

ΠΑΝΔΘΗΝΔΙΑ

ΕΤΟΣ 7^ο 28 ΦΕ-
ΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 1906

ΤΟ ΤΥΠΙΚΟΝ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΠΕΤΡΙΤΖΟΥ — ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΙΒΗΡΕΣ

Πρὸ τεσσάρων ἐτῶν εὐρισκόμενος ἐν Φιλιππουπόλει, γενομένου λόγου ἐν κύκλῳ λογίων καθηγητῶν τοῦ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ Ἑλληνικοῦ Διδασκαλείου ἐνώπιον τοῦ τότε ἐν Φιλιππουπόλει Γενικοῦ Προξένου Σ. Φουντούλη, περὶ τῶν ἐν τῇ βορείῳ Θράκῃ ἔτι μέχρι νῦν ὑπαρχόντων Παυλικανῶν, ἤκουσα τοῦ κυρίου Προξένου λέγοντος ὅτι ἐν τῇ περιφῆμῃ κατὰ τὴν Ροδόπην μονῇ τοῦ Βατοκόβου ὑπῆρχε Τυπικὸν τῶν Παυλικανῶν ἀρμενιστὶ συντεταγμένον. Τὸ τοιοῦτον ἄκουσμα μοι ἐποίησεν ἐκπλήξιν οὐχὶ διὰ τὴν ἀρμενικὴν γλῶσσαν τοῦ ὑποτιθεμένου Τυπικοῦ (διότι οὐδόλως παράδοξον ἦτο, βιβλίον Παυλικανῶν νὰ εἴνε συντεταγμένον ἀρμενιστὶ, ἀφοῦ ἡ τούτων γλῶσσα ἐν τῇ Ἀσιατικῇ αὐτῶν πατρίδι ἦτο κυρίως Ἀρμενικῇ), ἀλλὰ διότι ἐγένετο λόγος περὶ τυπικοῦ μοναστηριακοῦ προκειμένου περὶ Παυλικανῶν, εἰς ὃν τὸν βίον τὸν θρησκευτικὸν καὶ τὰς ἀρχαῖς τὰς θρησκευτικὰς ἀπὸ παντὸς βίος μοναστικὸς καὶ μοναστηριακὸς καὶ τυπικὰ μοναστηρίων. Ἀλλ' εἶτα μαθὼν παρὰ τοῦ αὐτοῦ κ. Φουντούλη ὅτι τὸ Τυπικὸν ἢ ἀντίγραφον αὐτοῦ εὐρίσκειτο ἐν τῷ Οἰκουμένικῳ Πατριαρχείῳ, ἐνόησα περὶ τίνος ἐπρόκειτο. Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Τυπικὸν ἦτο αὐτὸ τὸ Τυπικὸν τῆς Μονῆς τὸ ὑπὸ τοῦ κτίτορος αὐτῆς συνταχθὲν καὶ διατηρούμενον ἐπὶ αἰῶνας ἐν τῇ Μονῇ. Καὶ αὐτὸ μὲν τὸ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις πρωτότυπον ἢ ἀντίγραφον πιστὸν τοῦ Τυπικοῦ δὲν ἐξεδόθη ἔτι ἀλλὰ τὸ περιεχόμενον αὐτοῦ πρὸ πολλοῦ ἦτο, γενικῶς τουλάχιστον, γνωστὸν ἀφ' ὅτου πρὸ 18 ἐτῶν (τῷ 1888) εἶχε δημοσιευθῆ ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Μουσαίου μετάφρασις αὐτοῦ

εἰς τὴν καθομιλημένην μετὰ πολλῶν χασμάτων. Τῷ δὲ 1904 ἐν τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονικοῖς τῆς Πετροπόλεως (ὡς παράρτημα τοῦ ΙΑ' τόμου) ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ ἐκ τοῦ τάγματος τῶν Ἀγιοσιτῶν Louis Petit αὐτὸ τὸ κείμενον τοῦ Τυπικοῦ Typicon de Grégoire Racourianos pour le monastère de Petritzos. (Backovo), (καὶ τοῦτο μετ' ἰκανῶν χασμάτων) εὐρεθὲν ἐν τοῖς χειρογράφοις τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βουκουρεστίου. Τὸ δημοσιευθὲν Τυπικὸν φέρει ἐπιγραφὴν « Ἀρχὴ σὺν Θεῷ: τὸ Τυπικὸν τὸ ἐκτεθὲν παρὰ τοῦ μεγάλου δομestίκου τῆς Δύσεως κυρίου Γρηγορίου τοῦ Πακουριανοῦ πρὸς τὴν παρ' αὐτοῦ κτισθείσαν μονὴν τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Πετριζώτισσος ». Ὁ Louis Petit προτάσσει τῆς ἐκδόσεως μακρὸν πρόλογον, ἐν ᾧ δὴθεν ἐκδέτων τὴν ἱστορίαν τοῦ Τυπικοῦ καὶ ἀνερευθῶν καὶ ἐξηγούμενος τοὺς λόγους, δι' οὓς τὸ Πατριαρχεῖον δὲν προέβη μέχρι νῦν εἰς τὴν ἐκδοσίν αὐτοῦ, εὐρίσκει ἀφορμὴν ἵνα ἐκχέῃ πᾶσαν τὴν χολὴν αὐτοῦ ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου ἐκδηλῶν ἔνθεν μὲν τὸν φανατικὸν μισοελληνισμόν, ἔνθεν δὲ τὰ πρὸς τοὺς Σλαῦους δουλοφρονα αἰσθήματα αὐτοῦ. Δὲν σκοποῦμεν ἐν τῇ μακρᾷ ἡμῶν ταύτῃ περὶ τοῦ ἐν λόγῳ Τυπικοῦ πραγματείας νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς συζήτησιν καὶ ἀναίρεσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀγιοσιτῆ μοναχῶν λεγομένων, ἀναξίων ἄλλως σπουδαίας προσοχῆς. Ἡμῖν διαφέρει ἀπλῶς νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι ἱστορικῶς νέον τι καὶ ἄξιον λόγου μανθάνομεν ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἐκδοθέντος Τυπικοῦ, τοῦ γραφέντος τῷ 1083 μ. Χ. βασιλεύοντος ἐν Κωνσταντινουπό-

λει του 'Αλεξίου Α' του Κομνηνού (1081—1118) μ. Χ. 'Εκ τῶν πολλαχού του Τυπικῶ ἐγκατεπαρμένων ιστορικῶν εἰδήσεων καὶ νύξεων διαφωτίζονται ιστορικῶς γενικώτερον μὲν τὰ κατὰ τὰς σχέσεις τὰς ἐν τοῖς χρόνοις τῶν Κομνηνῶν συνδεούσας τὸ 'Ελληνικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου πρὸς τὸν περὶ τὸν Καύκασον οἰκοῦντα 'Ορθόδοξον λαὸν τῶν 'Ιβήρων, τῶν ἄλλως Γεωργιανῶν καλουμένων, εἰδικώτερον δὲ τὰ κατὰ τὴν ἱστορίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Μονῆς Γρηγορίου Πακουριανοῦ οὐχὶ ὡς κτίτορος ἀπλῶς τῆς Μονῆς, ἀλλ' ὡς στρατηγοῦ τοῦ 'Ελληνικοῦ κράτους, ὡς μεγάλου δομῆστικου τῆς Δύσεως.

Οἱ 'Ιβηρες ἢ Γεωργιανοὶ οἱ ὡς πρὸς τὸ κάλλος τοῦ σώματος θεωρούμενοι ὡς κατέχοντες τὴν ἀνωτάτην βαθμίδα ἐν τῇ Λευκῇ ἢ Καυκασίᾳ λεγομένη ἀνθρωπολογικῇ φυλῇ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, οἱ κατὰ τινα παραδόσιν ἑλληνικὴν μεταγενεστέρην καταγόμενοι ἐκ τῶν Ἀργοναυτῶν τοῦ 'Ιάσωνος, οἱ ἐν παρόδῳ μόνον μνημονευόμενοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν τελευταίων χρόνων τῆς Ρωμαϊκῆς δημοκρατίας καὶ τῶν πρώτων αἰώνων τῆς Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας, ἤρξαντο συνδεόμενοι στενῶς πρὸς τοὺς 'Ελληνας ἀφ' οὗ χρόνου ἐπὶ τοῦ Κωνσταντινίου τοῦ Μεγάλου ἐδέξαντο τὸν χριστιανισμόν καὶ ἔπεμψαν πρεσβείαν εἰς τὴν αὐλήν τοῦ πρώτου τούτου χριστιανικοῦ βασιλέως. Οὐ πολὺ δὲ μετὰ τὴν βασιλείαν τοῦ Κωνσταντινίου, περὶ τὰ τέλη τοῦ 4ου μ. Χ. αἰῶνος ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοδοσίου Α', ἦλθε τις εἰς Κωνσταντινούπολιν 'Ιβηρὸς ἡγεμὸν ἢ ἡγεμονόπαις («βασιλίσκος 'Ιβήρων» κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστικὸν ἱστοριογράφον Σωκράτην), ὅστις προτιμήσας τὴν ἐν τῷ 'Ελληνικῷ στρατῷ ὑπηρεσίαν τῆς ἐν τῇ πατρίδι ἡγεμονίας ἐπέμφθη ὡς ταξίαρχος ἢ κόμης δομῆστικῶν εἰς Ἀντιόχειαν, εἶτα δὲ ἐγένετο δοξὴ (διοικητῆς) Παλαιστίνης καὶ μετέσχε τοῦ ἐν τῇ Δύσει ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου Εὐγενίου πολέμου τοῦ Θεοδοσίου. Βραδύτερον ἐπὶ τοῦ 'Ιουστίνου Β' ὁ βασιλεὺς τῶν 'Ιβήρων Γοργένης ὁ ἔχων πρωτεύουσαν τὴν Τιφλίδα (Τιφλίδα), ὑποτελῆς ὢν τέως τοῦ Πέρσου βασιλέως, ἀπέστη (571 μ. Χ.) πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ. Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ δὲ Ἡράκλειος ἐν ταῖς περιφήμοις εἰς Περσίαν εἰσβολαῖς τῶν ἐτῶν 23—26 εἶχε συμμάχους τοὺς 'Ιβηρες. Ἀλλὰ στενώτεραι σχέσεις μετὰ τοῦ 'Ελληνικοῦ κράτους καὶ τῶν 'Ιβήρων συνήφθησαν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 9 μ. Χ. αἰῶνος ἐπὶ τῆς βασιλείας

Λέοντος Σ' τοῦ Σοφοῦ, ὅτε οἱ 'Ιβηρες ἡγεμόνες ἀπολαύοντες τῆς προστασίας τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὐτοκράτορος ἐναντίον τῶν μαωμεθανῶν Ἀράβων παρέδιδον αὐτοῖς ἀσμένως καὶ φρούρια τῆς χώρας αὐτῶν, καὶ ἐπεζήτησαν ἀξιώματα καὶ προσωνυμίας τιμητικὰς Κουροπαλατῶν, μαγίστρων καὶ πατρικίων τοῦ 'Ελληνικοῦ κράτους καὶ μετ' ὑπερηφάνιας ἔφερον τὰς τοιαύτας προσωνυμίας, καὶ ἄνδρες 'Ιβηρες τὴν καταγωγὴν διέπρεπον ἐν τῷ στρατῷ τοῦ κράτους οἷος μετὰ τῶν ἄλλων εἶναι ὁ περίφημος ἡρωϊκὸς στρατηλάτης 'Ιωάννης Κουρκούας ὁ ἐπὶ τοῦ Ρωμανοῦ Α' καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Ζ' τοσαύτας ἀράμενος περιφανεῖς ἐναντίον τῶν Ἀράβων νίκας καὶ χίλια ἀπ' αὐτῶν ἐν Συρίᾳ καὶ Μεσοποταμίᾳ ἀφαιρέσας φρούρια¹. Ἀλλ' αἱ μετὰ τὸ 'Ελληνικοῦ κράτους καὶ τῶν 'Ιβήρων σχέσεις ἔτι μᾶλλον ζωηρῶς ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 10 καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11 αἰῶνος, ὅτε ὁ μέγας καὶ κραταῖος 'Ελλην βασιλεὺς Βασίλειος Β' ὑπήγαγε τὴν 'Ιβηρίαν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ 'Ελληνικοῦ κράτους. Καθ' ὅλον δὲ τὸν 11 αἰῶνα ἐξηκολούθησαν αἱ σχέσεις αὐταί. Καθ' ὃν χρόνον περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος τούτου ἤρξαντο αἱ πρώται τῶν Σελσούκων Τούρκων εἰς τὰς Ἀσιατικὰς τοῦ κράτους χώρας ἐπιδρομαί, 'Ιβηρες στρατηγοὶ ἦσαν οἱ ἀντιπασόμενοι καὶ πολεμοῦντες ἐν Ἀρμενίᾳ ἐναντίον τῶν Τούρκων τούτων. Ὡς δὲ μανθάνομεν ἐκ τοῦ Τυπικῶ τῆς Μονῆς Πετριζιωτίσσης, ὁ τῆς Μονῆς ταύτης κτίτωρ Γρηγόριος Πακουριανὸς καὶ ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ Ἀπάσιος 'Ιβηρες υἱοὶ τοῦ 'Ιβηρος εὐπατρίδου ἢ ἡγεμονίσκου Πακουριανοῦ πολλῶν, μετέσχον πολέ-

¹ Ὁ Κουρκούας εἶναι 'Ιβηρὸς τὸ γένος καὶ οὐχὶ Ἀρμένιος, ὡς ἐξέλαβον τινὲς ἐν οἷς καὶ ὁ Σάθας καὶ Legrand στηρίζοντες ἐπὶ τῆς πλημμελοῦς ταύτης ὑποθέσεως ὀλόκληρον σερῶν εἰκασίῶν πλημμελῶν (Id. Exploits de Digenis Akritas par Sathas et Legrand Introduction σ. XXIV). Τὸ ὄνομα Κουρκούας εἶναι ἄλλος τύπος τοῦ παρὰ Βυζαντινοῖς μνημονευομένου ἱβηρικοῦ ὀνόματος Γοργένης ἢ Κουρκιένης. Τὸ ὄνομα τούτου, ὅπερ κακῶς οἱ μεταγενέστεροι Βυζαντινοὶ χρονόγραφοι Κεδρηνός καὶ Ζωναράς, ὅπως καὶ πολλοὶ τῶν Ἑυρωπαϊῶν, συγχέουσι πρὸς τὸ 'Ελλην. Γεώργιος εἶναι τὸ ὑπὸ διαφορωτάτους τύπους Coricé, Clouricé, Clouracé, Goricé, Gurgén, Gorgé, Gorgi, Giorgi) γνωστὸν ἀρχαῖον δημοτικώτατον ἐν 'Ιβηρίᾳ ὄνομα (Id. Brosset Histoire de la Georgie τόμ. 4ος σ. 165—166). Ἀλλ' ἡ σύγχυσις Ἀρμενίων καὶ 'Ιβήρων παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς (καίπερ τῶν μὲν πρώτων ὄντων αἰρετικῶν, τῶν δὲ δευτέρων ὀρθοδόξων) εἶνε συνήθης, ἀφοῦ ὡς βλέπομεν κατωτέρω, καὶ αὐτὸς ὁ Πακουριανὸς ὑπὸ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ καὶ κάλλιστα εἰδότες τὰ κατ' αὐτὸν παραδίεται ὡς Ἀρμένιος τὸ γένος.

μων 'Ελληνικῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἐν Ἀσίᾳ μὲν ἐναντίον τῶν Σελσούκων Τούρκων διεξαγομένων, ἐν Εὐρώπῃ δὲ ἐναντίον Πατινῶν ἢ Βοσνίων, τέλος δὲ καὶ ἐναντίον τῶν ἐξ Ἰταλίας εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας τοῦ κράτους ἐπιδραμόντων Νορμανδῶν τῆς Κάτω Ἰταλίας.

Τὸ ὄνομα τῶν Πακουριανῶν, ἢ τοῦλάχιστον τοῦ Πακουριανοῦ, δὲν ἦτο ἄγνωστον ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ πρὸ τῆς ἐκδόσεως τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος ἐνταῦθα Τυπικῶ. Ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἢ ἐν τῇ Ἀλεξιάδι αὐτῆς ἱστορήσασα τὰ γεγονότα τῆς βασιλείας τοῦ μεγάλου πατρὸς αὐτῆς καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ, ἱκανὰ ἱστόρησε καὶ περὶ τοῦ Πακουριανοῦ. Ἐκ τῆς Ἀλεξιάδος ἐγινώσκομεν ὅτι Πακουριανὸς τις (οὕτω καλεῖται αὐτὸν ἢ συγγραφεὺς τῆς Ἀλεξιάδος νῦν ἐκ τοῦ Τυπικῶ μανθάνομεν ὅτι ἐκαλεῖτο Γρηγόριος Πακουριανός) ὢν ἐν ὑψηλῷ ἀξιώματι στρατιωτικῷ, τῷ τοῦ μαγίστρου, ὡς φαίνεται περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1081 κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ὄντος πρὸ τῆς ἀνόδου «μεγάλου δομῆστικου τῆς Ἑσπερίας», (τῶν ἐν ταῖς Εὐρωπαϊκαῖς δὴλονότι ἐπαρχίαις τοῦ κράτους στρατιωτικῶν δυνάμεων ἀρχηγῶν), καὶ ὅτι συνδραμὼν τελεσφόρως εἰς τὴν τοῦ θρόνου ἀνοδὸν τοῦ Ἀλεξίου, καὶ ἄλλας παρασχὼν αὐτῷ πολυτίμους ὑπηρεσίας, ἡμείφθη ὑπ' αὐτοῦ, γενομένου βασιλέως, διὰ τῆς ἀπονομῆς τοῦ αὐτοῦ ἀνωτάτου στρατιωτικοῦ ἀξιώματος, ὅπερ περιεβάλτετο πρότερον ὁ Ἀλέξιος. Ὁ Γρηγόριος Πακουριανός, ὁ κατὰ τὴν συγγραφὴν τῆς Ἀλεξιάδος «μικρὸς τὸ δέμας, ἀλλὰ μαχητῆς, γένους λαμπροῦ ἐξ Ἀρμενίων δρμώμενος» γένόμενος «δομῆστικος τῆς Ἑσπερίας» (οὕτω καλεῖται αὐτὸν ἢ Ἄννα Κομνηνὴ, ἐνῶ αὐτὸς ὁ Γ. Πακουριανὸς ἐν τῷ Τυπικῷ καλεῖται καὶ αὐτὸν «μέγαν δομῆστικον τῆς Δύσεως», ὅτι δὲ οὕτως εἶχε κατ' ἀκρίβειαν ἢ τιμητικὴν προσηγορίαν μαρτυρεῖται ἐκ τούτου ὅτι ἡ αὐτὴ Ἄννα Κομνηνὴ τὸν πατέρα αὐτῆς κατέχοντα πρὸ τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀνόδου τὸ αὐτὸ ἀξίωμα καλεῖ «μέγαν δομῆστικον») μετέσχε τῶν ἐν Εὐρώπῃ ἐν τοῖς ἔτεσι 1081—1085 κατὰ τῶν Νορμανδῶν καὶ τῶν Πατινῶν πολέμων τοῦ 1085, ὢν ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ ἀρχιστράτηγος· ἐπὶ δὲ τῷ θανάτῳ αὐτοῦ μεγάλως ἐθλίβη ὁ Ἀλέξιος «γινώσκων αὐτὸν ἱκανώτατον οἰκονομῆσαι στρατεύματα καὶ κατὰ φάλαγγα στήναι καὶ πράγματα διαμηχανήσασθαι ποικιλώτατον». Νῦν ἐκ τοῦ Τυπικῶ μανθάνομεν ἱκανὰς λεπτομερείας

τοῦ βίου αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ ὅτι πλείστον πολέμων μετέσχε καὶ ἐν Ἀσίᾳ πρὸ τοῦ 1081 ἐπὶ τῶν πρὸ τοῦ Ἀλεξίου αὐτοκράτορων. Μανθάνομεν λοιπὸν ὅτι ὁ Γρηγόριος Πακουριανός (ὡς τονίζεται κ. λ. ἐν τῷ κειμένῳ τῆς Ἀλεξιάδος) ἢ Πακουριανός (ὡς τονίζεται ἐν τῷ Τυπικῷ) καταγόμενος οὐχὶ ὡς λέγει ἡ Ἄννα Κομνηνὴ ἐξ Ἀρμενίων ἀλλ' ἐκ τῆς «παμφαστάτης φυλῆς τῶν 'Ιβήρων» ὡς λέγει αὐτὸς ὁ Γρηγόριος Π. εἶχε πατέρα καλούμενον Πακουριανόν καὶ ἀδελφὸν Ἀπάσιον. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἦν ἐκ τῶν ἐγγενῶν τῆς 'Ιβηρίας ἀφοῦ καλεῖται ἐν τῷ Τυπικῷ «ἀρχὼν ἀρχόντων» οὐχὶ οὕτως ἀποδιδομένης τῆς Βυζαντινῆς προσωνυμίας Κουροπαλάτης, ὡς πλημμελῶς λέγει ὁ L. Petit, ἀλλὰ διότι τοιαύτη ἐδίδοτο προσωνυμία κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Ἀρμενίας (καὶ εἰς αὐτοὺς ἔτι τοὺς ὑπὸ Ἀραβικὴν ἢ Ἑλληνικὴν κυριαρχίαν διατελοῦντας) κατὰ μίμῃσιν τῆς Περσικῆς βασιλικῆς προσωνυμίας σαχινσάχ (= βασιλεὺς βασιλέων), καὶ ἡ τοιαύτη προσωνυμία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πακουριανοῦ, ὅτε ἡ 'Ιβηρία διηρεῖτο εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας, ἐλαμβάνετο ὑπὸ παντὸς αὐτονόμου τοπάρχου, ὡς σήμερον ἐν Ἰνδικῇ τὴν προσωνυμίαν μαχαράτζας (= μέγας βασιλεὺς) φέρουσι πάντες οἱ μικροὶ ἢ μεγάλοι ὑποτελεῖς τοπάρχαι τῆς Ἀγγλίας. Τὸνναντίον δὲ τὰ Βυζαντινὰ ἀξιώματα καὶ αἱ τιμητικαὶ προσωνυμίαι Κουροπαλάτης, μαγίστρος, πατρίκιος ἐδίδοτο εἰς τοὺς 'Ιβηρες ἡγεμόνας ὡς δείγματα εὐνοίας αὐτοκρατορικῆς καὶ ἡγγέλλοντο δι' ἀπεσταλμένων αὐτοκρατορικῶν κομιζόντων καὶ τὰς ἰδιαζούσας εἰς τὰ ἀξιώματα ταῦτα στο-

¹ Τὸ ὄνομα τούτου πάντως εἶναι παράγωγον τοῦ ἀπὸ τοῦ Γ' ἡδὴ αἰῶνος γνωστοῦ ἱβηρικοῦ ὀνόματος Βακούρ (ἡγεμόνος Ἀρσακίδου τῆς 'Ιβηρίας) ἢ Βακούρης (ὡς καλεῖται κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ Δ' αἰῶνος εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφικόμενος «βασιλίσκος 'Ιβήρων», ὑπάρχει δὲ καὶ ὄνομα Ἀρμενικὸν τῶν αὐτῶν χρόνων Παγ(ι)ούρ. Εἰς τὸ Πακουριανὸς ἢ κατάληξις ἰανος δὲν εἶναι Λατινικὴ (κατὰ τὸ 'Ιουστίνος, 'Ιουστινιανός) ἀλλὰ Περσοαρμενικὴ καὶ ἱβηρικὴ (πρβλ. τὸ 'Ιβηρ. Χοσρϊάνης ἐκ τοῦ Χοσροῦ, Χοσροῦς. Εἶνε δὲ περιεργὸν ὅτι ὁ Βυζαντινὸς τύπος τοῦ ὀνόματος συνάδει πρὸς τὸν Ἀρμενικὸν καὶ οὐχὶ πρὸς τὸν ἱβηρικόν, ἔτι δὲ περιεργότερον ὅτι ἐν τῷ Τυπικῷ τὸ Πακουριανός, ἐνῶ φέρεται ὡς ὄνομα οἰκογενειακὸν τῶν δύο ἀδελφῶν (Γρηγορίου καὶ Ἀπασίου) κεῖται συγχρόνως καὶ ὡς ὄνομα κύριον τοῦ πατρὸς αὐτῶν. Τοιαύτη ἀπορία λύεται ἂν τὸ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ τοῦ Τυπικῶ «Γρηγορίου τοῦ Πακουριανοῦ» ἐρμηνευθῇ ἀπλῶς Γρηγορίου τοῦ υἱοῦ τοῦ Πακουριανου, ὅτε τὸ Πακουριανός θά εἴθεωρετο ἀπλῶς ὡς ὄνομα τοῦ ἀνδρὸς καὶ οὐχὶ ὄνομα τῆς οἰκογενείας. Ἀλλ' ἐξ ἄλλων εἰδήσεων γινώσκομεν ὅτι τὸ ὄνομα Πακουριανός ἦτο οἰκογενειακόν.

λάς. Είχε δὲ ὁ Γρ. Πακουριάνος καὶ πατρά-
 δελφον καλούμενον Χορσριάνην καὶ ἀδελφὸν
 Ἀπάσιον, ἀποθανόντα πρὸ αὐτοῦ, διαπραξάντα
 ἐν Ἀνατολῇ πολλὰ ἔργα στρατιωτικὰ καὶ ἀνελ-
 θόντα εἰς τὸ μέγα ἀξίωμα τοῦ μαγίστρου καὶ
 ἀμειψθέντα ὑπὸ τοῦ κράτους ἕνεκα τῶν ὑπηρε-
 σιῶν τούτων διὰ μεγάλων τιμαρίων (μισμμάτων
 ὡς λέγεται ἐν τῷ Τυπικῷ) ἐν τῇ διοικήσει Ἀν-
 τιοχείας¹. Ὅτι ὁ πατὴρ τοῦ Γρηγορίου μετὰ
 τῆς πομπῶδους τιμητικῆς προσωνυμίας ἀρχῶν
 ἀρχόντων δὲν συνήνου καὶ πραγματικὴν ἀρ-
 χὴν σπουδαίαν καὶ πλοῦτον μέγαν, μαρτυρεῖται
 ἐξ ὧν λέγει ὁ Γρηγόριος περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ
 (Τ. π. 38—39).

«Ὁ γὰρ μακαρίτης ἡμῶν πατὴρ πάσαι τα-
 χέως θανάων, πάνυ μικροτάτους ἡμᾶς κατέ-
 λειψε καὶ ἀνήβους, καὶ πάντα τὰ ὑπάρχοντα
 αὐτῷ ἢ μήτηρ ἡμῶν κατὰ γυναικεῖαν ἕξιν εἰς
 τὰ ἐπιτήδεια τῶν παιδῶν αὐτῆς καὶ τῶν θη-
 λειῶν ἀδελφῶν ἡμῶν δοῦσα εἰς προίκα, γυ-
 μνοὺς ἡμᾶς κατέλιπε καὶ κεναῖς ταῖς χερσὶ
 πάντων τῶν πατρῶων ἡμῶν χρημάτων, πρὸς
 δὲ καὶ τῶν ἐαυτῆς ἦτοι μητρῶων ἡμῶν αἰ-
 δὲ ἀδελφαὶ ἡμῶν μετὰ τῶν προικῶν αὐτῶν
 ἀπελθούσαι εἰς τοὺς ἀνδρας αὐτῶν ἐν διαφό-
 ροις χώροις, πρὸς δὲ κάμου περιερχομένου ἐν
 τε τῇ Ἀρμενίᾳ καὶ Ἰβηρίᾳ καὶ τῇ Συρίᾳ, ἔτι
 καὶ τῇ Ρωμανίᾳ προσφοιτῶντος καὶ τὴν εὐ-
 πορίαν τῆς ζωῆς μου ζητοῦντος, πολὺν ἄγαν
 διεβίβασα χρόνον, καὶ ταῦτα πάντα κἄν τε
 κτήματα κἄν τε χρήματα κἄν τε ἀξιώματα ἐρη-
 σάμην τῇ βοήθειᾳ τοῦ θεοῦ καὶ διὰ τῶν ἁγίων
 εὐχῶν τῶν γονέων μου καὶ δι' ἐμῶν πολλῶν
 τρόπων καὶ περιστάσεων γέγονεν, οὗς ὑπέστην,
 διὰ τε καμάτων καὶ δι' αἱματός μου ἐκκεχυμέ-
 νου, οὐδ' ἀποτινός ἑτέρου ἀρωγῆς ἢ μεσιτείας
 μᾶλλον δὲ πάντες οἱ συγγενεῖς μου καὶ οἱ ἄν-
 θρωποι διὰ τοῦ ἐμοῦ μόχθου καὶ τῆς δου-
 λείας καὶ τῆς πρὸς με τῶν εὐσεβῶν ἡμῶν βα-

¹ Ὅτι ὁ Ἀπάσιος ἐγένετο καὶ διοικητὴς (ἦτοι δοῦξ)
 Ἀντιοχείας, ὡς θέλει νὰ εἰκόσῃ ὁ L. Petit, δὲν φαί-
 νεται πιθανόν. Ἀμαθῶς δ' αὐτός περὶ Ἀντιοχείας
 προκειμένου ποιεῖται λόγον περὶ τῶν ὁρίων τοῦ Ἑλ-
 ληνικοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ κράτους, ἀφοῦ εἶναι γνω-
 στὸν ὅτι ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 11 αἰῶνος ὁμορον πρὸς
 τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἦτο ἐν Ἀσίᾳ τὸ Τουρκικὸν
 Σαλσουλκικὸν κράτος.

σιλέων προσπάθειας καὶ φιλοτιμίας ἐδοξάσθη-
 σαν καὶ εὐηργετήθησαν καὶ ἐξ οἰκείων μου κἄν
 τε λεγᾶτον τινὶ δέδωκα ἢ ἔτι δώσω».

Τίνες ἦσαν οἱ πόλεμοι, οὓς διεξήγαγεν ὁ Γ.
 Πακουριάνος ἐν Ἀνατολῇ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, ἐκτὸς
 τῶν ἐκ τῆς Ἀλεξιάδος γνωστῶν, περὶ ὧν ἐγένετο
 ἤδη λόγος, περὶ τούτων δίδωσι νύξεις τινὰς
 αὐτὸς ὁ Γρηγόριος ἐν τῷ Τυπικῷ. Οὕτω λέγει
 (Τ. π. 14) ὅτι «διὰ τῆς μεγάλης βοήθειας
 καὶ δυνάμεως τῆς θείας αὐτοῦ (τοῦ κραταιοῦ
 καὶ ἁγίου ἡμῶν βασιλέως κυρίου Ἀλεξίου)
 τοὺς λίαν δεινοὺς καὶ θραυστάτους ἐχθροὺς
 αὐτοῦ συνέντηψά τε καὶ κατεπάταξα τοὺς ἀντι-
 τασσομένους οὐ μόνον τῇ Ρωμανίᾳ¹ ἀλλὰ καὶ
 παντὶ τῷ γένει τῶν Χριστιανῶν, φημί δὲ τοὺς
 Ποσνάκους, ὧν τὴν συντριβὴν καὶ παντελεῖ
 ἐξολόθρευσιν γραφῇ παραδοῦναι πάντη τῶν
 χαλεπωτάτων ἐστὶ πέπεισμαι γὰρ ὅτι καὶ μετ'
 ἐμὴν παρέλευσιν διὰ πολλοῦ χρόνου ἢ τότε
 γενομένη θαυματουργία τοῦ παντοδυνάμου
 θεοῦ ἐπιλανθάνεται οὐδαμῶς». Ἀλλὰ ποῖα
 ἦτο ἢ κατὰ Ποσνάκων αὕτη στρατεία εἶναι
 ἄλλοθεν ἀγνωστον καὶ πολλὴν ἀπορίαν ἐγείρει
 τὸ ζήτημα. Ἐκ τῶν ἀνω λεγομένων ἐξάγεται
 σαφῶς ὅτι ὁ κατὰ Ποσνάκων πόλεμος ἐγένετο
 μετὰ τῶν ἐτῶν 1081—1086 ἀφοῦ τὸ μὲν
 1081 ἀνήλθεν ὁ Ἀλέξιος εἰς τὸν θρόνον, τῷ
 δὲ 1086 ἐφρονεῦθη ὁ Π. ἐν τῷ κατὰ Παετσιε-
 νάκων πολέμῳ. Ἀλλὰ τὰ ἀπὸ 1081 μέχρι
 1085 ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Ἀλεξίου ἀπη-
 σκόλησεν ὁ Νορμανδικὸς πόλεμος, τῷ δὲ 1086
 ἐγένετο ὁ κατὰ Παετσιενάκων. Ἀλλὰ καὶ ἄλλη
 ἀπορία ἐγείρεται ἐνταῦθα: πῶς οἱ Ποσνάκοι,
 οἵτινες κατὰ τὸν 11 αἰῶνα ἦσαν ἡδη χριστιαν-
 νοί, θεωροῦνται ὡς ἀντιτασσόμενοι παντὶ τῷ
 γένει τῶν χριστιανῶν. Ἴσως πρόκειται περὶ τῶν
 αἰρετικῶν Βογομίλων (τῶν καλουμένων ἐν Βοσ-
 νίᾳ καὶ Παταρηνῶν). Ἀλλ' ἢ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου
 καταπολέμησις τῶν Βογομίλων ἐγένετο ἐν
 χρόνῳ πολλῷ ὑστέρω τῆς τελευτῆς τοῦ Πακου-
 ριάνου. Εἶναι δὲ ὅλως παράλογον νὰ ὑποθέ-
 σωμεν ὅτι Ποσνάκοι νοοῦνται ἐνταῦθα οἱ τῷ
 1085 ὑπὸ τοῦ Ἀλεξίου πολεμηθέντες ἐν Θράκῃ
 Παυλιανῖται.

[Ἐπεται τὸ τέλος]

Π. ΚΑΡΟΛΙΔΗΣ

¹ Τῷ Ρωμαϊκῷ Ἑλληνικῷ δηλονότι κράτει.

Γ Ε Ν Α Ρ Η Σ

Γενάρης με τὴν ἡμερὴ χλωμάδα τῶν βραδιῶν,
 ποῦ τὸ φεγγάρι μέρα —
 με τὴν γαλήνην τῶν Ἀλκυονίδων ἡμερῶν,
 ποῦ ἔχουν πατέρα τὸν Αἰθέρα...

Πηγαίνεις κάτω ἀπὸ τὴ μυγδαλιὰ καὶ λές·
 ἀκόμη ἀνάνθιστη; κ' ἔως πότε;
 νά! ἢ Ἄνοιξις, τί προσδοκᾷς;
 Ὁ Ἥλιος καὶ οἱ φεγγαροβραδιές
 δὲν εἶνε τὸ χαμόγελό της;

Πόσο βαθεῖα ποῦ κρύβεται τοῦ μυστηρίου ἢ θεότης!
 Γιατί ἢ χαρὰ διαδέχεται τὴν πῦρ μεγάλη θλίψη,
 καὶ δάκρυ τὸ πλατὺ τὸ γέλασμα τὸ ἀθέλητο
 νὰ ζαῖνη δὲν θὰ λείψη;

Γενάρη με τίς ἡμέρες τίς φεγγαρονεκτιές
 με τὴν ἡμέρα δέκα ὄρες —
 με τὰ γλυκὰ τὰ δειλινὰ —
 τίς ἀγνές τίς δροσοφόρες!

Ἀκόμη ἀνάνθιστη ἢ ἀμυγδαλιὰ
 ὅμως γιατί, γιατί;
 Ὅσο βαθεῖα καὶ ἂν κρύβεται τοῦ μυστηρίου ἢ θεότης,
 τὸ σῆθος μου τὸ ἐγέμισε καὶ σὰν φῶς,
 σὶν ἄνοιξιν ποῦ προσδοκῶ καὶ ποῦ ἔρχεται,
 καὶ χίνεται δλοιογύρα τὸ θεῖον χαμόγελό της.

ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΛΙΓΟ ΠΑΡΙΣΙ*

Κάλλος καὶ δύναμις με τριγυρίζουν ἀπὸ
 παντοῦ. Ζωὴ ποῦ λαμποκοπᾷ καὶ σπεύ-
 δει. Ὁ λαὸς αὐτός — λαὸς λαμπαδηφόρων —
 με τὸ παραμικρὸν ξεσπᾷ σὲ θύελλαν, καίει

πυροτεχνήματα, σκορπᾷ γύρω του λάμπιν.
 Ὅλα ἐδῶ συνυπάρχουν: ἐλαττώματα, δια-
 φθορά, κάλλος, δύναμις. Μαζὶ με τὸν ῥυθμὸν
 μεγάλης ἀρχιτεκτονικῆς καὶ μεγάλης τέχνης
 ἀκούονται παραφωνία καὶ ἦχοι μουσικῆς πρω-
 τογενούς. Πόσα ὄργανετρα καὶ πόσα τραγούδια
 στοὺς δρόμους τοῦ Παρισιῶ! Καὶ οὔτε ἓνας
 μουσικὸς τῆς προκοπῆς μέσα εἰς ὅλον αὐτὸ

* Ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰς παρισινὰς ἐντυπώσεις τοῦ
 νορβηγικοῦ συγγραφέως Κνουτ Χάμσον, γνωστοῦ εἰς
 τοὺς ἀναγνώστας τῶν «Παναθηναίων» καὶ ἀπὸ τῆν
 μετάφρασιν τοῦ μυθιστορηματοῦ «Πάν».

το πλήθος. Συχνά ακούετε τους Παρισινούς να σφυρίζουν ένα εμβατήριον, ποτέ όμως δεν τους βλέπετε να βαδίζουν και θυμικά με αυτό. Όταν περνά η φρουρά ή ο στρατός, Θεέ μου, τί έλεεινή εικόν. Παντού ήμπορείτε ν' ακούσετε καλά την Μαρσελιέζα εκτός από το Παρίσι.

Ο λαός όμως αυτός σφυρίζει και παίζει με ήδονήν. Η ζωή και η χαρά τον μεθούν, και τότε η ευθυμία του ξεσπά. Στους δρόμους φωναι και θόρυβος. Και μαζί με την αδιαφορίαν του προς τους ξένους, μαζί με την συνείδησιν της ύπεροχής του, μία περιέργεια καθ'αυτό παιδική.

Αν απαντήσουν στον δρόμο ένα Κινέζον ή έναν άραπη, σταματούν και τον κυττάζουν. Και όμως εις τον Σάν-Φραντζίσκο κανείς δεν γυρίζει να ιδή τους άγρίους που φορούν δακτυλίδι στη μύτη.

***

Περπατούν πάντα σαν χορευται ευθυμοι, όπως ο πιο νέος, ο πιο ξένοιαστος λαός του κόσμου. Και όμως σπανίως, πολύ σπανίως, τους βλέπεις να λησμονούν τους κανόνες της ζωής. Ο πολιτισμός των είναι παλαιός, βαθειά ριζωμένος. Προσπαθούν ν' αποφύγουν καθετί άγροικον και να διατηρήσουν παντού την ισορροπίαν, όπως όλοι οι άριστοκράται είναι κατά βάθος συντηρητικοί. Σήμερα ακόμη σφραγίζουν τας επιστολάς των με διστιες και μεταχειρίζονται σπύρα με θειάφι, που μόνον ίσως τα άμερικανικά σπύρα έχουν τέτοια χάρι. Έχουν μεγάλο παρελθόν, και με αυτό ζούν. Ένας στρατηγός με σπολήν, είναι πάντοτε δι' αυτούς ισοθέος και μέσα εις την ψυχή τους υπάρχει πάντα ο πόθος της μοναρχίας. Οι κλητήρες των ύπουργείων φορούν ακόμα δίκωχα καπέλα...

***

Monsieur, Monsieur!

Στην αλλη του ξενοδοχείου κάθονται το βράδυ ένας μάγειρος και ο μικρός μαρμιτόνος που πλαινει τα πιάτα. Έργάσθηκαν όλη την ημέρα, και τώρα κουβεντιάζουν. Έξαφνα ο μικρός σηκώνεται:

Bonne nuit, Monsieur!

Και ο μάγειρος απαντά:

Bonne nuit, Monsieur!

Ποτέ δεν λησμονούνται οι τύποι.

***

Μία φορά έφθασε ένα γράμμα με πένθος. Ήτον απάντησις από μια νέα γυναίκα που μόλις είχε χάσει τον άνδρα της και της ζητούσαν ραντεβού. Έγραφε σε χαρτί πένθιμον, έδινε όμως και το ραντεβού.

Αυτό που λέω, το ξέρω καλά. Είδα το γράμμα με το πένθιμο χαρτί.

***

Κάποιος διηγείται:

Πέντε ώρες πρωί. Είμαι στο πόδι γιατί δεν έκλεισα μάτι όλη τη νύχτα. Είμαι εγκαταλειμμένος και δυστυχής. Τίποτε δεν θέλω. Έλαβα τώρα ένα γράμμα που μου έφερε την είδησιν αυτή.

Βγαίνω από το δωμάτιό μου, κατεβαίνω στον δρόμο και μπαίνω σ' ένα καφενείο που πηγαίνουν όλο άμαξάδες. Ζητώ καφέ και κονιάκ. Το καφενείο είναι γεμάτο από άμαξάδες που παίρνουν το πρόγευμά τους. Πέντε άμαξάδες, όλοι μιλούν δυνατά και τρώγουν.

Κρατώ μια μικρή φωτογραφία, την κυττάζω και διαβάζω χίλες φορές δύο-τρία λόγια που είνε γραμμένα πίσω από τη φωτογραφία. Με το γράμμα που είχα λάβει αποβραδύς, μου έλεγε να κάψω τη φωτογραφία, μα εγώ δεν την έκαψα. Την δείχνω στον άμαξά που κάθεται δίπλα μου· εκείνος την κυττάζει, χαμογελά και λέει πως δεν έχω κακό γούστο.

— Μα όχι, του είπα· είναι άρραβωνιαστική μου.

Τότε ακόμη περισσότερο επαινεί το γούστο μου. Η φωτογραφία περνά από χέρι σε χέρι, και οι άμαξάδες όλοι μιλούν για την όμορφιά της και είνε γελαστοί. «Θέλω να πω πως σήμερα πια δεν είναι άρραβωνιαστική μου, τους είπα. Χθές το βράδυ έλαβα το ύστερό της γράμμα. Τάχω έδω, το γράμμα της».

Τους έδειξα το γράμμα και τους είπα πως μ' εγκατέλειψε. Οι άμαξάδες δεν ήξεραν να διαβάσουν στη γλώσσα μου, μα όταν τους έδειξα το μέρος που μου τό έγραφε, όλοι εκούνησαν το κεφάλι και φάνηκαν λυπημένοι.

Πίνουμε όλοι μαζί.

Πλησίαζαν έξη ώρες.

Ένας έμιλος από γυναίκες και άνδρες μπαίνουν γελώντας. Θα ξεχωνται από κανέναν χορό, — το δείχνουν τα φορέματά των — και είνε όλοι άχραιοι και νυστασμένοι· χύνουν όμως παντού χαρά και γέλια. Ήλθε και σ' αυτούς η ιδέα να μπουν σ' ένα λαϊκό καφενείο. Έξήγησαν και αυ-

τοί καφέ και κονιάκ. Και οι άμαξάδες τους δείχνουν τη φωτογραφία και τους λένουν την ιστορία μου. Όλοι με κυττάζουν πονετικά, και μια κοπέλα ψηλή και λιγνή μου δίνει μια ματιά μελαγχολική.

Έξακολουθώ να πίνω καφέ και κονιάκ, και κάθε φορά οι άμαξάδες χτυπούν τα ποτήρια τους με το δικό μου. Ο έμιλος των νέων κάθεται κοντά μας και πίνουν στην υγεία μας.

Έξαφνα η ψηλή κοπέλα με πλησιάζει και μου δίνει δύο τριαντάφυλλα που φορούσε στο στήθος της. Οι άλλοι κάθονται και κυττάζουν. Σηκώθηκα ταραγμένος και την ευχαρίστησα. Εκείνη μ' άγκάλιασε το κεφάλι, με φιλεί στα χείλη και κάθεται πάλι στη θέση της.

ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Η ΑΝΑΘΡΕΦΤΗ*

B'.

Η Αντζολίνα, η κόρη της Κρουσταλλένιας και του Γερόλυμου του Λαδά, του καρολόγου, και η βαπτιστικά του σιόρ Αντωνάκη του Κιτραμψή, ήταν τότε επτάμιου χρονού.

Τις ημέρες της μικρούλας της ζωής τις είχε ζήσει ως σήμερα μοιρασμένες σε δυο σπίτια, 'στο πατρικό «σπιτόπουλο» και 'στο «άρχοντικό» του νουνού της. Ποιό από τα δυο ήταν καθ'αυτό το δικό της, δεν θάξευρε κ' η ίδια να ξεχωρίση. Και 'στο ένα και 'στο άλλο ήταν το ίδιο στημένο γι' αυτήν ένα χαϊδεμένο κρεββατάκι, κοντά 'ς ένα μεγάλο κρεββατί άντρογενιάρικο. Πολλές φορές, που βαριούνταν την ψευτομουμούρα του άνδρός της και δεν της έλεγε να καθήση η νουνά της, την εκρατούσε 'στο ύστερο ο νουνός της ο ίδιος:

— Δέ βαριέσαι! Κάτσε έδωπά που βρέσκεσαι· που να τρέχης τόρα εκεί-πάνου!

Είδε κι απόειδε η σιόρ Αντωνάκαινα, κ' έβαλε τον άνδρα της να της αγοράση το κρεββατάκι.

— Μία βολά που κοιμάται έδω κάθε δεύτερη μέρα, του έπτε, γιατί να κατοπερνάη το κακόμοιρο;

*Όλοι γύρω επιδοκιμάζουν.

Τα τριαντάφυλλα είχαν αρχίσει να μαραίνονται, έπειτα από μια δλόκληρη νύχτα. μα ήταν μεγάλα και κατακόκκινα. Ήθέλησα να τα βάλω στην μπουτονιέρα μου κ' εξήγησα μια καρφίτσα. Ένας απ' όλους μου δίνει άμέσως. Όλοι φαίνονται πρόθυμοι. Και όλοι μου δείχνουν μια έξαιρετική συμπάθεια Ένας από τους άμαξάδες μ' έρωτά που είναι η κατοικία μου και μου λέγει να με πάη δωρεάν στο σπίτι μου. Και όταν κ' εγώ επλήρωσα όλους τους καφέδες και τα κονιάκ, όλοι διαμαρτύρονται, χειρονομούν, αισθάνονται νικημένοι, μ' ακολουθούν, μ' αποχαιρετούν και με προβοδίζουν με χίλιες εύχες και με λόγια καρδιακά:

— Στο καλό, Monsieur. Ευχαριστούμε.

ΚΝΟΥΤ ΧΑΜΣΟΥΝ

[Έκ του νορβηγικού υπό Μ. Α. και Κ. Μ.]

* «Παναθήναια» σελ. 268.

πού για την ώρα, την εθρίσκει αρκετά κυρα-μέυη. Η αλήθεια είναι, πώς η Αντζολίνα είχε τον αγαπησιάρη εκείνον εγωισμό ενός χαϊδεμένου παιδιού, πού όλα του μᾶς φαίνονται νόστιμα, και όλα του τὰ συγχωράμε, και τὰ νάξια του, και τὰ πείσματα, και τις μικροκακίες του.

Τὸ σπίτι τοῦ Κιτραμῆ ήταν ἀκόμα ὅπως τὸ ξέραμε. Δυὸ νομάτοι και ἡ δούλα τρεῖς. Μόνο πού δὲν τὴν ἔλεγαν τώρα Διαμαντίνα, ἀλλὰ Παρασκευῆ· και δὲν ἦταν ἀπὸ τὴ χώρα, ἀλλ' ἀπὸ τὰ βουνά. Ἡ Διαμαντίνα δὲν ἐβγήκε καλή, κ' ἡ ἐλπίδα τῆς κυρᾶς τῆς πὼς θὰ τὴν πάντρευε μιὰ μέρα σὰν τὴν ἄλλη, ἐβγήκε ψεύτικη, γιατί ἡ τρελλὴ δουλίσσα ἐπρόλαβε νὰ παντρευτῆ μοναχῆ τῆς, και μάλιστα με πολλούς. Ἐ! δὲν εἶνε ὅλες ἔστων κόσμος Κρουσταλλένιες! . . . Κ' ἡ ζωνηρὴ ἀνησυχία τῆς σιόρ' Ἀντωνάκαινας αὐτὸν τὸν καιρὸ ἦταν γιὰ τὴν καινούρια Παρασκευῆ: τί θᾶβγαινε ἔστω ὕστερο, Διαμαντίνα ἢ Κρουσταλλένια;

— Διαμαντίνα, Διαμαντίνα! τὴν ἐβεβαίωσε ὁ Ἀντωνάκης νὰ εἶσαι σίγουρη και νὰ ἡσυχάσης.

— Μὰ γιατί, καϊμένε, νὰ βάνης πάντα με τὸ νοῦ σου τὸ κακό; Γιατί;

— Για τ' ἀντί πού ἔχει δύο τροῦπες¹, γιὰ κεῖνο! Ἐγνοια σου, γιατί ξέρω τί λέω ἐγώ. Ἐσὺ μπορεῖ νὰ εἶσαι ἀγία, καταπὼς σὲ λέει κ' ἡ γειτονιά, μὰ ἐγώ, τῶγια μου, ἔχω τὴν πείρα και τὴν πράξι. Ὁ κόσμος τώρα ἔγινε κακός, και ὅσον πάει, ὄλο χειρότερος γένεται. Τ' ἀκούς; — τ' ἀκούω νὰ λές!

Ἀπάνω σὲ μιὰ τέτοια δμυλία, ἡ σιόρ' Ἀντωνάκαινα ξεδάραψε κάποτε νὰ ρίξη δυὸ λόγια γιὰ ἓνα ζήτημα, πού τώρα ὕστερα τὴν ἐβασάνιζε φοβερά: γιὰ τὸ μέλλον τῆς Ἀντζολίνας. Τί θὰ τὴν ἔκαναν τὴ βαπτιστικιά τους; Ἐτσι θὰ τὴν ἄφιναν μέσα ἔστων πλάνη και ἔστων κακία τοῦ κόσμου, ἀγράμματη, θεόστραβη, μπαίγνιο, νὰ πάρη τὸν κακὸ δρόμο και νὰ χαθῆ; Δὲν θὰ τὴν ἐβάζαν γιὰ λίγο στὸ Σχολεῖο, δὲν θὰ τῆς ἔπαιρναν τουλάχιστο κανένα δάσκαλο ἔστω σπίτι, — τὸ γέρο - Βορρέ, παραδείγματος χάριν, τὸ γείτονα, πού ἔχει τὸ καλλίτερο ὄνομα, — νὰ μάθη δύο γραμματάκια, νὰ ξεστραβωθῆ, νὰ μπορῆ κάνει νὰ διαβάξη τὴ Σύνεισι και τὸ Εὐ-αγγέλιο;

Μὰ πού νὰ τ' ἀκούσῃ τέτοιο πράγμα ὁ σιόρ - Ἀντωνάκης! Παράξενος ἦταν πάντα του, μὰ τώρα ὕστερα, λέει, παραγίνηκε. Πού ὁ

πρῶτος Ἀντωνάκης, πού μπορούσες νὰ τοῦ μιλάς ἐλεύθερα, με τὰ γέλια μάλιστα και με τις μπαρτζολέτες, γιὰ τὸ κάθε τί! Τώρα ἔπρεπε νὰ τὸν πιτυχαίνης ἔστων ὅρα του, ἔστων ἔστρο του, νὰ τοῦ τὸ φέρνης με τρόπο, και . . . και . . .

Ὅσο ἐπήγαιναν οἱ δουλειές του καλλίτερα, ὅσο ἐμάζευε τάλλαρα και ἰάλλαρα, τόσο περισσότερο λές και τὰ πονοῦσε, τόσο λυπόταν νὰ ξεδέψη πιραπανιστὸ ἀκόμα και τὸ φαρδίσι.

— Μὰ με δαῦτα θὰ μᾶς θάφουνε, χριστιανέ μου; ἐμουργούρισε μιὰ μέρα ἡ Ἀντωνάκαινα, πού τὴν ἔσταύρωσε ὡς νὰ τῆς δώσῃ τὸ πασχάτικο τοῦ παπᾶ.

Ἡ ἰδέα του γιὰ τὴν Ἀντζολίνα ἦταν κ' αὐτουνού πὼς ἔπρεπε βέβαια «νὰ γένη καλή» γι' αὐτὸ ἐφθανε νὰ τὴν προσέχουν γιὰ τὴν ὥρα, και ἀργότερα, ἔλεγε, ἄμα γινόταν δέκα - δώδεκα χρονῶ, μπορούσαν νὰ τὴν κρατήσουν πιά ἔστω σπίτι «νὰ βοηθᾶ ἔστις δουλειές» και νὰ διώξουν τὴν Παρασκευῆ, πού σιγουραμέντε θὰ ἐβγαινε κακή. Ἐτσι ἐλογάριαζε ὁ νοικοκύρης μας νὰ λύσῃ και τὸ πρόβλημα «τῆς ὑπηρεσίας», πού σὲ κάθε τόπο και σὲ κάθε ἐποχὴ εἶνε, φαίνεται, πρόβλημα.

Ἡ Ἀντωνάκαινα ἔσχιζε τὰ ρούχα τῆς, — τουλάχιστο τ' ἀπομέσα:

— Μ' ἀλήθεια στὸ Χριστὸ σου, τοῦ κλαιγότανε, λογαριάζεις νὰ κάμης τὴ φιώτσα σου μαμούρα¹;

— Καὶ γιατί ὄχι; Μηγάρις μαμούρα δὲν ἦτανε κ' ἡ μάννα τῆς;

— Ναῖσκε· μὰ ἡ μάννα τῆς δὲν εἶχε πατέρα δουλευτῆ, οὔτε νουνὸ μεγαλέμπορα!

— Βέβαια! ἀντηχοῦσε τότες ἡ περιπαίχτρα φωνὴ τοῦ σιόρ - Ἀντωνάκη· ἀλλὰ τὰ μάτια, βλέπεις, τοῦ λαγοῦ. . . Καλὲ δὲ με ξεφορτώεσαι με τοὶ ἰδέες σου, πού θέλεις νὰ κάμης οὔλο τὸν κόσμο ἀφεντιάδες και κυράδες! Ἀκούς ἐκεῖ πού θὰν τὴ στείλω στὸ σχολεῖο! Στὸ σχολεῖο! Καὶ πού, μάτια μου; Μὴν δρίζης και ἔστω Ντακουροῦ, πού πάνε οἱ ἀρχοντοπούλες; νὰ πιάσῃ φιλιές με τοὶ κοντεσίνες, και νὰν τὴ βλέπης νᾶνοίγη ἡ καρδιά σου σὰν τραντάφυλλο; Καὶ νὰ πηγαίνω νὰ τὴν ἀσκολάζω ἐγώ, νὰ σοῦ τὴ φέρνω κάθε τὸ κοντόβραδο, νὰν τὴ γλυκοφιλῆς και νὰν τῆς λές πὼς μοσκοβολάει σὰν τὰ μπουγαρίνια; — ὦ ὦ! βωδίες! . . . — Καὶ νὰ μᾶς καλοῦνε ἔτσι ζάμνες², τὸ Θεριστῆ, και νὰ βάνης ἐσὺ τὸ ἀμπιτό³ σου κ' ἐγὼ τὴ μι-

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΤΟΥ ΚΑΪΡΟΥ

Π. ΤΣΙΡΙΓΩΓΗ

γρέα¹ μου, με τέτοια κάμα, και νὰ πηγαίνουμε νᾶκούμε τὰ τραγουδάκια τῆς φιώτσας μας; . . . Ἀφίσε με, χριστιανῆ! Ὁ ἀφέντης ὁ Θεὸς μοῦκαμε τὴ χάρι νὰ με γλυτώσῃ ἀπὸ παιδιά, — κᾶτι ἤξερε! — κ' ἐγὼ γιὰ καπρίτσιο του² θὰ φορτωθῶ τὰ ξένα; Ἄσε με! . . .

Ἡ σιόρ' Ἀντωνάκαινα τὸ ἤξερε καλά: Ἄμα ὁ ἀνδρας τῆς μιλοῦσε γιὰ τὰ παιδιὰ πού δὲν εἶχε και γιὰ τὰ βᾶσανα τὸν παιδιῶν πού μπορούσε νὰ ἔχη, ἔπλαθε ἴσα - ἴσα με τὴ φαντασία του μιὰν εὐτυχία πού τοῦ ἔλειπε, κ' εἶχε ἀπὸ μέσα του ὄλη τὴ διάθεσι γιὰ νὰ τὴ δοκιμάσῃ με τὴ φιώτσα του. Σὲ μιὰ τέτοια καλὴ ὥρα, πού τῆς ἀράδιασε πάλι τὰ φανταστικά γλυκοβάσανα πολὺ ζωνερά, ἡ γυναῖκα του τὸν ἐψηλάφισε με τρόπο, τὸν ἤυρε και τὸν ἔπιασε:

— Ὅχι, γιὰ σχολεῖα εἶνε μικρὴ ἀκόμα ἡ Ἀντζολίνα, τοῦ εἶπε· ἔπειτα θέλουμε ἔξοδα πολλά. . . Πᾶρε τῆς γιὰ πρὸς - ὄρας τὸ Βορρέ, νὰ μάθη ἀγάλια - γάλια νὰ κουτσοκαπκαίξη, και πῆλειο ἴμπος. . . ἔ, βλέπουμε!

¹ μυχρέα, εἶδος ζακέ ἢ ρεδιγκότας.
² γιὰ καπρίτσιο του, ἔστω πείσμα του.

¹ μαμούρα, δουλικό.
² ζάμνες, ἐξετάσεις. ³ ἀμπιτο, φόρεμα ἐπίσημο με ταξωτό.

¹ ἀντί, τὸ ξύλο τοῦ ἀργαλιού, πού τυλίγεται τὸ διασίδι. «Γιὰ τ' ἀντί πού ἔχει δύο τροῦπες», συνειδησιμένη ἀπάντησις περιπαίχτικῆ.

— Μποῦ!! ἐφώνηξε διαμιάς ὁ σιόρ' Ἀντωνάκης· δόξα σοι ὁ Θεός, Θεέ μου, πού σὲ ἀκουσα μιὰ βολὰ νὰ μιλήσης σωστά! Ἐτσι μάλιστα! νὰ κράξης τὸ Βορρέ ἀπὸ αὔριο νὰ ἔρχεται μέρα - παρὰ - μέρα νὰν τὴ διαβάξη, και ἄμα μάθη νὰ ξεχωρίζῃ τὰ γράμματα και νὰ σημειώνῃ τὰ ρούχα τῆς μπουγαδάς. . . ἔ, τῆς φτάνει!

— Μὰ τί λές, καϊμένε. . .

— Τῆς φτάνει, εἶπα! ἐβρόντηξε ὁ σιόρ' Ἀντωνάκης θυμόνωντας τάχα, κατὰ τὴ συνήθειά του, γιὰ νᾶποσκειάση τὴν ὑποχώρησι. Τῆς φτάνει! Τὰ πολλὰ γράμματα γιὰ τοὶ κοπέλλες εἶνε περιττά. Ἄμῃ τί θέλεις; Νὰν τὴ μάθουμε νὰ γράφῃ ραβασάκια; και αὔριο - μεθαῦριο πού θὰ μεγαλώσῃ, — και θὰ γένη ὡμορφη ἢ βρώμα, — νᾶχουμε ἀνάμεσα ἔτσι ἄλλες, και τέτοιας λογῆς σκοτοῦρες; . . .

— Ὡ, τὸ κακόμοιρο!

— Πᾶλε τὸ κακόμοιρο;

— Συμπάθειο! Ἄς τὴνε λέμε βρώμα, ὅπως τὴν εἶπες τοῦ λόγου σου. Ἐτσι σᾶρέσει καλλίτερα;

Αὐτὴ ἡ ἐρώτησι ἔμεινε χωρὶς ἀπάντησι. Μολοντοῦτο ἡ σιὸρ Ἀντωνάκαινα δὲν ἀργησε οὔτε στιγμή νὰ κραῖξη τὸ δάσκαλο Βορρέ, — ἐν ἀγαθώτατο καὶ ἀκούραστο γεροντάκι, ποῦ πῆγαινε ἔστὰ σπιτία τοῦ λαοῦ κ' ἐμάθαινε τὰ πρῶτα γράμματα σὲ ἄνδρες καὶ σὲ γυναῖκες, σὲ μεγάλους καὶ σὲ μικρούς¹, — κ' ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα ἡ μικρὴ Ἀντζολίνα ἄρχισε νὰ κελαϊδῆ σὰν τὸ πουλάκι: Σταυρὲ βοήθει μοι, ἄλφα - ἄλφα, βῆτα - βῆτα...

Ἄλλὰ πρὶν τελειώσῃ καλὰ καλὰ ὁ μῆνας τοῦ δασκάλου, ἓνα δειλινὸ, γυρῶντας ἀπὸ τὸν περιπάτο του, ὁ σιὸρ Ἀντωνάκης ὁ Κιτραμῆς εἶπε μὲ τὸ πῖδ ἐπίσημο ὕφος του:

— Ἀντζολα καὶ Ἀντζολίνα, νὰ μοῦ κάμει τὴ χάρι νὰ πῆτε τοῦ σιὸρ δασκάλου τοῦ Βορρέ, ἀπὸ αὔριο νὰ μὴ ματακοπίσῃ.

— Γιατί;

— Γιατί δὲ μοῦ χρειάζεται ἄλλο!

— Ὡ σφοδρά μου! ἐμουρμούρισε ἡ Ἀντωνάκαινα.

— Οὐ, μεγάλη σφοδρὰ σ' εὔρηκε, μὰ τὸ ναῖς, καὶ σέβανε καὶ τὴ φιλία σου! Μὰ δὲν ἤξερες!.. Βάλε μὲ τὸ νοῦ σου μοναχά, πῶς σήμερα ἐπῆγα ὁ ἴδιος ἔστὸ σκολειὸ τῆς Ντακουροῦς καὶ τὴν ἔγραψα.

— Μπᾶ!

— Μποῦ καὶ μπᾶξίς! Ναῖσκε· ἀπὸ αὔριο θὰ πηγαίνῃ σκολειὸ τῆς καὶ θὰ μὲ ξεφορτώνεται. Δὲν τῶκαμα ἐγὼ τὸ σπιτί μου ἀκόμα σκολειά, καὶ βαρέθηκα νὰκούω κάθε μέρα ἄρφα - βῆτα ἰὸ ρῶ - ρῶ... Ἐντογε τὸ σκολειὸ τῆς!

Ἄς πηγαίνῃ ἐκεῖ καὶ ἄς κελαϊδῆ ὅσο θέλει. — Ἐλα τώρα, Ἀντζολίνα, νὰ μοῦ φιλήσῃς τὸ χέρι καὶ νὰ πᾶς ἔστὸ σπιτί σου, γιὰ νὰν τὸ πῆς καὶ τῆς μάνας σου... ὄχι γιὰ τίποτσι ἄλλο παναπῆ, παρὰ ἔτσι, γιὰ νὰν τὸ ξέρῃ.

Καὶ ἄμα ἔφυγε τὸ κορίτσι, ὁ Ἀντωνάκης ἐκλαύτηκε τῆς γυναίκας του:

— Πάλι μπῆκα ἔστὰ ἔξοδα, μὰ ἦταν ἀνάγκη μεγάλη... γιὰ νὰ μὴ βουρλιστῶ... Ἐέρεις, γυναῖκα, πόσο θὰ θέλουμε τὸ μῆνα; Ἐνα τάλλαρο σκαστό. Ἐξῶρα τὰ λίμπρα, τὰ χαρτία καὶ τὰ ρέστα.

— Ἐ, ἔχει ὁ Θεός, εἶπε ἡ σιὸρ Ἀντωνάκαινα, ποῦ μόνο δὲν ἐκλαιγε ἀπὸ τὴν χαρὰ τῆς.

— Βέβαια ὁ Θεός ἔχει· μὰ νὰ μοῦ λὲς ἐμεῖς τί ἔχουμε, καὶ τί θὰ ἔχουμε εἰς τὰ γεράματα!

Ἄς εἶνε! Κάθε ἀρχιμηνιά, ὁ σιὸρ Ἀντωνά-

¹ Ὁ Βορρὲς εἶνε πρόσωπο ἀληθινόν. Τὸν ἀξέχαστο αὐτὸ δάσκαλο τοῦ λαοῦ κάποτε ζωγράφισε ὠραία ὁ Σακωνθῖνος ποιητὴς Ἀνδρέας Μαριζώκης.

νάκης ὁ Κιτραμῆς ἀνοίγε τὴ σακκούλα του, — μιὰ νεώτερον ἀδελφὴ ἐκείνης ποῦ γνωρίσαμε, — κ' ἔδινε τῆς βαπτιστικῆς του ἓνα πεντόφραγκο ἀσημένιο γιὰ τὴν «κυρία», κ' ἓνα μισόφραγκο γιὰ τὴν «ἐπιστάτρια». Καὶ μιὰ φορὰ, ποῦ ἡ σιὸρ Ἀντωνάκαινα ξεθάρραψε νὰ τοῦ πῆ πῶς τὸ μισόφραγκο μποροῦσε νὰ εἶνε κάποτες καὶ περιττό, ὁ Κιτραμῆς ἀγρίεψε καὶ τῆς ἐφώνηξε:

— Γιατὴ κάμε μου τὴ χάρι, μὴ με κάμῃς καὶ πῶ κανένα ἄσκημο λόγο μπροστὰ στὸ παιδί... Βάρδιες ἐγὼ ἔστὸ πουγγί μου δὲ θέλω· ἂ!

Ἐτσι ἐπέρασαν τρία χρόνια. Τρεῖς φορές ἔς αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ σιὸρ Ἀντωνάκης ἐφόρεσε τὴν μωρέα του καὶ ἡ Κιτραμῆνα τὸ ἀμπιτό τῆς, καὶ πῆγαν εἰς ζάμνες, μὲ τὴν κάψα τοῦ Θεριστιῆ, γιὰ νὰκούσουν τὰ τραγουδάκια καὶ νὰ ἰδοῦν τὰ χειροτεχνήματα τῆς φιλίας τους. Ἡ Ἀντζολίνα εἶχε μεγαλώσει μιὰ χαρὰ. Δεκάμισο χρονῶ, καὶ τὴν ἔκανες δεκάπεντε ἂν τὴν ἔβλεπες· καὶ τὴν ἔκανες δεκάπεντε ἂν τὴν ἀκουγες νὰ μιλῇ. ἤξερε κάθε λόγο, καὶ κάθε ἀντίλογο, καὶ κάθε παροιμία, καὶ κάθε πείραγμα, καὶ κάθε ἐξυπνάδα λαϊκῆ· καὶ ἡ κουβέντα τῆς, λιγόλογη πάντα, ὄλο μὲ πόντους· καὶ πάντα μ' ἓνα ἑλαφρὸ πείσμα, μ' ἓνα παράξενο κάκιωμα, σὰ νὰ τὰ εἶχε μὲ δλους καὶ μὲ κανένα. Ἄν τῆς ἔλεγε γιὰ κάποιον πῶς εἶνε καλός, σοῦ ἀπαντοῦσε: «Καλὸς βέβαια! ἂν ἦτανε κακὸς θὰ τὸν εἶχανε στὴ φυλακῆ». Ἄν ἀκουε κανένα τραγουδιστῆ, ποῦ δὲν εἶχε αἰτία νὰ τὸν κολακέψῃ, τὸν ἐβεβαίονε: «Ἄν ντίζοντε οὐλοὺς σοῖ τραγουδισταδες, ἐσύ, καίμενε μου, θὰ πᾶς ἄδικα». Ἄν τὴν ἐρωτοῦσε «πότε;» γιὰ κάτι ποῦ τῶξερές πολὺ καλὰ πότε ἔγινε, σοῦ ἀπαντοῦσε: «Τὴν ὥρα ποῦ γεννοῦσανε οἱ κόττες». Καὶ τακτικά, ὅποτε τῆς ἐπαινοῦσαν ἓνα πράγμα, εἶτε τῆς ἄρεσε εἶτε ὄχι, ἀπαντοῦσε: «Ναί, μὰ τὴν ἀλήθεια· ἂ δὲ χαλάσῃ, καρδιές θὰ κάψῃ». Ὁ νουνός τῆς δὲν ἐχόρταινε νὰ τὴν ἀκούῃ, νὰ κρυφογελάῃ, νὰ τὴν ψευτομαλόνῃ καὶ νὰ καμαρόνῃ. Καὶ οἱ δύο γειτονιὲς ἦταν μαζί τῆς ξετρελλαμένες.

Μιὰ φορὰ μόνον τὴν ἀκουσαν νὰ μιλήσῃ σοβαρά, χωρὶς ναῖσι. Περνοῦσε, γιὰ νὰ πάῃ ἔστὸν νουνό της, ἀπὸ τὴν ταβέρνα τοῦ Μπαλαρῆ, κ' ἓνας νοικοκύρης ἀπὸ ἄλλη γειτονιά, ποῦ τὴν εἶδε καὶ τοῦ ἔκαμε φαίνεται ἐντύπωσι

ἡ ξανθὴ εὐμορφία τῆς καὶ τὸ ἀρχοντικὸ ὕφος τῆς, ρώτησε τὴ γυναῖκα τοῦ ταβερναρῆ «τίνος εἶνε ἡ κοπελλούλα;».

— Εἶνε ψυχοπαῖδα τοῦ σιὸρ Ἀντωνάκη τοῦ Κιτραμῆ, ἀποκρίθηκε ἡ Μπαλαρίνα ἀπὸ τὸ κατῶφλι τῆς πόρτας τῆς.

Πῆρε τὸ λόγο τ' αὐτὴ τῆς μικρῆς, κ' ἐγύρισε ὀπίσω κατακόκκινη καὶ περήφανη, τὴν ἔκαλη· μέρισε εὐγενικά, κ' ἔπειτα τῆς εἶπε:

— Τί εἶπες, κυρά μου, πῶς εἶμαι ψυχοπαῖδα τοῦ νουνό μου; Μὲ συμπαιθᾷς, μὰ ἐγὼ δὲν εἶμαι ψυχοπαῖδα. Στὴ ρούγα δὲ μ' εὐρήμανε ἐμένανε καὶ δὲν ἔχω χρεῖα νὰ μὲ λήῃ ἔτσι κανεῖς. Δόξα σοι ὁ Θεός, καὶ μάννα ἔχω, καὶ πατέρα. Ἀναθρεφτῆ τοῦ σιὸρ Ἀντωνάκη νὰ λὲς. Ἐτσι μάλιστα! Εἶμαι φιότσα του κ' ἀναθρεφτῆ του.

Ἄπὸ τὰ γύρω παράθυρα οἱ γυναῖκοὺλες ἀκουαν σασισιμένες. Ἡ ἀγαθὴ Μπαλαρίνα τὰ εἶχε χάσει ὀλότελα, καὶ σὰ νὰ εἶχε μπροστὰ τῆς ἄνθρωπο μεγάλο, δὲν ἤξερε τί νὰ πῆ.

— Συμπάθειο, ἐπιθύρισε, δὲν τῶξερα... ἐγὼ ἡ καίμενη δὲν τῶπα γιὰ κακό...

Ἀλήθεια δὲν τὸ εἶχε πῆ γιὰ κακό. Κ' ἴσως μάλιστα νὰ μὴν ὑποψιαζότανε καθόλου πῶς στέκει τόσο μεγάλη διαφορὰ ἀνάμεσα σὲ ψυχοπαῖδα καὶ ἔς ἀναθρεφτῆ.

Ὅμως ὕστερ' ἀπὸ λίγον καιρό, ἡ Ἀντζολίνα δὲν μποροῦσε πιά νὰ καυχίεται πῶς ἔχει μάννα καὶ πατέρα. Ἡ δυστυχιμένη ἡ Κρουσταλλένια βαρειαρρώστησε καὶ πῆγε. Λίγες μέρες πρὶν, εἶχε γεννήσει ἐν ἀρσενικὸ σκοτωμένο. Ἡ σιὸρ Ἀντωνάκαινα ἀκουσε τὸ μαντάτο καταλυπημένη κ' ἀπαρηγόρητη ποῦ δὲν μποροῦσε νὰ βαρτίσῃ κ' αὐτὸ τὸ παιδί... Ἐπειτα ἔμαθε καὶ τὸν θάνατο τῆς μητέρας ἀπὸ πυρετὸ ἐπιλόχιο... Τὸ τί θρῆνο καὶ τὸ τί δαρμὸ ἔκαμε, δὲ λέγεται! Ὁ Ἀντωνάκης ὁ Κιτραμῆς, ποῦ λυπήθηκε κ' αὐτὸς λιγάκι τὴν ἄμοιρη Κρουσταλλένια γι' ἀγάπη τῆς Ἀντζολίνας, — ὅπως κ' ἂ θὲς δὲν ἦταν «θεοῦ πόρεψι» νὰ μείνῃ ὄρφανὸ τὸ κακόμοιρο καὶ νὰ μαυροφορεθῆ ἀπὸ τέτοια ἡλικία, — ἀναγκάστηκε πάλι νὰ κάμῃ τὸν σκληρό, τὸν ἀναίσθητο καὶ τὸν ἀγριο:

— Ἐλα, καλὰ, ἐπέθανε, καὶ μὲ τοῦτο; Θεὸς σχωρὲς τῆ! Εἶνε τίποτσι ἄλλο; Οἱλοι μας θὰ πεθάνουμε! Οἱ ἀθρώποι, βλέπεις, ἔχουμε ἐφτοῦνη τὴ χάρι ἀπὸ τὸν Ἀφέντη τὸ Θεό. Ἦθελα ὁμως νᾶξερα, μία βολὰ ποῦ κάνεις ἔτσι γιὰ τὴν Κρουσταλλένια, τί θᾶκανες ἂν ἐπέθαινα ἐγὼ;..

— Ματατόπισε! τοῦ ἐφώνησε μέσ' ἔστους θρήνους τῆς ἡ γυναῖκα του· ἔτσι πάντα κακομελετᾷς καὶ μᾶς βρίσκουνε οὐλες οἱ δυστυχίες τοῦ κόσμου!..

— Μάτια μου! ἀποκρίθηκε ὁ Ἀντωνάκης, μακάρι οὐλες μας οἱ δυστυχίες νὰ ἦτανε σὰν τὴ σημερινή! Μὰ ποῦ δὲν εἶνε!..

— Ἄ, τί σκληρόψυχος ποῦ ἔγενες τώρα-τώρα, Ἀντωνάκη! εἶνε ἡ σιὸρ Ἀντωνάκαινα· μὰ τὴν ἄγι' ἀλήθεια, σφαλίνεται ὁ χριστιανὸς νὰ σὲ ἀκούῃ. Ἐτσι γιὰμὰ κάνουνε τὸν ἄνθρωπο τὰ τάλλαρα, π' ἀνάθεμά τα;

— Ἐτσι, ἔτσι, ἀποκρίθηκε ὁ σιὸρ Ἀντωνάκης· καὶ γιὰ δαῦτο, φαίνεται, βάλθηκες τοῦ λόγου σου νὰ μοῦ τὰ φινίρῃς τὸ γλιγορότερο... .

Ὁ δυνατώτερος ὁμως καυγᾶς ἀνάμεσα εἰς ἀνθρώγυνο, ἔγινε τὴν ἡμέρα ποῦ ἡ Ἀντωνάκαινα ἐπρότεινε εἰς τὸν Κιτραμῆ, — χωρὶς τρόπο αὐτῆ τῆς φορᾶ, γιὰ τὸ πρᾶγμα ἦταν βιαστικό, — νὰ πάρουν πιά τὴν Ἀντζολίνα ἔστὸ σπιτί τους ὀλωσδιόλου καὶ γιὰ πάντα. Ἐε! καὶ νὰ βλέπατε τὸ ξάφνισμα τοῦ σιὸρ Ἀντωνάκη μόλις ἀκουσε τέτοιο λόγο, τὸ τίναγμα του ἀπὸ τὴν πολυθρόνα, τὰ μπαρμπετόνια του. τίς ματιές του τίς σασισιμένες κ' ἐρωτηματικές, τίς ἄλλες ματιές του τίς θυμωμένες καὶ εἰρωνικές, τίς χειρονομίες του, τὰ βροντερὰ βηξίματά του καὶ τ' ἀφάνταστά του ἐπιφανήματα!.. Ἡ ἐπιμονὴ τῆς γρηᾶς τὸν εἶχε κάμει νὰφρίση, καὶ δὲν ἤξερε πιά τί ἔλεγε καὶ τί δὲν ἔλεγε. Ἦταν κομικώτατο, ποῦ μ' ὄλο του τὸ κακό, ἐπειδὴ ἡ Ἀντζολίνα, μαυροφορεμένη, ἔκλαιγε τὸ κακόμοιρο ἔστὴ διπλανὴν καμαρούλα, περιμένοντας νᾶλθῃ ὁ πατέρας τῆς νὰ τὴν πάρῃ, — βράδυ ἡ ὥρα, — ὁ Ἀντωνάκης ἔπνιγε τὴ φωνή του, γιὰ νὰ μὴν ἀκουσθῆ· κ' οἱ πῖδ ψηλὲς νότες τοῦ θυμοῦ ἐβγαῖναν μὲ μιὰ βραχνάδα, ποῦ λὲς καὶ εἶχε στριγγιλιάσει:

— Τὸν κακό, ψυχρό σου φλάρη, γυναῖκα! Ἐέρεις τί παναπῆ τὸν κακὸ ψυχρό σου φλάρη; Ἐ! ἐφτοῦνο παναπῆ! Ἀκοῦς ἐκεῖ, ποῦ θὰν τὸ κάμω τὸ σπιτί μου σπιτάλιο! Καὶ τί μὲ γνοιάζει ἐμένανε ἂ δὲν ἔχῃ μάννα; Ἄδὰ ἔχω ἐγὼ; Καὶ τί μὲ γνοιάζει ἐμένανε ἂ δὲ μπορῆ νὰ ζῆσῃ μὲ τὸν πατέρα τῆς; Ἄδὰ μπορῆ ἐγὼ; Καὶ τί μὲ γνοιάζει ἐμένανε ἂ δὲν ξέρῃ ὁ πατέρα τῆς ἀπὸ καϊδία; Ἄδὰ ξέρω ἐγὼ;.. Νὰ μοῦ κάμῃς τὴ χάρι, Ἀντζολα, νὰ τῆς πῆς νὰ πάῃ ἀπόψε ἔστὸ σπιτάκι τῆς, καὶ νὰ μὴ μου κομμάριζῃ πάρα κάθε Κυριακῆ. Ὅχι ποῦ θὰν τὴν ἔχω ἐδῶ σπιτικιά, τὴν ξένη κοπέλλα, γιὰ νὰ

μοῦ κουβαληθῆ ἔπειτα καὶ ὁ πατέρας τῆς, καὶ νᾶχω ἄλλα ντραβάλα!.

— Ναί, ὁ πατέρας τῆς! εἶπε ἡ Ἀντωνάκαινα· μὰ ὁ κακομοίρης! Ἐγὼ τοῦ μίλησα, καὶ ὅσο γι' αὐτὸ νὰ εἶσαι σίγουρος. Θέλει, λέει. . . .

— Ἔτσι ἔ; ἀξίζε καὶ νὰ μὴν ἤθελε!

— Θέλει νὰ συμμαζώσουμε ἐδῶ τὴ θεγατέρα του, κ' ἐκεῖνος, ἂν εἶνε ἀνάγκη, νὰ μὴν πατήσῃ τὸ πόδι του ποτές. . .

— Ναῖσκα, ποτές. . . πάρα καθμερὰ. . . αὐγὴ, γιῶμα καὶ βράδυ.

— Μὰ ὄχι, σοῦ λέω, μὴ σὲ γνοιάξῃ! ἄκουε καὶ μένανε!

— Βέβαια, γιὰ νὰ σ' ἀκούω πηγαίνουμε ἔτσι ὠραῖα. Κάθεσαι καὶ σὲ μπαλιγάρει καὶ σὲ γελάει ὁ ἓνας καὶ ὁ ἄλλος. . . Καλά! καλά! ἄσε καὶ θὰ ἰδῆς τί κολλιτσιδα θὰ μᾶς γένη ὁ σιὸρ Γερόλυμος! Πάρ' τῆς τὴν θεγατέρα του καὶ ὕστερα κουβεντιάζουμε. . . Ναί, μὰ βγάρ' το ἀπὸ τὸ νοῦ σου πῶς θὰ σοῦ κάμω ἐφτούνη τὴ χάρι. Ἄλλα λόγια δὲν ἀκούω! Ἔντογε τὸ σπίτι τῆς! Ἄς πάη νὰ κάτῃ!

— Ὁραῖο σπίτι μὰ τὸ ναῖς! Χωρὶς μάννα, χωρὶς ἀδρέφια, χωρὶς κανέναν, μ' ἓναν πατέρα μοναχά, ποῦ θὰ λείπη οὐλὴ τὴν ἡμέρα στὴ δουλειά του καὶ θὰν τὴν ἀφίγη, ξερη καὶ σκότεινη, γιὰ νὰν τοῦ μαγειρεύῃ. Μὰ τῶβαλες μὲ τὸ νοῦ σου καλά;

— Ἔ! μὰ γιὰ νὰ σοῦ πῶ! ἐφώναξε ὁ σιὸρ Ἀντωνάκης φρενιασμένος· δὲ σοῦ εἶπα πῶς δὲ θέλω συγκλητικὰ; Καὶ τί εἶμαι ἐγὼ; ὁ Θεός, γιὰ νὰ γιαιτρεύω τοὶ δυστυχίεις τοῦ κόσμου; Στὸ ὕστερο νὰ στὸ πῶ γιὰ νὰν τὸ ξέρης; ὁ, τι ἔκαμα ἴσια μὲ τὰ τώρα, τῶκαμα γιὰ τὴν Κρουσταλλένια ποῦ μ' ἐδοῦλεψε πιστὰ τόσα χρόνια. Τώρα ἡ Κρουσταλλένια ἐφινίρισε! Πάει, δὲν ἔχω καμμία ὑποχρέωσι σὲ κανέναν!

Ἡ σιὸρ Ἀντωνάκαινα, τρομαγμένη ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὕστερη ἀποκάλυψι, ἐσιωποῦσε καθιστῆ. Ὁ σιὸρ Ἀντωνάκης, μὴ βρῖσκωντας νὰ πῆ ἄλλο δυνατώτερο, ἐσιωποῦσε σουλατσάρωντας. Πέρασαν ἔτσι λίγες στιγμὲς. . . Κανείς τους δὲν ἐεολμοῦσε νὰ ξαναφέρῃ τὴν ὀμιλία, ἂν καὶ τὸ ἤθελαν τὸ ἴδιο κ' οἱ δύο. Ἐπιτέλους μίλησε ἡ σιὸρ Ἀντωνάκαινα:

— Συφορὰ μου! Ποῦ νὰν τὸ στοχαζόμουν ἢ κακομοίρα, ποῦ θὰδειχες τόση σκληρότη καὶ κακία στὴν περίστασι τῆς Ἀντζολίνας μας! . . . Καὶ χωρὶς νὰ σ' ἐρωτήσω. . . .

— Ἔ! τί ἔκαμες, λέει, χωρὶς νὰ μ' ἐρωτήσης; ἀντίσκοψε φοβερὸς ὁ σιὸρ Ἀντωνάκης.

— Εἶπα τοῦ Γερόλυμου νὰν τῆς φέρῃ ἀπόψε τὰ ρουχαλάκια τῆς, εἶπε μὲ γενναίαν ἀπόφρασι ἡ σιὸρ Ἀντωνάκαινα.

— Μπᾶ; τῶλες κ' ὄλας; Καὶ γιατί δὲ μοῦ τὸ λὲς τόση ὥρα, παρὰ μὲ κάνεις καὶ φωνάζω; Καὶ τί μ' ἐρωτᾷς, παναπῆ, ἀφοῦ τὸ ἔχης ἀποφασισμένο καὶ γεναμένο; . . . Γιὰ νὰ μὲ κογιονάρης¹; γιὰ νὰ μὲ κάμης μπαίγνιο; ἢ γιὰ νὰ χαλάω τὸ αἷμα μου ἄδικα; Κάνε ντουγκουε ὁ, τι θέλεις! Ἐγὼ, μάτια μου, φεύγω καὶ σὰφίνω. . . νοικοκυρά! Πάω ἴσια μὲ τὸν Ἄμμο νὰ ξεσκοτίσω. . . Δὲ μὲ λογαριάζεις ἐμένανε ἄλλο, δὲ μὲ στιμάρεις γιὰ τίποτσι. Φεύγω. . . Καὶ τοῦ λόγου σου κάμε ἐλεύθερα ὁ, τι βουλισία σὲ φωτίσῃ ὁ Θεός καὶ ὁ διάολος!

Κ' ἐφόρεσε τὸ μπερετόνι τοῦ ὁ σιὸρ Ἀντωνάκης κ' ἐφυγε, μὲ τέτοια ἀπελπισία ζωγραφισμένη στὸ πρόσωπό του, ποῦ λὲς κ' ἐπήγαινε ἴσια στὸν Ἄμμο γιὰ νὰ πῆσῃ στὴ θάλασσα νὰ πνιγῇ. . .

— Ἀχ! ἐφτούνη ἢ ἀναθρεφτῆ! . . . ἐμουρμούριζε· ἐφτούνη ἢ ἀναθρεφτῆ θὰ μὲ φάη! . .

Ἐγύρισε μολοντοῦτο τὴν ὥρα τοῦ δείπνου, ἤσυχος καὶ ἰλαρός. Γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του, εἶχε τὸ ὕφος πατέρα ποῦ γυρίζει τὸ βράδυ στὸ παιδί του. . . Ἡ κασελοῦλα τῆς Ἀντζολίνας εἶχεν ἔλθει στὸ σπίτι καὶ εἶχεν ἀπιδωθῆ στὴν κρεββατοκάμαρα. Τὴν εἶδε τὴν ὥρα ποῦ μπῆκε γιὰ νὰ ξαλλάξῃ, καὶ δὲν εἶπε τίποτα. . . Στὸ τραπέζι ἔφαγαν οἱ τρεῖς τους, καὶ μολονότι αὐτὸ ἦταν πολὺ συνειδημένο, τακτικὸ σχεδόν, ἀπόψε φαινόταν ἀσυνειδητο, καινούριο. . . Πρώτη φορὰ, ὕστερ' ἀπὸ τὸν θάνατο τῆς μητέρας τῆς, ἔχαμογέλασε ἡ Ἀντζολίνα: μιὰ στιγμὴ, ποῦ χαϊδεύωντας τὰ ξανθὰ τῆς τὰ μαλλιά, ὁ νουνός τῆς τὴν ἐρώτησε τί κάνει ἐκεῖνος ὁ δάσκαλός τῆς μὲ τὴ μεγάλη μύτη.

— Αὔριο τὴν αὐγὴ ποῦ θὰ πᾶς, τῆς εἶπε, χαϊρέτα μού τον· καὶ πῆς του, ἔτσι γεννήσῃ ἢ μυτούλα του, τότε παρακαλῶ νὰ μοῦ φυλάξῃ ἓνα κουλούκι².

[Ἐπεται τὸ τέλος] ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

¹ κογιονάρω, κοροϊδεύω.

² Κουλούκι, κουτάφι.

ΓΟΥΣΤΑΥΟΣ ΣΛΟΥΜΒΕΡΖΕ *

Β'.

Ο δημιουργικὸς νοῦς τοῦ ἐπιφανοῦς διδασκάλου ἐμφανίζεται κυρίως εἰς τὰ συνθετικὰ του ἔργα, μάλιστα δὲ εἰς τὴν θαυμασίαν καὶ ἀληθῶς μεγάλην *Βυζαντινὴν Ἐποποιίαν*. Τὸ εὐρὸν πνεῦμά του κατώρθωσε πρᾶγμα θαυμαστόν, νὰ συνδυάσῃ τὴν δύναμιν πρὸς εἰδικὰς ἐργασίας καὶ πρὸς λεπτολόγον ἐρευναντῶν κατὰ μέρος μὲ τὴν παραγωγικὴν εὐφυΐαν, τὴν καθολικὴν ἐξέτασιν τῶν γεγονότων καὶ τὴν διὰ φράσεως ἀνθηρὰς ἐκθεσιν αὐτῶν. Ὁ νομισματολόγος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ κερμάτια εὐτελῆ ἀναπλάσσει ὀλοκλήρους ἱστορίας καὶ ὁ ὁποῖος δὲν ἀπεξήρανε τὴν ἐνθουσιῶσαν ψυχὴν του μὲ τὴν μονότονον καὶ ξηρὰν ἐνασχόλησιν περὶ σφραγίδας καὶ νομίσματα, καθίσταται ἀληθινὸς ποιητῆς καὶ ἀρχιτέκτων, ὅταν οἰκοδομῇ μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων τὰς ἐποχάς. Ὅπως μία ἐπιγραφή, τῆς ὁποίας διαβάζονται μόνον μερικὰ γράμματα, μανθάνουσιν εἰς αὐτὸν τὴν ἱστορίαν ὀλόκληρον μᾶς κοινωνικῆς καταστάσεως ἢ πολιτικοῦ ἰδρύματος, οὕτω καὶ ἀπὸ μίαν κακογραμμένην καὶ ἀνόητον φράσιν ἰδιορρυθμοῦ καλογήρου, ἀπὸ ἐν λάθος ἀγραμμάτου χρονογράφου τῶν μέσων αἰώνων, ἀπὸ καμμίαν ξηρὰν φράσιν σκληροβότου καὶ κατὰ τὰ φύλλα καὶ κατὰ τὰ νοήμονα βίου ἀγίων, ἀναπλάσσει, ἀναδημιουργεῖ ὀλόκληρα δράματα οἰκογενειακά, μηχανογραφίας τοῦ Ἱεροῦ Παλατίου, πομπὰς καὶ τελετὰς βυζαντινὰς, αὐτὴν ἀκόμη τὴν ψυχικὴν κατάστασιν τῶν ἱστορικῶν προσώπων, τῶν ὁποίων τὸν βίον ἀφηγεῖται.

Τοιοῦτος ἀληθῆς ἀρχιτέκτων δεικνύεται εἰς τὰ κυρίως ἀρχαιολογικὰ καὶ ἱστορικὰ του ἔργα ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς. Μνημονεύω ἐνταῦθα συντόμως δύο ἀπὸ τὰ γλαφυρότερα βιβλία του, προωρισμένα δι' εὐρὸν κύκλον λογίων· εἶναι δὲ ταῦτα αἱ *Πριγκιπόνησοι, τὸ παλάτιον καὶ ἡ ἐκκλησία τῶν Βλαχερνῶν, τὸ μέγα τεῖχος τοῦ Βυζαντίου, ἀναμνήσεις ἐξ Ἀνατολῆς*¹, εἰς τὸ ὁποῖον περιγράφονται μὲ χάριν καὶ μάθησιν ἐξαιρετικὴν οἱ ἐνδοξοὶ ἐκεῖνοι καὶ πολυθρήλητοι τόποι τῆς Βασιλίδος τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐξετάζονται τὰ σχετικὰ τοπογραφικὰ ζη-

* «Παναθήναια», 15 Φεβρουαρίου.

¹ Les Iles des princes, le palais et l'église des Blachernes, la grande muraille de Byzance, souvenirs d'Orient, ἐν Παρισίῳ 1880, ἐκ σελ. 425.

τήματα καὶ ἀνασύρονται ἀπὸ τὸ βάθος τῶν αἰώνων ποικίλαι ἱστορικαὶ ἀναμνήσεις, ἄλλοτε μὲν μεγάλα στρατιωτικὰ πράξεις, ἄλλοτε δὲ περισσότερον ἀθόρυβα ὄχι ὁμοῦ καὶ ὀλιγότερον τρικυμιῶδη πάθη τῆς ψυχῆς τῶν Βυζαντινῶν, οἱ ὁποῖοι κατόκησαν εἰς τὰς Πριγκιπόνησους, εἰς τὸ Παλάτιον τῶν Βλαχερνῶν καὶ ἠγωνίσθησαν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ μεγάλου βυζαντινοῦ τεύχους.

Ὅμοιον κατὰ τὴν γλαφυρότητα καὶ τὸ ἐλκυστικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ἱπποτικὰς του περριπετείας εἶναι τὸ βιβλίον τοῦ Ρενάλδος Σατιγιώνιος, *πριγκιπ τῆς Ἀντιοχείας, αὐθέντης τῆς πέραν τοῦ Ἰορδάνου χώρας*¹, ἐν τῷ ὁποίῳ μᾶς μεταφέρει ὁ συγγραφεὺς εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Συρίας καὶ τὰς διαφόρους χριστιανικὰς κομιτείας, πριγκιπάτα καὶ βασιλείαι, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν εἰς τὰς μουσουλμανικὰς χώρας ὑπὸ τῶν προσκηνητῶν ἄμα καὶ στρατιωτῶν τῶν πρώτων σταυροφορικῶν ἐκστρατειῶν. Ὁ Ρενάλδος οὗτος Σατιγιώνιος ἔδωκεν εἰς τὴν ἱστορίαν ἀψευδὲς μαρτύριον τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δυνάμεως τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν αὐτοκρατορίας. Ὅτε ὑπέλεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ ἀθλητικοῦ καὶ ἀρεμανίου αὐτοκράτορος Μανουὴλ Κομνηνοῦ, διὰ νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτοῦ συγγνώμην ὁ υπερβήφανος Φράγκος πριγκιπ ἀφήρεσε τὴν καλύπτραν τῆς κεφαλῆς του, λέγει ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος Κίνναμος, ἐγύμνωσε τὰς χεῖράς του ἕως τοὺς ἀγκῶνας καὶ ἀνυπόδητος ἐπορεύθη διὰ μέσου τῆς πόλεως μετὰ πολλῶν μοναχῶν. Καὶ ἦτο δεμένος μὲ σχοινίον ἀπὸ τὸν τράχηλον, ἐκρέματο δὲ ξίφος ἀπὸ τὴν μίαν χεῖρά του. Καὶ ὁ μὲν Ρενάλδος δὲν ἐτόλμα νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ βασιλέως, εἰσῆλθον δὲ ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι τὸ πλῆθος τῶν μοναχῶν, καὶ ἠυθύντες εἰς τὰ γόνατα ἔχυνον δάκρυα ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των καὶ ἀνέτεινον ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατ' ἀρχὰς μὲν ἠρνεῖτο, κατόπιν ὁμοῦ ἐκάμφθη καὶ διέταξε νὰ εἰσελθῇ ὁ πριγκιπ. Ὁ βυζαντινὸς χρονογράφος μ' ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν ἀναφέρει τὸν θαυμασμόν, ὁ ὁποῖος κατέλαβεν τοὺς παρισταμένους πρέσβεις πολλῶν χριστιανικῶν καὶ μωαμεθανικῶν ἐθνῶν βλέπον-

¹ Renaud de Châtillon, prince d'Antioche seigneur de la terre d'Outre Jourdain, ἐν Παρισίῳ 1890, εἰς 8ον, ἐκ σελ. 407.

τας τὸν ἐξετελισμὸν τοῦ εὐγενοῦς Φράγκου πρίγκιπος. Ὅτε δὲ ὁ Μανουὴλ εἰσήλθε τροπαιοῦχος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ὅλοι, λέγει πάλιν ὁ Κίνναμος, οἱ ξένοι καὶ ἐπὶ λυδὲς ἐξεπλάγησαν, βλέποντες, ὅτι ὁ Ῥενάλδος καὶ οἱ ἐπιφανεῖς Φράγκοι τῆς Ἀντιοχείας ἐπερικάτου πεζοὶ παρὰ τὸν ἵππον τοῦ βασιλέως καὶ ἐκράτου τὸν ἀναβολέα τοῦ ἵππου του, ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν Ἱεροσολύμων Βαλδουῖνος ὁ Γ', ἀνὴρ γένους βασιλικῆς, ἠκολούθει ὀπισθεν, ἔφιππος μὲν, ἀλλὰ χωρὶς νὰ φέρῃ κανὲν βασιλικὸν παράσημον. «Τὸ χαρακτηριστικώτατον ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι, λέγει ὁ ἡμέτερος Παπαρηγόπουλος, ὅτι ὁ Μισῶ¹ ἀπεσιώπησεν ἀπᾶσας ταύτας τὰς σκηνάς... ἀλλ' ἢ ἀλήθεια συγκαλύπτει μὲν πολλὰς ὑπὸ τοῦ νέφους τῶν πολιτικῶν συμφορῶντων, δὲν βραδύνει ὅμως ν' ἀνατίλῃ αὐτῆς λαμπροτάτη. Ὁ καλὸς κἀγαθὸς Γουσταῦος Schlumberger γεγωνία τῆ φωνῆ πρό τινων ἐτῶν ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ Ῥενάλδος ἡμίγυμος καὶ φέρων καλῶδιον περὶ τὸν τράχηλον καθικέτευσε τὸν βασιλέα Μανουὴλ νὰ τὸν συγχωρήσῃ καὶ ὤμοσε πίστιν εἰς αὐτόν»!

Ἀνεφερα ἐπίτηδες τὴν δικαίαν ταύτην κρίσιν, διότι αὕτη προέρχεται ἀπὸ τὸν ἐπιφανῆ διδάσκαλον τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ιστοριογραφίας, καὶ ἐγράφη μάλιστα εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ὁ Σλουμβερζὲ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἀρχίσει τὴν δημοσίευσιν τοῦ μεγάλου του ἔργου ἢ τοῦ τῆς *Βυζαντινῆς τοῦ Ἐποποιῆς*, εἰς τὴν ὁποίαν κυρίως ἀναδεικνύεται ἀληθῆς διδάσκαλος τοῦ ἡμετέρου γένους διὰ τὴν τελείαν ἀνεξαρτησίαν πνεύματος ἀπὸ τῶν παχυλῶν προλήψεων, τὰς ὁποίας διέσπειρον εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην σκότιοι Φράγκοι καλόγηροι περὶ τοῦ Βυζαντίου, διὰ τὴν λεπτολόγον δικαιοσύνην του καὶ πρὸ πάντων διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν του ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν χαράν του νὰ γίνεταί μεγαλόστομος κήρυξ τοῦ μεγαλείου τούτου.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ ὁμιλήσω περὶ τῆς μεγάλης *Βυζαντινῆς Ἐποποιῆς* τοῦ διασήμου ἀκαδημαϊκοῦ, μνημονεύω ἐνταῦθα ἑλαστικώτατον ἱστορικόν, τὸ ὁποῖον ἐγράψεν ὡς ἀνάπαντα ἐν μέσῳ τῶν ἐπιπόνητων ἐρευνῶν του πρὸς συγγραφὴν τοῦ μεγάλου του ἔργου λέγω τὴν «*Στρατείας τῶν Ἀμογαβάρων*» ἢ *Καταλανῶν μισθοφόρων εἰς Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ ἔτους*

¹ Ἱστορικὸς τῶν σταυροφοριῶν. Βλ. Κ. Παπαρηγόπουλου. *Ἱστορία τοῦ Ἑλλ. ἔθνους*, ἐκδ. 1897, τ. Δ' σ. 541.

1302 μέχρι τοῦ ἔτους 1311»¹. Ἐν τῷ γλαφυρῷ τούτῳ βιβλίῳ ἐξιστορεῖ ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς τὴν ὑπὸ Ἀνδρονίκου Β' τοῦ Παλαιολόγου πρόσκλησιν μισθοφόρων Ἰσπανοαράβων, οἱ ὁποῖοι ἐκαλοῦντο *Ἀμογάβαροι*, τὴν συγκροσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς Βυζαντινοὺς, καὶ τὰς ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα καταστρεπτικὰς πορείας των μέχρι τῆς ὑπ' αὐτῶν ἰδρύσεως Ἰσπανικοῦ δουκάτου ὑπὸ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. «*Μεταξὺ τῶν χρονικῶν τοῦ μεσαιῶνος, λέγει ὁ συγγραφεὺς, χρονικῶν τοσοῦτον θαυμασίων ἐνίοτε, δὲν ὑπάρχει ἐπεισόδιον περισσώτερον δραματικὸν καὶ παθητικόν, περιπέτεια περισσώτερον ἀπροσδόκητος καὶ ἀνήκουστος ἀπὸ τὴν νέαν ταύτην ἐκστρατείας πρὸς κατάκτησιν τοῦ Χρυσοῦ Δέματος*». Ἡ ἱστορία τῆς Ὀδυσσεΐας ταύτης ἐγράφη ὑπὸ χρονογράφου ἀψευδοῦς, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ὁ Ξενοφῶν, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν καὶ ὑπῆρξεν στρατιώτης ἄμα καὶ συγγραφεὺς αὐτῆς, τοῦ «*μεγαλοπρεπεστάτου αὐθέντου*» Μουντάνερ ἐν Ῥαμῶν. Κατὰ τοῦτον δὲ καὶ τοὺς βυζαντινοὺς Παχυμέρη καὶ Γρηγορᾶν ἐγραψεν ὁ Ἰσπανὸς Δὸν Φραγκίσκος Μογκάδας ἔργον ὀνομαστόν, (ἰς' ἐκ.) ἀξιόλογον διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὕφους καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν ἱστορουμένων, ἀριστοῦργημα τῆς ὠραίας κασιττανικῆς λογοτεχνίας. Ὡς πηγὰς δ' ἔχων τοὺς Ἰσπανοὺς Μουντάνερ καὶ Μογκάδα, τοὺς Βυζαντινοὺς Παχυμέρη καὶ Γρηγορᾶν, συνέγραψεν ὁ ἡμέτερος βυζαντινολόγος γλαφυρωτάτην ἀφήγησιν τῆς παραδόξου ταύτης ἐκστρατείας τῶν Καταλανῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν. Οἱ *Ἀμογάβαροι* οὗτοι, πεζοὶ πολεμισταί, συγκείμενοι ἀπὸ Καταλανοὺς, Καστιλλανοὺς, Ἀραγωνίους, Ναβαρραίους, Γασκόνους καὶ Σικελούς, καταγωγῆς εὐγενοῦς ἀλλὰ ψυχῆς τραχείας, ὠρμήθησαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰδ' αἰῶνος ἐκ τῶν χλοερῶν Πυρηναίων καὶ τῶν Σικελικῶν πεδιάδων, σύροντες μεθ' ἑαυτῶν κατ' ἔθος ἀρχαίον τὰς θρασείας ἐταίρας, αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ χειρίζονται ὁσάκις παρουσιάζεται ἀνάγκη, τὴν βαρείαν σπάθην τῶν σκληροτραχήλων συντρόφων.

Ἡ δὲ «*Βυζαντινῆ Ἐποποιῆς*», τὸ μέγα καὶ θαυμαστὸν ἀληθῶς κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιὸν ἔργον τοῦ ἐπιφανοῦς βυζαντινολόγου, ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας ὀγκωδεστάτους τόμους, στολισμένους μὲ εἰκόνας πολυαριθμῶν βυζαντινῶν μνημείων τέχνης, τυπωμένους μὲ ἀνέφικτον πολυτέλειαν καὶ τυπογραφικὴν τελειότητα, γραμ-

¹ Βραχείαν κρίσιν ἐδημοσίευσεν ἐν τῇ *Ἀρμονίᾳ* τ. Γ' 1902, σ. 267 κέξ.

μένους δὲ μὲ ποιητικὴν ἔξαρσιν, μὲ χάριν ἀφηγηματικὴν, μὲ ὕψος γλαφυρόν, καὶ ἀφιγμένους τὴν θαυμασιωτέραν περίοδον τοῦ μεσαιωνικοῦ ἑλληνισμοῦ «*ὑπὸ ἔποψιν στρατιωτικῆς δυνάμεως καὶ τελείας ἐπιδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς τέχνης τῆς ἑλληνικῆς κατὰ τὸν μεσαιῶνα*». Περὶ τοῦ μεγάλου τούτου πονήματος, τὸ ὁποῖον πρὸ μικροῦ ἐπέραναν ὁ ἐπιφανῆς ἱστορικὸς μετὰ μόχθους πολυτετεῖς καὶ ἀγρύτους, θὰ γίνῃ, ὡς εἶναι πρέπον, μακρότερος λόγος ἄλλαχού. Ἐνταῦθα δὲ λέγω τινὰ κεφαλαιωδῶς, ἵνα καταδείξω τὴν ἐπιβολὴν τοῦ συγγραφέως καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἔργου.

Ἡ *Βυζαντινῆ Ἐποποιῆς* εἶναι ἀληθῆς ἔπος τῶν ἀθλῶν τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν πατέρων. Ὁ συγγραφεὺς ἐξέλεξεν πρὸς ἐξιστόρησιν τὴν λαμπροτάτην ἐποχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ στρατιαὶ τοῦ Βυζαντίου συνεχῶς ἐξελέμνοντο κατὰ πολυωνύμων βαρβάρων, κατὰ Σαρακηνῶν τῆς Κρήτης, Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Σικελίας, κατὰ Ῥώσων καὶ Βουλγάρων, κατὰ Νορμανδῶν ἱπποτῶν τῆς Ἰταλίας, κατὰ ἡγεμόνων ὑποτελῶν τῆς Γεωργίας καὶ τῆς Ἀρμενίας ἢ δὲ ἀγία Σοφία, ἢ κίβωτος τῶν πόθων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀντήχει ἀπὸ τοὺς θριαμβικοὺς αἶνους τῶν νικηφόρων στρατιῶν, καὶ ἡγεμόνες βάρβαροι ἐσύροντο δέσμοι ἀνὰ τὰς ὁδοὺς τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, καὶ ὁ πόνος τοῦ βυζαντινοῦ Βασιλέως ἐπάτει ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν εἰς τὸ ἔδαφος συρομένων ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ. Ἐπειτα εἶναι θαυμασία ἢ ἐξιστόρησις διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὴν ἀγάπην, μὲ τὴν ὁποίαν γράφει ὁ συγγραφεὺς, διὰ τὴν ἐπανθίζουσαν χάριν τοῦ ὕφους, καὶ τέλος διὰ τὴν ἐπικριβωμένην αὐτοῦ διήγησιν, ἢ ὁποία φέρει ἀληθῶς ὑπὸ τὰς αἰσθησεις τὰ λεγόμενα καὶ διαγράφει μεγαλοπρεπῆ, ζωντανὴν εἰκόνα τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ βυζαντινοῦ βίου κατὰ τὸν περιόδοτον ἰ' καὶ ια' αἰῶνα τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν αυτοκρατορίας.

Ἀνάγνωσε κατὰ τύχην εἰς τὸν *Νικηφόρον Φωκᾶν* τὴν περιγραφὴν τῶν στρατιῶν καὶ στόλων τοῦ Νικηφόρου Φωκᾶ ἐξερχομένων τοῦ Βυζαντίου, ὑπὸ τὰς ἀνευφημίας τῶν δήμων τῆς πόλεως καὶ τὰς λιτανείας τῶν μοναχῶν, πρὸς καταπολέμησιν τῶν Ἀράβων τῆς Κρήτης, τὴν περιπετειώδη ἐκείνην στρατείαν τοῦ σιδηροῦ στρατηλάτου, τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς τὸ Βυζάντιον, σύροντος τοὺς Σαρακηνοὺς ἐμίρας καὶ ἀναγορευομένου βασιλέως ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ τὰς μετὰ μοναχῶν διατριβὰς τοῦ θρησκομανοῦς βασιλέως, τοῦ μοναχοῦ ἄμα καὶ

αὐτοκράτορος, καὶ τοὺς ἔρωτας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἔχουσαν περικαλλῆς τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ διεφθαρμένην τὴν ψυχὴν Θεοφανῶ κόρη κατήλου, ἢ ὁποία ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου μεγάλων αυτοκρατόρων τὰ φαιδρὰ ἐπεισόδια τῆς πρεσβείας τοῦ Λογγιβάρδου ἱεράρχου Λουίπρανδου, καὶ τέλος τὴν τραγικὴν νύκτα, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ συνωμόται, ἀναρριχηθέντες κατὰ μεσονυκτίους ὥρας εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον ἐκ τοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν τείχους, κατέσφαξαν ἀγρίως τὸν προσευχόμενον τὴν ὥραν ἐκείνην μοναχὸν βασιλέα.

Εἰς δὲ τὸν *Ἰωάννην Τοιμοκῆν* θὰ θαυμάσῃς τὰς περιέργους στρατείας ἐπὶ τὸν Δανουβίον καὶ τὸν Εὐφράτην, τὰς μοναδικὰς ἐν τῇ ἱστορίᾳ γιγαντομαχίας τοῦ μεγαλοπρεποῦς στρατηλάτου ἐκείνου πρὸς τοὺς Ῥώσους, καὶ τὴν συνέντευξιν ἐπὶ τοῦ Δανουβίου τοῦ ἱπποτικοῦ αυτοκράτορος τῶν Ἑλλήνων, τοῦ φοβεροῦ ἐν ταῖς μάχαις καὶ σαγηνευτοῦ ἐν τοῖς ἔρωσιν, πρὸς τὸν ἄξιστον καὶ ἡμιβάρβαρον ἡγεμόνα τῶν Ῥώσων τὸν Σβιατοσλαῦον, ὁ ὁποῖος ἤρχετο εἰς τὴν συνέντευξιν ἐπὶ σχεδίας καὶ ὁ ἴδιος ἐκωπλάτει, ἐνῶ ἐπερίμενεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς ὄχθης ὁ βασιλεὺς ἔφιππος καὶ ὑπὸ λαμπρᾶς περιστοιχιζόμενος συνοδίας.

Κατ' ἐξοχὴν δὲ μεστὸς πολεμικῶν συμβάντων εἶναι ὁ Γ' τόμος τῆς *Βυζαντινῆς Ἐποποιῆς*, ὁ *Βασιλεὺς Β' ὁ Βουλγαροκτόνος*, ὁ πολιτιμότερος ὑπὸ ἔθνικῆν ἔποψιν, διότι αὐτὸς μᾶς μανθάνει δι' ὁποίων γιγαντομαχιῶν καὶ δι' ὁποίας πολιτικῆς περινοίας διεσώθη ἀπὸ λυσσαλέων πολεμίων, τοὺς Βουλγάρους λέγω, ἢ ἑλληνικὴ φυλὴ. Εἰς τὸν *Βασιλεῖον τὸν Βουλγαροκτόνον* δὲν θελγόμεθα μόνον ἀναγινώσκοντες τὰς ἐπικάς ἀληθῶς σκηνάς τῶν μαχῶν, ἀλλὰ καὶ παντοῖα ἐπεισόδια τοῦ ἐσωτερικοῦ βίου τοῦ μυστικοπαθοῦς Βυζαντίου, ὅπως τὴν σύνοδον τῶν ἀρχόντων τῆς Ἀρμενίας, οἱ ὁποῖοι παρουσιάζονται εἰς τὸν Βασιλεῖον τὸν Βουλγαροκτόνον καὶ προσφέρουν εἰς αὐτὸν τὴν ὑποτελείαν των, τὰ περὶ τοῦ θεοπνεύστου μοναχοῦ Νεῖλου, ὁ ὁποῖος ἴδρυσεν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ τὴν περιόλατον μονὴν τῆς Κρυπτοφέρρης, τὴν διασωζούσαν μέχρι σήμερον ἐν μέσῳ καθολικῆς χώρας τὰς παραδόσεις τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν ἐκκλησίας.

Πλουσιώτερος ὅμως εἰς ἐπεισόδια τοῦ ἐσωτερικοῦ βυζαντινοῦ βίου εἶναι ὁ τελευταῖος τόμος τῆς δλης σειρᾶς τοῦ μεγάλου ἔργου, ὁ πραγματευόμενος περὶ τῶν τελευταίων βασιλέων τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας, καὶ δὴ περὶ τῆς *Ζωῆς καὶ Θεοδώρας*, θυγατέρων τοῦ ἀφα-

νοῦς Κωνσταντίνου Η' καὶ ἀνεπιῶν τοῦ μεγάλου βασιλέως Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου¹. Ἐνταῦθα κυριαρχεῖ τὸ ὄνομα τῆς βασιλείας Ζωῆς, τῆς τελευταίας τοῦ ἐνδόξου μακεδονικοῦ οἴκου. «Ὁ τόσον παράδοξος βίος τῆς Πορφυρογεννῆτου ταύτης, λέγει ὁ συγγραφεὺς, αἱ φοβερὰ στάσεις τοῦ παλατίου, αἱ ὁποῖαι κλονίζουσι τὸν θρόνον τῆς, ὁ ἐπίσης πολυκύματος βίος τῆς ἀδελφῆς τῆς Θεοδώρας, μεριζόμενος μεταξὺ τοῦ μοναστηρίου καὶ τοῦ γυναικωνίτου, μεταδίδουσιν εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων τούτων, ἀδιακόπως ἀπροσδοκῆτων, ἀρωμα ῥωμανικὸν ἅμα καὶ τραγικόν. Παρέρχονται δὲ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ ἀναγνώστου αἱ μᾶλλον πρωτότυποι φυσιογνωμίαι, καὶ αἱ μᾶλλον ἀλλοκότως ἢ ἐναργῶς διαγραφόμεναι: ὁ κομψὸς καὶ ἀβρὸς καὶ ἀσθενὴς τὸν χαρακτῆρα Κωνσταντίνος ὁ Μονομάχος, τοῦ ὁποῖου ἡ ζωὴ συγκεντρῶνται περὶ τὰ γράμματα καὶ τὸν ἔρωτα· ἡ χαριτόβρυτος Σκλήραινα, ἔρωμένη πιστὴ καὶ ἀφοσιωμένη, Πομπαδοῦρ τοῦ ἰα' βυζαντινοῦ αἰῶνος· ὁ παράφορος ἦρωας Γεώργιος Μανιάκας· ὁ φιλόδοξος, εὐγλωττος καὶ δύστροπος πατριάρχης Μιχαὴλ Κηρουλλάριος καὶ τόσοι ἄλλοι ἀκόμη».

Δὲν περιορίζεται δὲ μόνον ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς εἰς τὴν ἐξωτερικὴν ἱστορίαν τοῦ Βυζαντίου· εἰς τὴν ἀφήγησιν μόνον πολεμικῶν γεγονότων, μαχῶν καὶ πρεσβειῶν, ἀλλὰ μᾶς μαρτυρεῖ τὴν γεωγραφίαν τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ τῶν ποικίλων βαρβάρων λαῶν, οἱ ὁποῖοι περιεστοιχίζον αὐτὸ καὶ ἀδιαλείπτως διεμύχοντο πρὸς τοὺς μεσαιωνικοὺς ἡμῶν πατέρας· μᾶς μαρτυρεῖ καὶ τὴν θαυμασίαν πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν διοργάνωσιν τῆς μεσαιωνικῆς ἡμῶν αὐτοκρατορίας, τὸν περίπλοκον πολιτικῶν μηχανισμῶν τῶν αὐτοκρατορικῶν γραφείων, καὶ τέλος δημοτικώτερα καὶ οἰκογενειακώτερα ἐπεισόδια, ὅπως τοὺς ἔρωτας, τοὺς γάμους καὶ τὰ συμπόσια τῶν βυζαντινῶν παλατιῶν, τὸν βίον τὸν ἡγεμονικὸν τῶν μεγάλων στρατιωτικῶν τιμαριούχων ἐν ταῖς ἀπομεμαρυσμέναις ἐπαρχίαις τῆς ἀπεράντου αὐτοκρατορίας, καὶ τὸν περιέργον βίον τῶν φιλασπόντων τὰ ὄρια τοῦ κράτους φρουράρχων, τῶν ἀκριτῶν, οἱ ὁποῖοι ἦσαν οἱ Γερμανοὶ μαργράφοι (markgraf = κόμισ ἀρίων) τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς.

Πρὸς πορισμὸν δὲ τῶν παντοίων τούτων εἰδήσεων ὑπεβλήθη ὁ συγγραφεὺς εἰς μυρίους

μόχθους, τοὺς ὁποίους δυσκόλως δύναται νὰ φαντασθῆ ὁ διεξερχόμενος σήμερον τὰς ἐτοιμους περιγραφὰς καὶ ἀφηγήσεις. Ὅλα ἔξ ἀρχῆς ἀνφοδομήθησαν, διότι σχεδὸν οὐδὲν ἦτο γνωστὸν περὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ βυζαντινοῦ βίου τῶν πολυκύμων ἐκείνων χρόνων τῆς ι' - ια' ἐκ. Ἡ ἐργασία τοῦ οἰκονομοῦ συγγραφεὺς ὑπῆρξεν ἀληθῶς γιγαντιαία· ἑκατοστῆς βιβλίων καὶ μονογραφῶν διεξέρχεται, διὰ νὰ ζητήσῃ ἐνίοτε εἰδήσιν τινα τριῶν γραμμῶν, πολλάκις δὲ διὰ νὰ μὴ εὕρῃ τίποτε ἀνθολογεῖ πηγὰς βυζαντινὰς, ἀραβικὰς, ἀρμενικὰς, γεωργιανὰς, σλαβωνικὰς, ῥωσικὰς, συριακὰς καὶ φραγκικὰς μάλιστα ἀ Ιταλικὰς· μελετᾷ πάντα τὰ σύγχρονα τῶν ἱστορουμένων ἐπ' αὐτοῦ χρόνων μνημεῖα τέχνης, ἀρχιτεκτονικὰ καὶ ἀφιερῶματα τῶν ἐκκλησιῶν, ἱστορίας ἢτοι μικρογραφίας χειρογράφων, σιγίλλια καὶ νομίσματα· ἐξετάζει ὅλα τὰ μικρὰ κομμοτεχνήματα καὶ κερμάτια, καὶ συχνὰ κάμνει ταξίδια εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, Θεσσαλονίκην, Πελοπόννησον, καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν ῥωσικὴν Ἀρμενίαν καὶ τὰς μεσημβρινὰς ὑπωρείας τοῦ Καυκάσου. Παραθέτων δὲ καλλιτεχνικωτάτας εἰκόνας τῶν μνημείων τούτων ἐπεξηγεῖ τὸ κείμενον δι' αὐτῶν, καὶ παρέχει, οὕτως εἰπεῖν, συνεχῆ ἐξεικόνισιν τῶν ἱστορουμένων διὰ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας.

Μὲ τοσοῦτους καὶ τοιοῦτους μόχθους καὶ ἐρεῦνας ἐφοδόμησεν ἀληθῶς καὶ ἀνεδημιούργησεν ἓνα δλόκληρον αἰῶνα, τὸν λαμπρότατον, τῆς Βυζαντινῆς ἱστορίας ἀπὸ τῆς εἰς τὴν Κρήτην ἐκστρατείας τοῦ Νικηφόρου Φωκά (960 μ. Χρ.) μέχρι τῆς εἰς τὸν θρόνον ἀναρρήσεως ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Ἰσαακίου τοῦ Κομνηνοῦ (1057 μ. Χρ.), δηλαδὴ τὸ δεύτερον ἡμισυ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας· ἀφιέρωσε δὲ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον περὶ τὰς τρισχιλίας σελίδας, ἐνῶ πρότερον ἡ ἐποχὴ αὕτη δὲν ἦτο γνωστὴ παρὰ μόνον με ὀλίγας σελίδας τοῦ Γάλλου Λεμπῶ, τοῦ Ἄγγλου Γίββωνος καὶ τοῦ ἡμετέρου Παπαρηγοπούλου.

Τὸ δὲ ἔργον τοῦ ἐπιφανοῦς διδασκάλου εἶναι κατ' ἐξοχὴν φιλελληνικόν, εἶναι κήρυγμα μεγαλόστομον τοῦ μεγαλείου τῆς μεσαιωνικῆς πατρίδος. Ἀντὶ τοῦ ἀψύχου Βυζαντίου, τοῦ ὁποῖου τὴν νάρκην ἀφυπνίζουσι μόνον τῶν καλοῦν τῶν αἰσχολαστικῶν διαμαχῶν καὶ τοῦ παλατίου αἱ αἱματηραὶ σκηνογραφίαι, δι' ἐπιτόνου ἐργασίας ὁ ἡμέτερος ἱστορικὸς ἐκθάπτει Βυζάντιον γεμῆτον ἀπὸ ζωῆν, τὸ ὁποῖον ἐπὶ δέκα αἰῶνας

ἐγένετο προμαχῶν τῆς χριστιανωσύνης κατὰ τῶν βαρβάρων, διὰ τῆς πολιτικῆς περινοίας του μετεμύρφωσεν εἰς ἔθνη τὰς ἀγρίας καὶ πρωτογενεῖς φυλάς τοῦ ἀνατολικοῦ χάους, διὰ δὲ τῆς αἵγλης τοῦ πολιτισμοῦ του, λεπτεπιλέπτου καὶ περιλάμπρου, ἐγένετο καὶ εἰς τὴν Δύσιν ἀκόμη ὁ μέγας ἐκπολιτιστὴς καὶ παιδαγωγὸς τῶν λαῶν.

Τὸν δίκαιον τοῦτον θαυμασμὸν πρὸς τὸ μεγαλεῖον τοῦ Βυζαντίου δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ κηρύξῃ μεγαλοστόμως ἀνὴρ συνενώνων ἐν ἑαυτῷ ἀρμονικώτατα βαθεῖαν ἱστορικὴν καὶ ὑπέροχον κοινωνικὴν μόρφωσιν, παρέχων δὲ τύπον τέλειον ἀληθινοῦ Γαλάτου ἐπιστήμονος. Ψυχὴ φιλόκαλος καὶ ἐξαιρετικὴ ἀβρότης τρόπων περιουσιῶσι τὸν ἀνδρα τετραμμένον εἰς γενναίας οἰκογενειακὰς παραδόσεις. Αὐτάρκης ὢν ὕλικῶς, οὐδεμίαν δημοσίαν θέσιν ἐπεζήτησεν πλὴν τῆς τιμῆς τοῦ νὰ παρακάθηται εἰς τὰς συνεδρίας τοῦ γεραροῦ Γαλατικοῦ Ἰνστιτούτου· ἐπιχειρεῖ συχνὰ ταξίδια χάριν τῶν μελετῶν του, καὶ τὰς εὐτυχεστάτας στιγμὰς

διέρχεται εἰς τὸ περίκομψον σπουδαστήριον αὐτοῦ, ἀληθῆς μουσεῖον νομισματικὸν καὶ καλλιτεχνικόν, συναναστρεφόμενος με τοὺς προσφιλεῖς Βυζαντινοὺς του, τῶν ὁποῖων τὸ ὄνομα δι' ἐργασίας ἐπιτόνου ἐπληρόθωσεν καὶ ἐκαθάρισεν ἀπὸ τὰς κηλίδας, τὰς ὁποίας εἶχεν συσσωρεύσει ἐπ' αὐτοῦ προαιώνιος καλογηρικὴ ἐμπάθεια.

«Διατί, ἔλεγεν ἡμέραν τινα, προσκολλᾶσθε τόσον ζηλοτύπως εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ λησμονεῖτε τοὺς μεγάλους πατέρας σας τοὺς Βυζαντινοὺς; Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ μίαν ἐπίσκεψίν μου με τὸν ἰδικὸν σας Παπατῆν εἰς τὰ τεῖχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. «Ἐδῶ, με λέγει, ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὴν πύλην τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ, ἐδῶ ἔπεσεν ὁ τελευταῖος μας αὐτοκράτωρ Κωνσταντίνος ὁ Παλαιολόγος, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἀνέβλυσαν δάκρυα· ἐνόμισα προσθέτει ὁ καλὸς κἀγαθὸς διδάσκαλος, ὅτι εἶχα ἐνώπιόν μου κανένα Βυζαντινόν, τετραμμένον ἐν τῇ σοφίᾳ τῶν προγόνων καὶ παλλόμενον τὴν καρδίαν ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα.»

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ Ι. ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ

ΕΚ ΤΩΝ ΑΠΟΜΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΜΟΥ*

Δ'.

Ὁ φιλολογικὸς βίος. — Ὁ τύπος. — Ὁ ὁργανισμὸς του. — Γραφεῖα καὶ σύνταξις. — Τὸ πρῶτον μου ἄρθρον. — Τὰ περιοδικὰ καὶ οἱ συνεργῆταί των. — Πρώτος παραγωγή. — Τὰ ἡμερολόγια. — Τὸ θέατρον

Διὰ νὰ γείνη μᾶλλον καταληπτὸς εἰς τοὺς σημερινούς ἀναγνώστας ὁ φιλολογικὸς βίος εἰς δν ὠνευροπόλουσι νὰ ἐπιδοθῶ, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ προβῶ εἰς σύντομον ἀνάλυσιν τῆς πνευματικῆς ἀτμοσφαιρας τῶν χρόνων ἐκείνων, νὰ περιγράψω τὰ στοιχεῖα ἐξ ὧν ἀποτελεῖτο καὶ νὰ ἐξηγήσω τὰς ἐπικρατούσας τότε συνθήκας περὶ τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν φιλολογικὴν ἐν γένει παραγωγὴν, πολλὰ ἐκ τῶν ὁποῖων μετεβλήθησαν ἢ ἠλλοιώθησαν τόσον ἐπαισθητῶς, ὥστε νὰ εἶνε σήμερον ἀγνωστος καὶ παράδοξος διὰ τὴν σύγχρονον γενεάν.

Καὶ ἐν πρώτοις — à tout seigneur tout honneur — ἂς εἴπω τινα περὶ τοῦ τύπου, εἰ καὶ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν αἱ σχέσεις μου μετὰ τῶν ἐφημερίδων ἦσαν πολὺ περιορισμέ-

ναι, οὐδ' ἐφανταζόμην δὲ κἂν ὅτι μετ' ὀλίγα ἔτη ἡ δημοσιογραφία ἐμελλε νὰ με σαγηνεύσῃ, νὰ με καταλέξῃ μεταξὺ τῶν θεραπόντων τῆς καὶ νὰ καταστῇ τὸ κύριόν μου ἔργον καὶ τὸ βιοποριστικόν μου ἐπάγγελμα. Τοιοῦτο τι ὅμως δὲν ἠδύνατο τότε νὰ συμβῆ διὰ τὸν λόγον ὅτι ἡ δημοσιογραφία εὗρίσκετο ἐν ἀρχεγόνῳ καταστάσει, εἰς τρόπον ὥστε σχεδὸν νὰ μὴ ἀποτελῇ ὀρισμένον καὶ διακεκριμένον ἐπάγγελμα. Κατὰ τὴν γνώμην μου μάλιστα, ἡ δημοσιογραφία τῶν χρόνων ἐκείνων διήνυε περίοδον παρακμῆς, καθυστεροῦσα ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις τῶν δημοσιογραφικῶν ὁργάνων τῆς προηγουμένης γενεᾶς.

Αὐτοὶ ἢ Ἀθηναῖοι τοῦ Ἀντωνιάδου, ἢ Ἕλληες τοῦ Λεβίδου, ὁ Αἰὼν τοῦ Φιλήμονος ἦσαν φύλλα ὁμολογουμένως συντασσόμενα μετ' ἐμβριθείας καὶ συζητοῦντα μετὰ κύρους τὰ πράγματα, ἐνῶ ἡ ἀφθονος βλάστησις ἢ ἐπακολουθήσασα μετὰ τὴν ἐπαναστατικὴν καταγίδα τοῦ 1862, ἀπετέλει χλωρίδα ποικιλωτέρων μὲν, ἀλλὰ ποιότητος πολὺ κατωτέρας. Τὰ περισσότερα τῶν φύλλων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶλον τὴν γένεσιν ἐκ τοῦ περιφήμου στίχου τοῦ Σούτσου.

¹ Παναθήναια, τ. Β' (1905) σ. 280 ἔξ.

* Παναθήναια 15 καὶ 30 Ἰανουαρίου.

Ἡ ἐπάγγελμα μὴ δίδεις, ἢ ἐφημερίδα γράφω.

Τινὰ ἐξ αὐτῶν, ὅπως τὸ Μέλλον τὸ συντασσόμενον ὑπὸ Γλήγγη καὶ τοῦ Δήμου Παππιθανασίου, ἢ Ἐφημερίς τῶν Συζητήσεων τὸ ὄργανον τοῦ Ἐπαμ. Δεληγιώργη, καὶ ἄλλα δύο ἢ τρία, συνετάσσοντο μετὰ σχετικῆς ἐπιμελείας καὶ γλαφυρότητος, ὑπῆρχον δὲ καὶ μερικοὶ κάλαμοι πλήρεις σφρίγγους καὶ ἀκμῆς τότε, μεταξὺ τῶν ὁποίων διακρίνεται ὁ τοῦ σεβαστοῦ σήμερον συναδέλφου μου κ. Πέτρου Κανελλίδου, διευθυντοῦ τῶν «Καιρῶν» συντάσσοντος, ἂν δὲν ἀπατώμαι, τὴν Κόλασιν. Ἄλλ' εἰς τὰ περισσότερα ἐπεκράτει φερμὸς καὶ σίγγυσις ἀρθρογραφικῆ, καὶ εἰδησιογραφικῆ, καὶ ἀκρισία καὶ ἐπιπολαιότης, καὶ ἄλλειψις πάσης μεθόδου καὶ συνοχῆς. Καὶ τινὰ μὲν τοῦ φύλλου ἐξεδίδοντο ἀπαξ, ἢ δις τῆς ἐβδομάδος, τινὰ δὲ, ὡς ὁ Ἐθνοφύλαξ, ἢ Ἀδύγη, ἢ Παλιγγενεσία, ἢ Ἀλήθεια, σπιθαμαῖα τὸ σχῆμα, ἐξεδίδοντο πεντάκις. Φύλλον ἡμερήσιον δὲν ὑπῆρχε κανέν, τὸ πρῶτον δ' ἐκδοθὲν ἦτο ἡ Ἰδρυθεῖσα τὸ 1875 Ἐφημερίς τοῦ Δημ. Κορομηλά, μὲ ἀρχισυντάκτην τὸν Ἰωάννην Καμπούρογλου, ἧτις πρώτη ἐνοσηματοποίησε τὴν ὑπηρεσίαν τῆς συντάξεως καὶ τῆς διαχειρίσεως καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς τάξεως καὶ τῆς εὐπρεπειᾶς τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. Πρώτη αὐτὴ Ἰδρυσε γραφεῖον ἴδιον, ἀξιοπρεπὲς καὶ κόσμιον, χρηματίσας κατόπιν τὸ πρῶτον φιλολογικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῆς ἐποχῆς. Οἱ ἄλλοι δημοσιογράφοι συνήθως εἶχον ὡς γραφεῖον ἀτημέλητόν τι, ἢ καὶ ρυπαρὸν διαμέρισμα τοῦ τυπογραφείου ἔνθα ἐξετυποῦτο τὸ φύλλον των, κάποτε δὲ τὸ τραπέζιον τοῦ καφενείου, καὶ τὰ φλογερά ἄρθρα συνετάσσοντο εἰς τὸ καφενεῖον ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ροφήματος τοῦ καφέ, τοῦ μασσηματος τῆς κουλούρας καὶ τοῦ ρυθμικοῦ ρόγγου τοῦ ναργιλέ. Ὁ διευθυντὴς μεθ' ἑνὸς βοηθοῦ ἐλήρχον διὰ τὴν σύνταξιν τοῦ φύλλου, συνεκικουρούντων ἐνίοτε καὶ τῶν φίλων, ἐθελοντῶν ἢ ἐρασιτεχνῶν τῆς δημοσιογραφίας. Δι' αὐτῶν συνελέγοντο αἱ ὀλίγαι ἐγγῶραι εἰδήσεις, οἱ ἔμμισθοι δὲ ρεπόρτερ ἦσαν νεωτερισμός, τὸν ὁποῖον εἰσήγαγε πρώτη ἢ Ἐφημερίς, προκαλέσας μεγάλην αἰσθησιν εἰς τοὺς δημοσιογραφικοὺς κύκλους.

Ἄλλως τε ἡ ἐργασία δὲν ἦτο πολὺ κοπιώδης διὰ τῶν τηλεγραφημάτων τῶν Βορδεάνου καὶ Ρούτερ (Ρέουτερ, κατὰ τὴν προφορὰν τῆς ἐποχῆς) διὰ τοῦ κυρίου ἄρθρου, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐκτενοῦς, διὰ τῶν Ἐξωτερικῶν, παραλαμβανόμενων ἐκ τῶν τεργεσταίων φύλλων

Κλειοῦς καὶ Ἡμέρας ἢ ἐκ τῆς Βυζαντιδος, τῆ βοηθεία τῆς ψαλίδος, καθιστώσης περιττὴν πᾶσαν μεταφραστικὴν ἐργασίαν, διὰ τῶν Διαφορῶν, περιλαμβανόντων φερμὸν εἰδήσεων ἐσωτερικῶν, ἐξωτερικῶν, πολιτικῶν, κοινωνικῶν, ἀποτελουσῶν ἀληθῆ κυκεῶνα, δι' ὀλίγων Ποικίλων, μερικῶν διατριβῶν ἐπὶ πληρωμῇ καὶ τινῶν ἀγγελιῶν μὲ κλισὲ εὐρωπαϊκά, δι' ὧν διεφημίζοντο πρὸ πάντων τὰ καταπύτια Χολλωβαί — οἱ πρόγονοι τῶν σημερινῶν καταποτιῶν Πίγκ — τὸ μικρόσχημον φύλλον συνεπληροῦτο. Ὑπῆρχον δὲ καὶ σατυρικά τινὰ φύλλα, ἐξ ὧν διέπρεπεν, εἰ καὶ μὴ ἀπληλαγμένον τῆς χυδαιότητος καὶ τῆς τραχύτητος ἢ περιεβάλλετο τὸ σατυρικὸν πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὸ Φῶς, συντασσόμενον ὑπὸ τοῦ Σοφοκλέους Καρύδη, τοῦ ὁποῖου ἡ σάτυρα ἀνέδιδεν οὐχὶ σπανίως ἀναλαμπὰς δηκτικότητος καὶ εὐφυΐας.

Τὰ φύλλα καθὼς καὶ τὰ εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἐκιδιδόμενα παρ' αὐτῶν παραρτήματα, ἐπωλοῦντο ὑπὸ τῶν μικρῶν λούστρων, ὡς καὶ σήμερον, ἀλλὰ μὴ διοργανωμένων οὔτε ἐξαγωγόμενων ὑπὸ πρακτορείου τινός· ἡ δόσοληψία ἐγένετο ἀπ' εὐθείας μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν διευθυντῶν τῶν ἐφημεριδῶν. Ἄλλως τε τὰ ἐκ τῆς πωλήσεως εἰσοδήματα ἦσαν μηδαμινὰ σχεδόν, ὅπως ἐλάχιστα καὶ ἀνάξια λόγου ἦσαν καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐμπορικῶν καὶ διαφημιστικῶν ἀγγελιῶν. Αἱ κύριαι πρόσοδοι τῶν ἐφημεριδῶν, τῶν ὁποίων καὶ τὰ ἔξοδα ἀναλόγως ἦσαν μικρά, συνίσταντο εἰς τὰς συνδρομάς, αἵτινες ἦσαν ὑποχρεωτικαὶ διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τῶν διαφορῶν κλάδων τῆς δημοσίου ὑπηρεσίας, προκειμένου περὶ τῶν φύλλων τῶν ὑποσηριζόντων τὴν Κυβέρνησιν. Καὶ τ' ἄλλα, τὰ ἀντιπολιτευόμενα; θὰ ἐρωτήσῃ τις φυσικῶς. Τ' ἄλλα ἀνεμνον ἀπλοῦστατα τὴν σειράν των, ἐπειδὴ δὲ τὰ ὑπουργεῖα κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, ὡς τὰ φάσματα αἵτινα ἐβλεπεν ὁ Μάκβεθ ἐντὸς τοῦ κατόπτρου, ἤρχοντο καὶ παρήρχοντο ταχέως, ἢ προσδοκία τῶν νηστευόντων δὲν ἦτο μεγάλη. Πλὴν τῶν συνδρομῶν δὲ παρεῖχοντο εἰς τοὺς πιστοὺς τῆς ἐξουσίας καὶ βοηθήματα, εἴτε ὑπὸ τὸν ἄμεσον τύπον τῆς παροχῆς δι' ἐνταλμάτων, εἴτε ὑπὸ τὸν ἔμμεσον τῆς δημοσιεύσεως δημοσίων ἐγγράφων.

Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους ὁ τύπος δὲν ἐπαρουσίαζε πλεονεκτήματα καὶ γόητρα ὑλικά καὶ ἠθικά, ἵκανὰ ὥστε νὰ σαγηνεύωσι τοὺς νέους καὶ νὰ τοὺς παρακινῶσι ν' ἀσπάζονται τὴν δημοσιογραφίαν ὡς ἐπάγγελμα καὶ ὡς μέσον βιοποριστικόν. Ἐπειτα, τὸ σπουδαιότερον, ὁ

τύπος εἰς οὐδεμίαν σχεδὸν διετέλει σχέσιν τότε μετὰ τῆς φιλολογίας, περιοριζόμενος αὐστηρῶς εἰς τὰ στενά πολιτικά του ὄρια. Ἡ ἀνάμιξις τοῦ τύπου εἰς τὴν φιλολογίαν, ἢ αὐθαίρετος μάλιστα ἐπέμβασις αὐτοῦ εἰς τὰ δικαιώματά της, ἢ προιοῦσα μέχρις ἀποκλειστικότητος καὶ φθᾶσασα μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ καταστήσῃ προβληματικὴν τὴν ὑπαρξιν τῶν φιλολογικῶν δημοσιευμάτων, εἶνε ἐφευρέσεις τῶν νεωτέρων χρόνων. Πλὴν μίᾳ ἐπιφυλλίδος, δημοσιευομένης καὶ ταύτης εἰς τὰ μεγαλόσχημα τότε φύλλα καὶ πλὴν ποιημάτων τινῶν δημοσιευομένων ἐνίοτε εἰς τὰς ἐφημερίδας ὑπὸ στιχοῦργῶν νεαρῶν καὶ ἀδοκίμων, ἀνυπομονούντων νὰ δημοσιεύσωσι τὰ πρωτόλεια τῆς ποιητικῆς τῶν ἐμπνεύσεως, καμμία ἄλλη ὕλη καθαρῶς φιλολογικῆ δὲν εἰσεχώρει εἰς τὰς ἀσφυκτικὰς του στήλας. Ἄλλὰ καὶ ὁσάκις κατώρθωναν οἱ ἀνυπόμονοι στιχοῦργοι νὰ στεγάσωσι τὰ προϊόντα τῆς ἐμπνεύσεώς των ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πολιτικῶν ἐφημεριδῶν, ἢ παρεχομένη εἰς αὐτὰς φιλοξενία συνωδεύετο ἐνίοτε ὑπὸ ἀπροόπτων δυσαρέστων. Καὶ ἐνθυμούμαι σχετικῶς πρὸς τοῦτο φαιδρὸν ἐπεισόδιον συμβᾶν ἐκ τοιαύτης ἀφορμῆς εἰς ἀθηναϊκὴν ἐφημερίδα, εἰς ἣν ἐλογίσθη μετὰ τινὰ ἔτη. Νεαρὸς ποιητὴς συχνάκις ἐπολιόρχει τὸ γραφεῖον κομίζων καὶ ἐμμετρα προϊόντα τῆς γονίμου φαντασίας του καὶ ἀπαιτῶν ἐκάστοτε τὴν δημοσίευσίν των. Ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς ἐφημερίδος, ἀνὴρ ὀξύνους καὶ ἀστείος, ἐδέχθη κάποτε ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐν ἀπορίᾳ ἄλλης ὕλης νὰ δημοσιεύσῃ ἐν μικρὸν ἐρωτικὸν ποίημα τοῦ στιχοπλόκου· ἀλλ' ὅτε ἐπρόκειτο νὰ διορθώσῃ τὰ τυπογραφικὰ δοκίμια, ἐν εὐθυμίᾳ ψυχικῇ διατελῶν καὶ θέλων ἴσως νὰ ἐκδικηθῇ διὰ τὴν φορτικότητά του τὸν ὀχληρὸν σινεργάτην, ἀπέναντι ἐνὸς τῶν στίχων λέγοντος: Τί μ' ὠφελοῦν τὰ μάτια μου; ἐσημείωσε παραπομπὴν δι' ἀστερισκῶν καὶ ἔγραψεν ἐν ὑποσημειώσῃ τὴν φράσιν: Βγάλ' τα. Τὸ ποίημα ἐτυπώθη μὲ αὐτὴν τὴν ἀστείαν προσθήκην, πρὸς μεγάλην ἐκπληξιν καὶ θυμηδίαν τοῦ ἀναγνώσκοντος κοινῶν καὶ πρὸς ἀπελπισίαν τοῦ ποιητοῦ, ὅστις ἔσπευσε φρονάττων τὴν ἐπομένην εἰς τὸ γραφεῖον ζητῶν ἐξηγήσεις. Ἄλλ' ὁ πανοῦργος ἀρχισυντάκτης μετὰ πολλῆς ἐτοιμότητος ἠδυνήθη ν' ἀποφύγῃ τὰς συνελείας τῆς πράξεώς του, ἐπινοήσας εὐφρεσάτην δικαιολογίαν. « -- Ὁ στοιχειοθέτης, εἶπε δικαιολογούμενος πρὸς τὸν ποιητὴν, εἶχε παρενεῖρει ἐκ παραδρομῆς μερικὰ σημεῖα παραπομπῆς μετὰ τὸν στίχον, ἐγὼ δ' ἐσημείωσα εἰς τὸ περιθώ-

ριον τὴν λέξιν *βγάλ' τα*, διὰ νὰ τ' ἀφαιρέσῃ. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἐκεῖνος ἐξέλαβε τὴν σημειώσιν μου ὡς παραπομπὴν καὶ τὴν ἐστοιχειωθέτησεν ». Καὶ ὁ τιμωρηθεὶς στιχοῦργὸς ἠναγκάσθη ν' ἀποδεχθῇ τὴν ἐξηγήσιν ταύτην καὶ ν' ἀρκεσθῇ εἰς αὐτήν, ἀφοῦ ἄλλως τε δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ ἄλλην καλλιτέραν ἐπανόρθωσιν.

Τοῦτου ἕνεκα μὴ ἐλευόμενος καὶ ἐγὼ ἀπὸ τὴν λίαν ἀναιμικὴν Σειρήνα τοῦ τύπου, εἰς οὐδεμίαν ἦλθα πρὸς αὐτὴν ἐπικοινωνίαν, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, πλὴν μίᾳ καὶ μόνης περιστάσεως, κατ' ἣν παιζῶν μᾶλλον ἢ σπουδάζων, ὡς ἔτυχε νὰ διηγηθῶ ἄλλοτε, ἔγραψα ἐν ἄρθρῳ χάριν τοῦ Ἐσθινοῦ Ταχυδρόμου ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ γραφείου μου εἰς τὴν Εἰσαγγελίαν τῶν Ἐφετῶν, κατ' ἀπαιτήσιν τοῦ διευθυντοῦ του — ὅστις ἠρᾶνίζετο τὰ ἄρθρα τοῦ φύλλου του κατ' αὐτὸν τὸν περιεργὸν τρόπον, ἀνίκανος ὧν αὐτὸς νὰ τὰ συντάξῃ — ἀμείψαντός με γενναίως σὺν ταῖς εὐχαριστίαις του δι' ἑνὸς καφέ μετὰ τῆς σχετικῆς κουλούρας, τὰ ὁποῖα ὑπῆρχαν τὸ πρῶτον μου ἐκ τῆς δημοσιογραφίας κέρδος. Χάριν τῆς ἱστορίας προσθέτω ὅτι τὸ ἄρθρον ἦτο διθυραμβικὸν ὑπὲρ τοῦ Δημητρίου Βούλγαρη τοῦ πολιτικοῦ προστάτου τῆς ἐφημερίδος ἐκείνης, τοῦ ὁποῖου ἐξεθείαζον τὰς ἀρετάς, ἐνῶ δύναμαι νὰ βεβαιώσω μαρτυρούμενος κατὰ θεοῦ τοῦ ζῶντος ὅτι ἕως τότε ἀμυδροτάτας εἶχον γνώσεις περὶ τῶν πολιτικῶν φρονημάτων καὶ τῆς πορείας τοῦ ἔξ' Ὑδρας πολιτευτοῦ.

Ὁ φιλολογικὸς ὄργανος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κυρίως εἶχεν ὄργανα τὰ τότε ἐκιδιδόμενα περιοδικά. Ἐκ τούτων ἢ μὲν *Πανδώρα*, ἧτις ὑπῆρξε μετὰ τῆς *Εὐτέρης* τὸ χάρισμα τῆς προηγουμένης γενεᾶς, εἶχε παρακμάσει· μάτην κατὰ τὰ τελευταῖα τῆς ἔτη προσεπάθει νὰ ἐμφυσηθῇ εἰς αὐτὴν ζωὴν καὶ σφρίγγος, ἀκμαῖος τότε καὶ στιλπνὸς ἐπιφυλλιδογράφος, εἰ καὶ μετριοφρόνως τηρῶν τὴν ἀνωθυμίαν, ὁ σήμερον σεβαστὸς πολιτευτὴς κ. Στέφανος Δραγοῦμης. Ἐξ ἧς ὡς γράφα νωδός, συντηρουμένη διὰ στρυφνῶν τινῶν καὶ δυσπέπτων φιλολογικῶν ἢ ἀρχαιολογικῶν διατριβῶν, σπανιώτατα δημοσιεύουσα ἔργα ἐλαφρότερα τῶν νεωτέρων καὶ ἔχουσα ὡς ἐκ τούτου λίαν ἀραιὸν κύκλον ἀναγνωστῶν. Ἡ Ἐφημερίς τῶν Φιλομαθῶν, ἔχουσα διάδοσιν μετὰ τοῦ διδασκαλικοῦ καὶ μαθητικοῦ κόσμου ἐδημοσίευσεν τὰ ἀνάστα καὶ σχολαστικὰ εὐφυολογήματα τοῦ γηραιοῦ Πανταζῆ. Ἡ ἀληθῶς κομψὴ καὶ γλαφυρὰ *Χρυσάλλις* τοῦ Ἀλεξάνδρου Βυζαντιοῦ εἶχε διακόψει τὴν ἐκ-

δοσίν της. Τὰ μόνα δὲ ἀντιπροσωπεύοντα τὴν σύγχρονον παραγωγὴν ἦσαν ἡ *Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη* καὶ ὁ *Ἰλισός*, ἐλαφρότερα, ζωντανώτερα, λαϊκώτερα καὶ μᾶλλον διαδεδομένα.

Καὶ ὁ μὲν *Ἰλισός* ἰδρύθη καὶ διηρθύνετο παρὰ τοῦ μακαρίτου Ἰωάννου Κούρτελη, θεράποντος καὶ τούτου τῶν Μουσῶν κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους, μεθ' οὗ συνειργάζετο ἐνζήλωτος καὶ μετὰ σφριγῶν ὁ καὶ εἰς τὴν ἰδρυσιν αὐτοῦ συντελέσας Ἰωάννης Καμπούρογλος. Τῆς δὲ *Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης* ἰδρυτὴς ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστείδης Βασιλάς, ὁ πολὺς σήμερον γενικός γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐσωτερικῶν, ὅστις εἶχεν ἰδρύσει τυπογραφικὸν καὶ ἐκδοτικὸν κατάστημα μετὰ τῶν Ἀδελφῶν Περρῆ. Μετὰ ταῦτα τὴν διεύθυνσιν αὐτῆς ἀνέλαβεν ὁ Ἀλέξανδρος Σκαλίδης, ὁ περιεργὸς ἰδιόρρυθμὸς τύπος, λόγιος, δημοσιογράφος, μεταφραστὴς, διερρωθῆς, ἠθυποῖος, εὐφυλόλογος, *φασέερ*, καὶ πρὸ πάντων *βοημὸς* τὰ ἦθη καὶ τὸν βίον. Αὐτὸς ἦτο ὁ εἰπὼν τὸ περίφημον ἐκεῖνο πρὸς τὸν διάσημον τοκογλύφον τὸν στέρξαντα νὰ δανείσῃ αὐτῷ δραχμὰς διακοσίας ἐπὶ συναλλάγματι τριμήνῳ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ κρατήσῃ τὰς ἑκατὸν ὡς τόκον: «Κράτησε καὶ τὰς ἄλλας ἑκατὸν καὶ κάμε τὸ συνάλλαγμα διὰ ἕξ μῆνας». Μετ' αὐτὸν ἡ *Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη* περιῆλθεν εἰς τὸν Νικόλαον Ματαράγκαν, ἀδελφὸν τοῦ γνωστοῦ λογιῶν καὶ ποιητοῦ Παναγιώτου, ποιητοῦ καὶ τούτου, δημοσιεύοντος ἐν ἀφρονίᾳ τοὺς αἰσθηματικούς στίχους του εἰς τὰς στήλας τοῦ περιοδικοῦ του, ἔχοντα τὸ γραφεῖον εἰς τὴν στενωπὸν τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Εἰς τὰ περιοδικὰ ταῦτα ἐδημοσίευσεν τὰ προϊόντα τῶν οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν λογίων τῆς τε προγενεστέρως καὶ τῆς συγχρόνου τότε γενεᾶς, τακτικώτεροι δὲ συνεργάται αὐτῶν ἦσαν ὁ Ἄγγελος Βλάχος, ὁ Ροῖδης, ὁ Εἰρηναῖος Ἀσώπιος, οἱ ἀδελφοὶ Παράσχοι, ὁ Δημήτριος Παπαρηγόπουλος, ὁ Σπυρίδων Βασιλειάδης, ὁ Ἰωάννης Καμπούρογλος, ὁ Σπυρίδων Λάμπρος, ὁ Ἀριστομένης Προβελέγγιος, ὁ Νεοκλῆς Καζάζης, ὁ Τιμολέων Ἀμπελάς, ὁ Παναγ. Φέρμπος καὶ ἄλλοι. Παρὰ τὴν Πλειάδα ταύτην ἡμεῖς, οἱ νεώτεροι τότε κατὰ τι, οἱ ἀποτελοῦντες οἰονεὶ τὸ ἡμιχόριον τῶν εὐελπίδων σπαρτιατῶν νεανίσκων, ἐπιλοδοξοῦμεν νὰ συμπαραστήσωμεν, θεωροῦντες τιμὴν ὑπερτάτην νὰ ἴδωμεν καὶ τὰ ἰδικὰ μας πρωτόλεια δημοσιεύόμενα παρὰ τὰ ἔργα τῶν ἀνεγνωρισμένων ἱεροφαντῶν τῆς Μούσης.

Ἡ ὕλη ἡ κυριαρχοῦσα εἰς τὰς ὀλίγας καὶ μικρὰς σελίδας τῶν περιοδικῶν τούτων ἦσαν αἱ

μεταφράσεις ξένων μυθιστορημάτων καὶ διηγημάτων. Τὰ πρωτότυπα περὶ ἔργα ἦσαν σπάνια καὶ μονότονα, συνιστάμενα εἰς ἀπολείρας διηγημάτων ἢ χρονογραφημάτων, σακαριφημάτων, ἢ σκαλαρθυμάτων — διότι τότε κυρίως ἐσπάρθησαν ὑπὸ αὐτὰ τὰ ἀρχαιοπρεπῆ ὀνόματα τὰ περιεργὰ ταῦτα φιλολογικὰ ζῆζάνια — ἔφερον δὲ πάντα τὴν σφραγίδα τῆς ἐπιτηδεύσεως καὶ τῆς κενῆς, στομφοῦδος ἢ μελιτώδους αἰσθηματολογίας τῆς ἐποχῆς, ἧτις ἀπετέλει τὴν τελευταίαν τοῦ ρομαντισμοῦ φάσιν. Ἀφρονωτέρα δὲ βεβαίως καὶ ἀξιολογώτερα ἦτο ἡ ποιητικὴ συγκομιδῆ, περὶ ἧς θὰ διαλάβω βραδύτερον, μᾶλλον ἐμπεριστατωμένως. Μερικὰ ἀνέκδοτα καὶ τ' ἀπαραίτητα αἰνίγματα καὶ ὁ γρίφος συνελλήρουν τὸ περιεχόμενον ἑκάστου ἑβδομαδιαίου τεύχους. Ἐννοεῖται ὅτι τὰ τε περὶ καὶ τὰ ἔμμετρα πρωτότυπα ἔργα ἐδημοσιεύοντο ἀνευ τινὸς ἀμοιβῆς, μόνον δὲ μετὰ ἐν ἢ δύο ἔτη τὸ ὑπὸ τοῦ Ν. Μανιτάκη ἰδρυθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ φιλιτάτου Νικολάου Γ. Πολίτου, τοῦ σημερινοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου διευθυνόμενον ἀξιόλογον περιοδικὸν *Παρνασσός* ἤρχισε νὰ παρέχῃ ποιὰν τινα χρηματικὴν ἀποζημίωσιν διὰ τὴν πνευματικὴν ἐργασίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἦσαν τὰ προτεινόμενα καὶ γνωστότερα περιοδικὰ, ὑπῆρχον ὅμως καὶ δευτερεύοντα καὶ τριτεύοντα ἐκ τῶν ἡμεροβίων ἢ καὶ λαθροβίων, τὰ ὁποῖα δὲν ἀπολείπουν εἰς καμμίαν ἐποχὴν, προϊόντα πρωίμου συνήθως νεανικῆς φιλοδοξίας. Ἡ συνήθεια τοῦ ἐκδίδειν ἢ προβαίνειν εἰς ἀπολείρας ἐκδόσεως τοιούτων περιοδικῶν πρωτογενῶν ἀπὸ τῶν μαθητικῶν εἰσέτι βᾶθρον φαίνεται ὅτι εἶνε παλαιὰ· διότι πρὸ τινων ἐτῶν ὁ μακαρίτης φίλος καὶ συνεργάτης μου καὶ γνωστός ἐπιφανὴς λόγιος Χριστόφορος Σαμαρσιδῆς μοῦ διηγείτο ὅτι ὅτε ἐμαθήτευεν ἐν τῷ ἔνταυθα ἐκπαιδευτηρίῳ τοῦ Βάφα πρὸ πεντηκονταετίας καὶ πλέον, ἐξέδιδε καὶ αὐτὸς — ἀγνωσθ' ἂν ἐν χειρογράφῳ ἢ διὰ τοῦ τύπου — περιοδικὸν τοιοῦτο, ἔχων ὡς συνεργάτην καὶ συνεκδότην του — τίς θὰ τὸ ἐπίστευε! — τὸν τότε συμμαθητὴν του Δημήτριον Ράλλον, τὸν τέως πρωθυπουργόν. Μοῦ προσέθετε μάλιστα τὴν λεπτομέρειαν ὅτι αὐτοὶ μὲν τὸ περιοδικὸν τῶν ἐπιλοφοῦρον *Ἐρατῶ*, ἀλλ' οἱ κακεντρέχεις συμμαθηταὶ τῶν τῶν ὀνόμαζον... *Ἐρατῶ*.

Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους περιπυρ ἤρχισε καὶ ἡ ἐτησίᾳ δημοσίευσίς ἡμερολογίων φιλολογικῶν, γενάρχης τῶν ὁποίων ἦτο τὸ Ἀττικὸν Ἠμερολόγιον τοῦ Εἰρηναίου Ἀσωπίου, τοῦ ὁποίου λίαν ἐξετιμᾶτο ἢ ἀκμαῖουσα τότε χάρις

καὶ τὸ πνεῦμα. Ἐπὶ σειρῶν ἐτῶν ἐξεδίδετο καὶ ὁ Καζαμίας τοῦ Κορομηλά, φυτώριον ἐπίσης νεαρῶν καλῶν, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ καλοῦ κάγαθοῦ Δημητρίου Κορομηλά, ὅστις σφριγῶν καὶ θαλερός, ὑπερόπτης καὶ τραχὺς κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλὰ κατὰ βᾶθος τόσον πρῶτος καὶ ἱπποτικός, ἔγραφε περὶ καὶ ἔμμετρα ποικίλα, ἀρεσκόμενος νὰ ὑποκρίνεται πρόσωπον οἰονεὶ μικροῦ Μαικήνα μεταξὺ τοῦ οικειότερου του φιλολογικοῦ κύκλου, πρᾶγμα ἄλλως τε ἐπιτρεπόμενον αὐτῷ ὑπὸ τῆς εὐπορίας του καὶ τῶν ἐκδοτικῶν μέσων ἅτινα διέθετε. Κατὰ προτίμησιν ὁ Κορομηλᾶς κατεγίνετο εἰς τὰ θεατρικὰ ἔργα, τρέφων τὸν διάπτρον πρὸς τὸ θέατρον ἔρωτα, ὅστις τὸν ἐθέρμανε μέχρι τῆς τελευταίας του πνοῆς, ἔκτοτε συγγράφων καὶ ἐκδίδων τὰ δράματα καὶ τὰς κωμωδίας καὶ τοὺς μίμους καὶ τοὺς φλύακας καὶ δὲν ἤξεύρω ποῖα ἄλλα εἶδη, τῶν ὁποίων τὴν παράδοξον ὀνοματολογίαν εἶχε τὴν μονομανίαν νὰ ἐκζητῆ εἰς τὴν ἀρχαίαν δραματογραφίαν. Ἄλλ' ἡ ἀληθὴς αὐτῆ προσπάθεια, ἧτις δὲν ἦτο μονομερῆς, διότι καὶ ἄλλοι σύγχρονοι καὶ διακεκριμένοι λόγιοι, ὁ Βλάχος, ὁ Βασιλειάδης, ὁ Παπαρηγόπουλος κατέβαλλον πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν φιλοτίμους κόπους, ὀλίγην παρεῖχεν εὐρωστίαν καὶ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ ἑλληνικὸν θέατρον, τὸ ὁποῖον ἀκόμη τότε εὐρίσκετο εἰς τὰ σπάργανα, σήμερον δέ, μετὰ παρέλευσιν τριῶν καὶ ἐπέκεινα δεκαετηρίδων διανύει μόλις τὸ

στάδιον τῆς μειρακιώδους ἡλικίας. Τὸ ἐνεργητικὸν τῆς ἑλληνικῆς σκηνῆς κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ παλαιότερα δράματα τοῦ Ζαμπελίου, τοῦ Ραγκαβῆ, τοῦ Βερναρδάκη, ἀπὸ τινος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐπιτυχῆς ἀπολείρας τῶν νεωτέρων, οἶον τοῦ Ἀμπελά, τοῦ Ζάνου καὶ ἄλλων, καὶ ἀπὸ τὰ ἐτήσια προϊόντα τοῦ ποιητικοῦ διαγωνισμοῦ, οὔτινος χορηγὸς ἐτύγχανε τότε ὁ φιλόμουσος ἐν Ὀδησῶ ὁμογενὴς κ' Ἰωάν. Βουτσινᾶς καὶ οὔτινος τὸ γέρας εἰσέπρατε τακτικῶς ἐπὶ ἔτη ὡς εἰσόδημα ὁ μακαρίτης Ἄντ. Ἀντωνιάδης, ὁ γυμνασιάρχης, μετὰ τὰς ἀποστεωμένας τραγωδίας του, τὸ θέατρον δὲ ἐτροφοδοτεῖτο, ὅπως συμβαίνει καὶ σήμερον ἀκόμη, διὰ μεταφράσεων ξενικῶν ἔργων. Ἀλλὰ περὶ τοῦ θεάτρον γενικώτερον ἴσως λάβω ἀφορμὴν ν' ἀναφέρω πλείονα περαιτέρω, καθότι τότε ἀκόμη δὲν ἦσθάνομην κλίσειν ὀρισμένην πρὸς τὴν δραματικὴν τέχνην, ἂν καὶ δὲν ἦμην ἀπηλλαγμένος ἐντελῶς τοῦ πειρασμοῦ τῆς συγγραφῆς δραματικῶν ἔργων, οὔτε εἶχα σχέσεις στενάς μετὰ τοὺς θεατρικούς κύκλους, ὅπως ὁ ἀγαπητός μου φίλος Σουρῆς, ὅστις ἔκτοτε, καθὰ μοὶ ἐξεμυστηρεῦθη — ποῦ νὰ τὸ γνωρίζω τότε! — ἀνεμυγνύετο ἐνεργῶς εἰς τὸ θέατρον καὶ ἀνήρχετο ἐπὶ τῆς σκηνῆς, συμπράττων μετὰ τοῦ Βαρβέρη, μετὰ τοῦ Σκαλίδη, μετὰ τοῦ Λάμπρου Ἐνυάλη καὶ ἄλλων ἐρασιτεχνῶν εἰς τὰς παραστάσεις ἀρχαίων καὶ νεωτέρων δραμάτων

X. ANNINOS

ΠΛΑΤΩΝΟΣ

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

Ἀπόσπασμα.

XXXI. Μ' ἐκείνους ὅπως ποῦ μοῦ δόκανε ἀθωωτικὴ ψήφο, θὰ μιλοῦσα εὐχαρίστως, γι' αὐτὸ ποῦ ἔγινε, ἐνόσω οἱ ἔνδεκα βρισκονται ἀκόμα σὲ δουλειὰ καὶ ἐγὼ δὲν πηγαίνω ἀκόμα ἐκεῖ ποῦ πρέπει νὰ πάω, γιὰ νὰ θανατωθῶ. Μείνετε λοιπὸν μαζί μου, παιδιά, αὐτὴν τὴν ὥρα· γιατί τίποτε δὲν μᾶς ἐμποδίζει νὰ τὰ ποῦμε μεταξύ μας, ὅσο μᾶς ἀφίνουν. Γιατί σὲ σᾶς, σὰν φίλοι ποῦ εἶσθε, θέλω νὰ σᾶς δεῖξω τί σημαίνει αὐτὸ ποῦ μοῦ συνέβηκε. Γιατί ἐμένα, ὡ δικασταὶ (καὶ ὅταν ἐσᾶς σᾶς ὀνομάζω δικαστάς, σωστά νομίζω πῶς σᾶς ὀνομάζω) μοῦτυχε κάτι τι σὰν θαῦμα. Γιατί ἡ μαντικὴ δύναμις ποῦ ἔχω πάντα, ἀπὸ τὴν θεο-

τητα ποῦ ξέρετε, προτύτερα ἦταν πολὺ συχνὴ πάντα καὶ μοῦ ἐναντιονότανε καὶ στὰ μικρότερα πράγματα, ὅταν πήγαινα νὰ κάνω τίποτε ποῦ δὲν ἦταν σωστό· καὶ τώρα μοῦ συνέβηκεν αὐτὰ ἐδῶ ποῦ καὶ μόνοι σας τὰ βλέπετε καὶ ποῦ θὰ νόμιζε κανένας, ὅπως ὄλοι τὸ πιστεύουν, πῶς εἶνε τὰ μεγαλύτερα κακά. Ἐμένα λοιπὸν οὔτε ὅταν βγῆκα τὸ πρῶτ' ἀπὸ τὸ σπίτι μου μοῦ ἐναντιώθηκε τὸ σημάδι αὐτὸ τοῦ θεοῦ, οὔτε ὅταν παρουσιάσθηκα ἐδῶ στὸ δικαστήριον, οὔτε στὸν λόγο μου ἀπάνω, ὅταν πήγαινα νὰ πῶ κάτι, μολονότι σὲ ἄλλους λόγους, σὲ πολλὰ μέρη, μ' ἐμπόδισε ἀπάνω στὴν ὥρα ποῦ μιλοῦσα. Τώρα ὅμως πουθενὰ σὲ ὄλην αὐτὴ τὴν ἱστορία, οὔτε σὲ πρᾶξι καμμιά, οὔτε σὲ λόγο μοῦ ἐναντιώθη. Ποῖα λοι-

* Ἀπὸ τὰ ἐκδοθέντα «Ἠλόσια».

πὸν εἶνε ἡ αἰτία, κατὰ τὴ γνώμη μου; Ἐγὼ θὰ σᾶς τὸ πῶ· γιατί αὐτὸ ποῦ μοῦ συνέβηκε πᾶσι νὰ μοῦ βρῆ σὲ καλὸ, καὶ δὲν εἶνε σωστό, ὅπως τὸ πέρνομε ἐμεῖς, ὅσοι νομίζομε πῶς εἶνε κακὸ νὰ πεθάνη κανένας. Ἐμένα μοῦ δόθηκε μιὰ μεγάλη ἀπόδειξις γι' αὐτὸ τὸ πράγμα· γιατί δὲν ἦτανε ποτὲ δυνατὸν νὰ μὴ μοῦ ἐναντιωθῆ τὸ συνειδησμένο σημάδι τοῦ θεοῦ, ἂν δὲν ἔμελλα νὰ κάμω κάτι καλὸ.

XXXII. Ἐπειτα ἄς τὸ συλλογισθοῦμε καὶ ἔτσι, πόσες δηλαδὴ ἐλπίδες μᾶς δίνει μὲ τὸ νὰ ἦνε καλὸ πρᾶγμα. Γιατί ἓνα ἀπὸ τὰ δύο εἶνε τὸ νὰ πεθάνη κανένας· ἢ εἶνε δηλαδὴ σὰν νὰ μὴν εἶνε, οὐτ' ἔχει αἰσθησι ἀπὸ τίποτε ὁ πεθαμένος, ἢ ὅπως λένε κάποια ἀλλαγὴ εἶνε ὁ θάνατος καὶ ἢ ψυχὴ ἀλλάζει κατοικία ἀπὸ τὸν τόπον αὐτὸν σὲ ἄλλον τόπο. Καὶ ἂν καμμιά αἰσθησις δὲν ὑπάρχη πιά, ἀλλὰ εἶνε σὰν ὕπνος, ὅπως ὅταν κοιμᾶται κανεὶς, οὔτε ὄνειρο βλέπει κανένα, θὰ ἦτανε θαυμάσιον κέρδος ὁ θάνατος, Γιατί ἐγὼ νομίζω πῶς ἂν διαλέξῃ κανένας αὐτὴ τὴ νύκτα, ποῦ ἔτσι βαρικοκοιμήθηκεν, ὥστε οὔτε ὄνειρον εἶδε, καὶ ὕστερα συγκρίνῃ μὲ τῆς ἄλλης νύκτες καὶ τῆς ἡμέρας τῆς ζωῆς του τὴν νύκτα αὐτὴ, καὶ συλλογισθῆ καὶ πῆ πόσες ἡμέρες καὶ νύκτες ἔζησε καλύτερα καὶ γλυκύτερα στὴ ζωὴ του, πιστεύω πῶς, ὄχι ἓνας ἰδιώτης, μὰ καὶ ὁ μέγας βασιλεὺς εὐκολομέτρητες θὰ τῆς βρῆ αὐτὲς μπροστὰ στῆς ἄλλης ἡμέρας καὶ τῆς νύκτες. Ἄν εἶνε λοιπὸν τέτοιον πρᾶγμα ὁ θάνατος, ἐγὼ λέω πῶς εἶνε κέρδος. Γιατί τίποτε περισσότερο δὲν φαίνεται νὰ ἦνε ἔτσι ὅλος ὁ καιρὸς, παρὰ μιὰ νύκτα. Κι' ἂν εἶνε πάλι ὁ θάνατος σὰν ταξίδι ἀποδῶ σὲ ἄλλο τόπο, καὶ εἶνε ἀληθινὰ αὐτὰ ποῦ λένε, πῶς ἐκειπέρα βρίσκονται ὅλοι οἱ πεθαμένοι, τί μεγαλύτερον καλὸ θὰ ἦτανε ἀπ' αὐτό, ὃ δικασταί. Γιατί ὅταν φθάσῃ κανένας στὸν Ἄδη, ἀφοῦ γλυτώσῃ ἀπ' αὐτοὺς ποῦ λένε πῶς εἶνε δικασταί, καὶ βρῆ τοὺς ἀληθινούς δικαστάς, αὐτοὺς ποῦ λένε πῶς δικάζουν ἐκεῖ, τὸν Μίνω καὶ τὸν Ραδάμανθν καὶ τὸν Αἰακὸ καὶ τὸν Τριπτόλεμο καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἡμιθέους ζήσανε δίκαια στὴ ζωὴ τους, ἄσχημο τάχα θὰ ἦτανε τέτοιον ταξίδι; Ἡ γὰρ νὰ βρεθῆτε πάλι μὲ τὸν Ὀρφέα καὶ τὸν Μουσαῖο καὶ τὸν Ἡσίοδο καὶ τὸν Ὅμηρο, πόσα δὲν θάδινε ὁ καθένας ἀπὸ σᾶς; Ἐγὼ τοῦλάχιστον χίλιες φορές θὰ ἤθελα νὰ πεθάνω, ἂν εἶνε ἀληθινὰ αὐτὰ, γιατί καὶ γιὰ μένα θαυμάσιον θὰ ἦτανε νὰ μείνω ἐκειπέρα, ἂν εὗρισκα τὸν Παλαμῆδη καὶ τὸν Αἴαντα τὸν γιοῦ τοῦ Τελαμῶ-

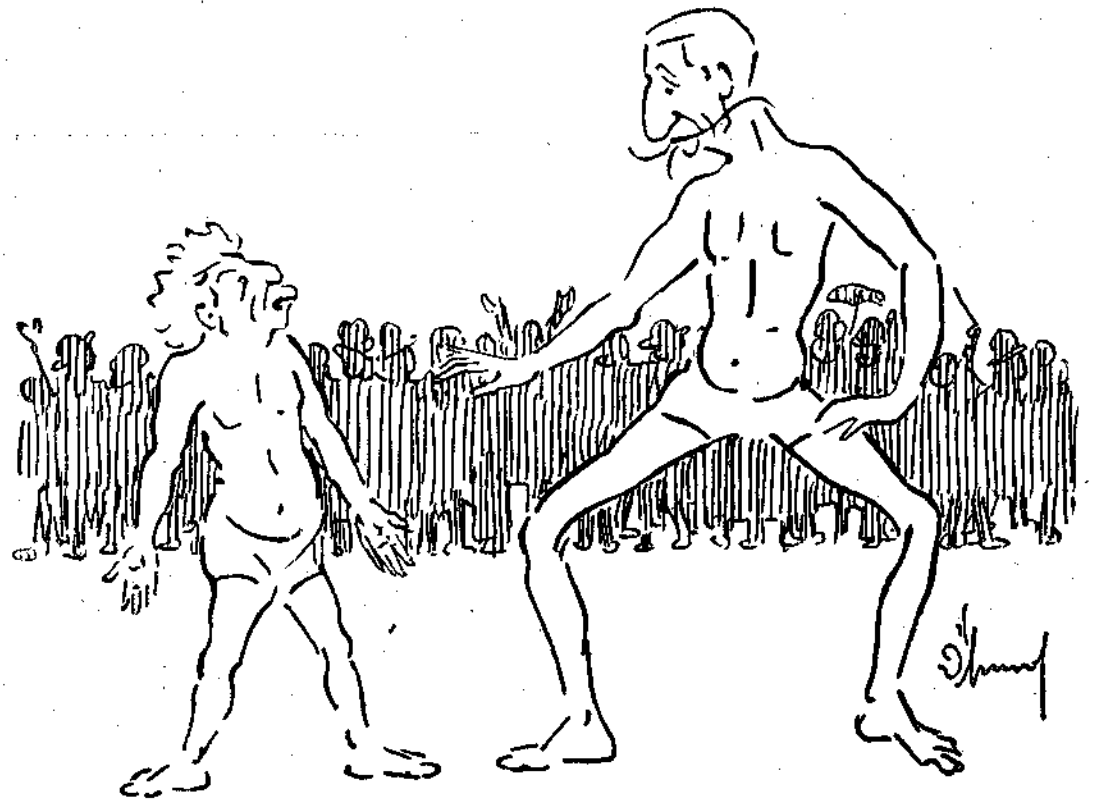
νος καὶ ὅποιον ἄλλον ἀπὸ τοὺς παλαιούς ποῦ θανατώθηκε ἀπὸ ἀδικη κρίσι· νὰ συγκρίνω τὰ πάθη μου μὲ τὰ δικά τους δὲν εἶνε δυσάρεστο πρᾶγμα κατὰ τὴν γνώμη μου. Καὶ τὸ καλύτερον ἀπὸ ὅλα νὰ περνῶ τὴ ζωὴ μου μὲ τὸ νὰ ρωτᾶω καὶ νὰ ἐρευνῶ κ' ἐκείνους ἐκεῖ, ὅπως τοὺς ἐδῶ, ποιὸς τάχα εἶνε σοφὸς ἀπ' αὐτοὺς καὶ ποιὸς νομίζει πῶς εἶνε καὶ δὲν εἶνε. Καὶ πόσα δὲν θάδινε κανένας, ὃ δικασταί, νὰ ρωτήσῃ αὐτὸν ποῦ ᾠδήγησε τὸ μεγάλο σπράτευμα στὴν Τροία ἢ τὸν Ὀδυσσεᾶ ἢ τὸν Σίσυφον καὶ χιλίους ἄλλους, νὰ ποῦμε, καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες· ποῦ νὰ τοὺς μιλή κανένας καὶ νὰ τοὺς συναναστρέφεται καὶ νὰ τοὺς ρωτᾶθῃ θὰ ἦτανε μιὰ θαυμάσιον εὐτυχία. Καὶ γι' αὐτὸ ἐκεῖνοι ἐκεῖ δὲν θανατώνουν κανένα. Γιατί καὶ στὰ ἄλλα εἶνε πῶς εὐτυχισμένοι αὐτοὶ ἐκεῖ ἀπὸ τοὺς ἐδῶ καὶ ὅλον τὸν καιρὸ εἶνε ἀθάνατοι, ἂν εἶνε ἀληθινὰ αὐτὰ ποῦ λένε.

XXIII. Ἄλλὰ καὶ σεῖς πρέπει, ὃ δικασταί, νὰ ἔχετε τῆς καλύτερης ἐλπίδος σας στὸν θάνατον, κ' ἓνα πρᾶγμα νὰ συλλογίσθετε ποῦ εἶνε ἀληθινόν, ὅτι γιὰ τὸν καλὸν ἄνθρωπον, τίποτε δὲν εἶνε κακὸ οὔτε στὴ ζωὴ οὔτε στὸν θάνατό του, οὔτε οἱ θεοὶ τὸν ξεχνοῦνε ποτέ· οὔτε τὰ δικά μου γινήκανε τώρα ἔτσι ἀπὸ τὴν τύχη, ἀλλὰ τώρα τὸ βλέπω φανερὰ πῶς τὸ νὰ πεθάνω καὶ νὰ γλυτώσω ἀπὸ τῆς φρογτίδας εἶνε τὸ καλύτερον γιὰ μένα. Γι' αὐτὸ καὶ ποῦθεν δὲν μ' ἐμπόδισε τὸ σημάδι τοῦ θεοῦ καὶ οὔτε ἔχω καὶ πολὺ παράπονον μ' αὐτοὺς ποῦ μὲ καταψήφισαν καὶ τοὺς κατηγοροῦν μου. Μολονότι αὐτοὶ δὲν μὲ καταψήφισαν καὶ δὲν μὲ κατηγορήσανε μ' αὐτὴ τὴν ἰδέαν, μόνο μίζανε πῶς μὲ βλάπτουν· καὶ γι' αὐτὸ καὶ μόνο ἀξίζει νὰ τοὺς παραπονεθῶ.

Ὅσοις τοὺς παρακαλῶ ἓνα πρᾶγμα: Τὰ παιδιά μου ὅταν γίνονται ἔφηβοι, νὰ τὰ τιμωρήσετε, ὃ Ἀθηναῖοι, καὶ νὰ τὰ τυραννήσετε μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ποῦ σᾶς ἐτυράννησα ἐγὼ, ἂν σᾶς φανοῦν πῶς φροντίζουν γιὰ χρήματα ἢ γι' ἄλλο τίποτε, περισσότερο ἀπὸ τὴν ἀρετὴν, καὶ ἂν νομίζουν πῶς εἶνε κάτι χωρὶς νὰ εἶνε, νὰ τὰ περιγελάσετε ὅπως σᾶς περιγελάσα ἐγὼ, πῶς δὲν ἐπιμελοῦνται ἐκεῖνα ποῦ πρέπει, καὶ νομίζουν πῶς εἶνε κάτι χωρὶς νὰ εἶνε ἀξιοὶ γιὰ τίποτε. Καὶ ἂν κάμετε ἔτσι δίκαια θὰ τὰ κάμετε καὶ γιὰ μένα καὶ γιὰ τὰ παιδιά μου.

Εἶνε ὅμως ὥρα νὰ πηγαίνω, ἐγὼ γιὰ νὰ πεθάνω καὶ σεῖς γιὰ νὰ ζήσετε. Ποιὸς ἀπὸ μᾶς πηγαίνει στὸ καλύτερον, κανένας δὲν τὸ ξέρει, παρὰ μόνος ὁ θεός.

Μετάφρασις ΠΑΥΛΟΥ ΝΙΡΒΑΝΑ

ΤΟ ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ

ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΑ ΤΩΝ «ΠΑΝΑΘΗΝΑΙΩΝ»

ΥΠΟ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΥ Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΥ

Μάθημα δέκατον (τελευταίον) — *Αγαγένησις, αντιγραφική περίοδος, ἑλληνο-ῥωμαϊκὴ προσωπογραφία.*

ΔΙΑ νὰ παρακολουθήσωμεν τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς Ἑλληνικῆς Πλαστικῆς ἀπὸ τοῦ 150 π. Χ., — 400 μ. Χ. ὅτε ἡ Ἑλλάς εὐρίσκειτο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ῥωμαίων, εἶναι ἀνάγκη νὰ ῥιψώμεν ἐν βλέμμα πρὸς τὴν Αἰωνίαν Πόλιν.

Οἱ Ῥωμαῖοι, λαὸς πρακτικὸς ἐκ φύσεως, δὲν ἐξήσκησαν τὴν Τέχνην, τὴν ὁποίαν κατὰ βάθος περιεφρόνουν· τὰ ἀνά ἡματὰ των διὰ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ ἱερά ἐπισημαίνοντο εἰς παλαιότερον ἐποχὴν ἀπὸ τῶν Ἰουρηνῶν, ἡ τέχνη τῶν ὁποίων εὐρίσκειτο ὑπὸ τὴν ἀμείωτον ἐπίδρασιν τῆς Ἑλληνικῆς· τὰ δὲ ἀγάλματα τῶν θεῶν των καὶ τοὺς ἀνδριάντας τῶν ἐξόχων ἀνδρῶν των, τοὺς ὁποίους ἴδρουν ἐν τῇ Ἀγορᾷ τῆς Ῥώμης (Forum Romanum), κατεσκευάζον Ἕλληνας τεχνίται, οἱ ὅποιοι ἀπὸ τοῦ 500 π. Χ. μετέβαινον ἐκεῖ πρὸς εὐρεσιν τύχης.

Ἄλλ' ὅταν οἱ Ῥωμαῖοι ἦλθον εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τὴν ὄψαιαν καὶ μεγάλην Ἑλληνικὴν Τέχνην, ἤρχισαν νὰ ἐκλύωνται ὑπ' αὐτῆς, νὰ τὴν ἀγαποῦν καὶ νὰ τὴν θαυμάζον ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέχρι βαθμοῦ ἀληθινῆς μανίας.

Ἡ πρώτη ἐπικοινωνία των μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν Τέχνην ἔγινεν ὅταν τῷ 212 π. Χ. ἐκυρίευσαν τὰς Συρακούσας καὶ τῷ 209 π. Χ. τὸν Τάραντα, καὶ ἐκόμισαν ὡς λάφυρα πολλὰ ἀγάλματα ἐκ τῶν πόλεων ἐκείνων, μεταξὺ τῶν ὁποίων τινὰ ἦσαν ἔργα τοῦ Δυσίππου. Ἐνώπιον αὐτῶν ἔμειναν ἐμβρόντητοι οἱ Ῥωμαῖοι, ἰδίως οἱ εὐγενεῖς, διὰ τὴν τελειότητα τῆς τέχνης, διὰ τὴν καλλονὴν τῶν μορφῶν, διὰ τὴν χάριν τῆς ἐργασίας. Μάτην δὲ Κάτων ἰδὼν τὸν κίνδυνον τῆς προσελκύσεως τῶν συμπολιτῶν του ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν καλλιτεχνημάτων, ἐφώνησεν ὅτι θὰ τοὺς διαφθείρῃ ἡ περιέργεια αὐτῆ διὰ τὴν καλλιτεχνίαν ἢ τὴν δύναμιν τῆς δευτέρας ἦτο πολὺ μεγαλύτερα ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ ἄλλως τε ἑλληνομαθοῦς καὶ φιλοτέχνου Κάτωνος.

Ἐκτοτε ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ἵνα κοσμοῦν οἱ νικηφόροι ἕπατοι, στρατηγοὶ καὶ αὐτοκράτορες Ῥωμαῖοι τοὺς θριάμβους των, μεταφέροντες ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα τῆς Πλαστικῆς εἰς τὴν Ῥώμην.

Τὴν πρώτην καλλιτεχνικὴν ἱπδρομὴν ὑπέστη ἡ Μακεδονία. Ὁ Τίτος Κόιντος Φλαμίνιος τῷ 194 π. Χ. νικήσας τοὺς Μακεδόνας, ἔφερε τὸ πρῶτον φορτίον ἀγαμάτων εἰς Ῥώμην· μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρχον πολλὰ τοῦ Δυσίππου πάλιν, τὰ ὁποῖα κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου εἶχε κατασκευάσει διὰ τὸ Δίον καὶ ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας ὁ μέγας ἀργεοσιωνῆς διδάσκαλος. Ὅλίγα ἔτη κατόπι, τῷ 187 π. Χ., ὁ Μάρκος Φούβιος Νοβιλίωρ κομίζει δευτέραν δόσιν ἀγαμάτων ἐκ Μακεδονίας καὶ κατὰ τὴν λαμπρὴν θριάμβον δι' αὐτῶν. Ἐτι μᾶλλον πολυάριθμα καὶ τῶν δύο τούτων ἦσαν τὰ κομισθέντα ὑπὸ τοῦ Αἰμυλίου Παύλου τῷ 167 π. Χ., ὁ ὁποῖος κατέλυσε τὸ Μακεδονικὸν βασίλειον· ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας παρήλωνον διὰ τῶν ὁδῶν τῆς Ῥώμης τὰ θαυμάσια ἑλληνικὰ ἔργα,

μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ τινὰ τοῦ Φειδίου. Ἡ Μακεδονία ὅμως δὲν ἐξηντήθη οὔτε μετὰ τὴν ἀρπαγὴν αὐτὴν διότι ὁ Μέτελλος τῷ 146 π. Χ. κατὰ τὴν θριάμβον ἐκ Μακεδονίας, ἀφ' οὗ κατέπνιξε τὴν τελευταίαν ἀσθενῆ ἐπαγασίαν, καὶ φέρει τετάρτην δόσιν ἀγαμάτων ἐξ αὐτῆς, μεταξὺ τῶν ὁποίων 25 ἦσαν τοῦ Δυσίππου μόνον.

Κατόπι ἦλθεν ἡ σειρά τῆς κυρίως Ἑλλάδος· ὁ Λεύκιος Μόμμιος καταλύσας τὴν Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κορίνθου τῷ 146 π. Χ. ἤρπασε μόνον ἐκ τῆς πόλεως ταύτης 1000 χαλκοῦς ἀνδριάντας καὶ ἐκόμισεν εἰς Ῥώμην. Ὅλοι οἱ ναοὶ καὶ τὰ δημόσια

Δημοσθένους. — Μαρμαρίνον ἀντίγραφον κατὰ τὸ χαλκοῦν πρωτότυπον τοῦ Πολυεύκτου. — Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ἡσαπύλεως.

Σοφοκλῆς. — Μαρμαρίνον ἀντίγραφον — Μουσεῖον Λατερανοῦ ἐν Ῥώμῃ.

Αἰσχίνης. — Μαρμαρίνον ἀντίγραφον. — Ἐθνικὸν Μουσεῖον Ἡσαπύλεως.

κέντρα τῆς πόλεως ἐκείνης ἐγέμισαν ἀπὸ ἑλληνικὰ ἀριστουργήματα καὶ ἤρχισαν νὰ διανέμονται εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἰταλίας τὰ πλεονάζοντα. Ἐτέρον λεηλασίαν, τεραστίαν κατ' ἀριθμὸν, ἐξετέλεσεν ὁ Σύλλας τῷ 86 π. Χ., ἀπογυμνῶσας ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τὴν Ὀλυμπίαν ἰδίως, τοὺς Δελφοὺς καὶ τὴν Ἐπίδουρον. Μετὰ τινὰ ἔτη κομίζει εἰς Ῥώμην καὶ ὁ πολὺς Πομπήιος ὄχι ὀλίγα ἑλληνικὰ καλλιτεχνήματα διὰ νὰ κοσμήσῃ τὸν θριάμβόν του.

Ἐπειτα ἦλθεν ἡ σειρά τῶν νήσων τῆς Ἑλλάδος, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Τῷ 133 π. Χ. ὁ ἐλεεινὸς βασιλεὺς τῆς Περγᾶμου Ἀτταλὸς δ' Γ' ἐδώρησε τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ῥωμαίους, οἱ ὅποιοι πραγματοποιοῦντες τὴν δωρεάν ἀπεγύμνωσαν τὴν ὄψαιαν ἐκείνην βασιλίδα πόλιν τῆς καλλιτεχνίας· τὸ Μουσεῖον τῆς Περγᾶμου, ὅπου οἱ φιλότεχνοι Ἀτταλεῖδαι εἶχον συναθροίσει πλεῖστα ἀριστουργήματα τῶν καλλιτεχνικῶν σχολῶν καὶ περιόδων τῆς τέχνης, εἰς πρωτότυπα καὶ ἀντίγραφα, μετεκομίσθη εἰς τὴν Ῥώμην τῷ 43 π. Χ. κυριεῖται ἡ Ῥόδος ὑπὸ τοῦ Κασίου καὶ κομίζονται οἱ καλλιτεχνικοὶ θησαυροὶ τῆς εἰς Ῥώμην. Τῷ 30 π. Χ. καταλύεται τὸ βασίλειον τῶν Πτολεμαίων, ὁ δὲ Καῖσαρ Ὀκταβιανὸς Ἀύγουστος κομίζει τὸν θριάμβόν του μετὰ καλλιτεχνήματα τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν πόλεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον συμμαχήσει μετὰ τὸν Ἀντώνιον.

Ἐκτοτε κατήντησε πλέον συμφρῶς, ἵνα καθεὺς ἕπατος, στρατηγός, αὐτοκράτωρ περιοδεύων ἀνά τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, ἀφαιρῇ ὅσα ἔργα ἐνόμιζεν ἀξία λόγου καὶ τὰ κομίζῃ εἰς τὴν Ῥώμην. Μετὰ πολλὰς συλήσεις ἐκ τῶν ὁποίων σημαντικώτερα ὑπῆρξε τοῦ Νέρωνος, ἐκτελεῖται καὶ ἡ τελευταία ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου τῷ 332 μ. Χ., ἐκτοτε δὲ ἀρχίζει

ὄχι πλέον ἀρπαγὴ ἀλλὰ καταστροφὴ τῶν ἀρχαίων μνημείων, ἐν Ἰταλίᾳ μὲν ὑπὸ τῶν εἰσβαλλόντων ἐκαστοτε βαρβάρων, ἐν τῇ Ἑλληνικῇ δὲ Ἀνατολῇ καὶ ὑπ' αὐτῶν καὶ ἰδίως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, δοθέντος τοῦ συνθήματος ἐπισημῶς ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ὀλίγον πρὸ τοῦ 400 μ. Χ.

Ἐκτὸς τῶν ἐπισήμων τρόπων τινὰ συλήσεων τούτων ἔχομεν ταυτοχρόνως πολλὰς ἄλλας ἰδιωτικὰς ἢ πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν καλλιτεχνίαν ἀγάπῃ τῶν Ῥωμαίων μετὰ τὰς πρώτας ἐκ Μακεδονίας συγκομιδὰς μετατρέπεται εἰς μανίαν, καὶ ὁ μικρότερος δὲ ὁωματός πολίτης θεωρεῖ ὡς ζήτημα στοίχειάδου καλοῦσθαι καὶ ἀπαραίτητον ἐπιδείξεως νὰ ἔχῃ εἰς τὴν οἰκίαν του καὶ τὴν ἐπαυλίαν του Ἑλληνικὰ ἀγάλματα. Ἐνεκα τῆς τάσεως ταύτης ἐσχηματίζοντο ἑταιρεῖαι καὶ διοργανοῦντο εἰδικαὶ ἀποστολαὶ πρὸς ἀρπαγὴν ἢ ἀγορὰν ἀγαμάτων ἐξ ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ἄλλ' ἡ συγκομιδὴ δὲν ἦτο ἐπαρκῆς καὶ ἤρχισαν νὰ ζητοῦν ἀντίγραφα τῶν περιφημῶν ἔργων τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν· οἱ καλοὶ ἀντίγραφεῖς εὐρισκόν τὴν τύχην των ἐν Ῥώμῃ· ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἔμεινον ἐν Ἑλλάδι ἐστελλον τὰ ἔργα των πρὸς πώλησιν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου τὰ ἀνέμενον ἐπιρροδοῦντο ἀγοραῖ. Καὶ ἔβλεπε τις καθ' ὅλην τὴν περίοδον 500 καὶ πλέον ἐτῶν 194 π. Χ. — 332 μ. Χ.) νὰ διασχίζον τὴν Μεσόγειον πλοῖα φορτωμένα μετὰ τὸ περιεργον αὐτῶν προϊόντων τῶν ἀγαμάτων καὶ μετὰ διεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ὅπως σήμερον βλέπει τὰ πλοῖα μετὰ ποικίλα φορτία των ἀπὸ ἕλας καθημερινῆς ἰδίως καταναλώσεως καὶ σωματικῆς εὐμαρείας, νὰ αὐλακώνουν τὴν αἰωνίαν θάλασσαν.

Ἐννοεῖται ὅτι πλεῖστα ναυάγια συνέβαινον καὶ τότε μετὰ τὰ ἀτελέστερα μάλιστα μέσα τῆς συγκοινωνίας

Αντίνοος. — Μαρμάρινον πρωτότυπον κατά μίμησην έργου τινός του Πολυκλείτου. — Εθνικὸν Μουσείον Νεαπόλεως.

νίας τινά αναφέρουν οι αρχαίοι. Έν, εκ των μη αναφερομένων βεβαίως, είναι και το γενόμενον εις την θάλασσαν των Αντικυθήρων, το όποιον χρονολογικώς ώρισαν μεταξύ του 50 π. Χ. και 50 μ. Χ. οι κ. κ. Α. Σ. Αρβανιτόπουλος και Β. Στάης επί τη βάσει επιγραφών των· τοίτο βεβαιούται σήμερον διά της αναγνώσεως χρονολογίας τινός επί του εβρεθέντος πλανηταρίου μηχανήματος του ναυαγήσαντος πλοίου. Η αντιγραφική αυτή περίοδος αποτελεί μίαν φάσιν της αναγεννήσεως της Έλληνικής Τέχνης. Τουτό τουλάχιστον το καλόν είχαν αι άρπαγαί, ότι μετωχέτευσαν εις την Δύσιν το καλλιτεχνικόν αίσθημα και το ερρζώσαν εκεί πολύ βαθώς, και ότι διά των πολλών αντιγράφων επέτρεψαν εις ημάς σήμερον να λάβωμεν ιδέαν της αρχαίας τέχνης. Την άλλην φάσιν αποτελούν οι μεταπλασμοί υπό των καλλιτεχνών έργων αρχαιοτέρων με δλίγας δηλ. μεταβολάς των χειρών, της κεφαλής ή των ποδών αγάλματος του Φειδίου ή του Πολυκλείτου, του Σκόπα, του Πραξιτέλους ή

του Λυσίππου, παρουσίαζον τότε οι τεχνίται και έν νέον δήθεν έργον, και το επώλουν άδρότατα ως νέον δημιούργημα.

Παρι νέας δημιουργίας και εμπνεύσεως ούτε λόγος δέν δύναται να γίνη καθ' δλην την περίοδον αυτήν των 500 ετών. Έν τούτοις έμορφώθησαν σχολαί ψευτοδημιουργών, ή Νεοαττική και ή Πασιτελική, έχουσαι και αι δύο αντιπροσώπους και έν τη Έλληνική Ανατολή και έν Ιταλία.

Η Νεοαττική σχολή επήγαγεν εκ των Αθηνών ειδόμεν ότι οι διάδοχοι του Πραξιτέλους μετέπλαττον τά έργα του και τά επώλουν ως νέα· τας αυτάς τάσεις έδειξαν και αι κατά την Β' και Α' π. Χ. εκατονταετηρίδα καλλιτεχνικαί οικογένειαί άφ' ένός μόνου του Εύβοιίδου-Εύχμυρος, άφ' έτέρου δέ του Τιμαρχου-Τιμαρχίδου, εκ των οποίων έσώθησαν έν τω Έθνικω ήμῶν Μουσείω και έργα τινά και πολλαί επιγραφαί. Και ούτοι μόν είναι εκλεκτικοί κλασικισταί· οι δέ όμορφρονές των έν Ιταλία αντιγράφον τά έπίτηδες άρχαίζοντα έργα του Καλλιμάχου, τά όποια έχουν εμφρασαν άρχαίκήν έξεζητημένην. Το έπιτηθευμένον αυτό ύφος των Νεοαττικῶν ονομάζεται αρχαιοκλών ύφος.

Η δέ Πασιτελική Σχολή έλαβε το όνομα εκ του μεγάλου αντιπροσώπου αυτής Παισιτέλου, ο όποιος έθρασε μεταξύ 89 και 62 π. Χ., συνέγραψε πεντάτομον έργον, άπολεσθέν, όπου περιέγραφε πάντα τά έν τω κόσμῳ καλλιτεχνήματα και απέθανε σπαρχθεις υπό πάνθηρος του όποίου έμελέτα τας κινήσεις και τας μετέγραψεν εις πρόπλασμα. Η σχολή αυτή έν αντιθέσει προς τους Νεοαττικούς αντιγράψεν έργα της Αρχειοσκωνιαίας Σχολής των πρό του Πολυκλείτου καλλιτεχνών (500—450 π. Χ.)

Ίδιως όμως ηυδοκίμησεν ή προσάπογραφία κατά την εποχήν ταύτην· ειδόμεν ότι ή αρχή του είδους τούτου της τέχνης οφείλεται εις τον Λυσίππον. Και ο μέγας μόν ούτος καλλιτέχνης δέν παρίστανε με όλως δουλικήν μίμησην τους ανθρώπους, άλλ' οι διάδοχοι του και οι μιμηταί των Αθηναίοι παρίστανον αυτούς όπως ήσαν ή κατά φαντασίαν, άν δέν είχαν αυτούς τους ίδίους ένόπιόν των.

Εκ της πρώτης περιόδου της προσάπογραφίας, ή όποια κείται έντός του Α' και Γ. π. Χ. αιώνας έχομεν αντίγραφα εκ των αγαλμάτων πολλών φιλοσόφων, ποιητών, ήητόρων, βασιλέων, ήγεμόνων από του Όμήρου μέχρι των Διαδόχων του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Του Σοφοκλέους ίδίως έσώθη ώραία αντίγραφον έν Αλατρινῶ της Ρώμης ή ώραία και γλυκεία, όσον εύγενής και αγαθή φυσιογνωμία του ποιητού διακρίνεται, πολύ διάφορος από την σκεπτική και βαρείαν, όσον ύψηλήν και μεγάλην φυσιογνωμίαν του Εύριπίδου. Επίσης έσώθησαν αντίγραφα των μορφών του Δημοσθένους και του αντιπάλου του Αισχίνου του Δημοσθένους κατεσκευάσαν οι Αθηναίοι χαλκοῦν άνδριάντα κατά το 287 π. Χ., έργον του Πολυεύκτου· τότε ίσως κατεσκευάσθη και του Αισχίνου. Έν τῷ Έθνικῷ Μουσείω έχομεν κεφαλήν έξ άνδριάντος του Δημοσθένους. Το πρόσωπόν του πληρής φυτιδών και έντάσεως δεικνύει άνυπόμονον, δραστηριώτατον, πολυάσχολον και άπότομον άνδρα, ο όποιος σύρεται υπό άκράτου φιλοδοξίας και αγωνίζεται με αυτοθυσίαν υπέρ επικρατήσεως μεγάλων ιδεωδών. Τούναντίον ή φυσιογνωμία του Αισχίνου δεικνύει άνδρωπον ήρεμον, αγαθόν, φροντίζοντα μάλλον διά τον έαυτόν του, εύγενῶν διαθέσεων, δλίγον αδιάφορον διά την έκβαση των πραγμάτων και ούχι εις την δράσιν και αυτοθυσίαν άλλ' εις την ήσυχian αποδίδοντα τά πάντα.

Νέον έδαφος εῖδεν ή προσάπογραφία εις τους μετ' Αλέξανδρον βασιλείς και ήγεμόνας και περισσότερον εις την εποχήν των Ρωμαίων αυτοκρατόρων, οι όποιοι επέβαλλον εις όλας τας πόλεις να κατα-

σκευάζον άνδριάντας αυτών και της αυτοκρατορικής οικογενείας. Ός εκ τούτου λαμβάνει ιδιαίτερον χαρακτήρα ή προσάπογραφία τότε ως κλάδος της Πλαστικής αυτοτελής. Πολυάριθμα αγάλματα οφίζονται εκ των προσάπογραφιών τούτων.

Μεταξύ αυτών έξέχει ή μορφή του ώραίου εκείνου εκ Βιθυνίας νεανίου Αντινού, τον όποιον τόσον ήγάπησε διά την αυτοθυσίαν του ο αυτοκράτωρ Αδριανός (117—134 μ. Χ.). Διότι κατά τινα χρησμόν θα παρτεινέτο ή ζωή του Αδριανού, άν τις των αγαπητόρων του φίλων έθυσιάζετο· και ο Αντίνοος έθυσιάσθη κρυφίως διά τούτο, ο δέ Αδριανός διάταξε να τιμηθῆ ως Θεός ύφ' όλου του κόσμου. Πολυάριθμα αγάλματα του Αντινού οφίζονται παριστώντα αυτόν και ως Ερμήν, Διόνυσον, Απόλλωνα κλ., δέν υπάρχει δέ Μουσείον, το όποιον να μη έχη μίαν ή περισσότερας εικόνας του· έσχάτως άνεκαλύφθη έν Δελοφίς θαυμάσιον άγαλμα Αντινού.

Τοιαύτη ήτο ή έξάσκησης της Τέχνης έν τη Δύσει· ή Ανατολή εξακολούθει μόν να εργάζεται, άλλ' είχαν απορροφηθῆ υπό της Ρώμης. Αι Αθήναι κατήντησαν κατά τον Α' αιώνα π. Χ. και κατοπιν έπαρχιακή πόλις ζωσα με το παρελθόν της· πλείστοι περιγίγναι την έπισκεπτόνται διά τους ένδόξους τόπους και τά μνημεία της. Η Πελοπόννησος έχει παρακμάσει έτι μάλλον, μόνον δέ ή Δήλος επί τινας αιώνας ύφούται με έκτακτον άκμήν ένεκα της θέσεως της ως ναυτικού σταθμού μεταξύ Δύσεως και Ανατολής. Πολυάριθμοι προστρέχουν εκεί εκ πάσης φυλής ένεκα του έμπορίου, πλείστοι δέ καλλιτέχνη εργάζονται ζωηρώς και με νέαν δύναμιν. Την Δήλον αι θαυμάσιαί ανασκαφαί των Γάλλων, οφειλόμεναι εις την γενναιοδωρίαν του κόμματος Λουμπά, μάς παρουσίασαν ως νέαν Πομπηίαν. Αποτελούν δέ αι άνασκαφαί της Δήλου μετά των Δελφῶν έπιστημονικόν στέφανον δόξης της Γαλλικής έπιστήμης, έπάμυλλον προς τον κερδητήριον υπό των Γερμανῶν διά των άνασκαφῶν της Ολυμπίας και της Περγάμου. Εις τας νήσους και την Μ. Ασίαν εξακολουθεί επίσης ποιά τις καλλιτεχνική δράσις έχουσα πάντοτε χαρακτήρα την θεατρικήν καλαισθησίαν.

Ο γενικός χαρακτήρ της περιόδου ταύτης είναι παραγωγή τεραστία και άνυπέρβλητας εις ποσόν, άσημαντος εις ποιόν και νέαν δημιουργίαν. Το πνεύμα του κόσμου έστειρέυσε πλέον, διότι πάντα τά καλλιτεχνικά προβλήματα από πάσης απόψεως έλυσε και έξήντησεν ή Έλληνική Τέχνη από του Αγγελόδα μέχρι των Περγαμηνῶν. Έκτοτε μόνον αλονίαν αναγέννησιν διά των Ρωμαίων και του Μεσαίωνας μέχρι σήμερον και ίσως μέχρι συντελείας των αίωνων θα σημειώνη ως προς την Πλαστικήν ή άνθρωπινή ιστορία. Το δάρον, το όποιον ή Έλλάς έχάρισεν εις τον κόσμον, ή Πλαστική, θα παραμένη πάντοτε ως κοινόν κτήμα της άνθρωπότητος, του όποιου ανώτερον δέν είναι δυνατόν να προσφέρει άλλος λαός.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΖΩΗ

Ερμονα « Αργῶ ».

Ο κ. Ερμονας που δευτέραν ήδη φοράν παρουσιάζει τον ποιητικόν έαυτόν του εμπρός εις τον καθρέπτην του βιβλίου και της κοινής γνώμης, εν' ένας άνθρωπος με τάλαντον άναμφισβήτητον.

Ίσως είναι δύσκολον—μάλλον αδύνατον—να χωρίση κανείς το βάθος από την επιφάνειαν εις ένα έργον τέχνης. Να συγχωνεύωμεν το βάθος και την επιφάνειαν ύπήθε το παράγγελμα του ποιητού εκείνου που τόσον εννε μεγάλος και τόσον δλίγον τον γνωρίζουν. Βάθος και επιφάνεια, σκέψις και μορφή,

γλώσσα και ύφος εννε τόσον άλληλένδετα, τόσον « ένα » ώστε πρέπει να εννε κανείς έντελής « άγενοτος παιδείας » διά να λέγη ότι το δεινα βιβλίον έχει « ιδέας », άλλα δέν έχει « μορφήν ». Δι' αυτόν τον λόγον και διά τους υπερθεματισμούς του γλωσσικού του τρόπου ο κ. Ερμονας, ένας από τους πλουσιώτερα προικισμένους ποιητάς μας—τους νεωτέρους—εννε και θά εννε άπλησίαστος από το δλίγαριθμον νεοελληνικόν δημόσιον που διαβάζει στίχους.

Το τάλαντον του ποιητού της « Αργῶς » ένα πλατύ έπικολυρικόν τάλαντον έχκνυόμενον εις δεκαετηρίστικα που άν είχαν την ήμian θά ήσαν τόνεττα—διότι ή ήμια εννε το ουσιαδές γνώρισμα του σονέττου από τον Δάντην εις τον Σαίξπηρ, τον Γκαίτε και τον José Maria de Heredia—τάλαντον ζωγραφικόν, αξίζει με το παραπάνω την προσοχήν μας. Τάλαντον ανόμοιον και άριστον. Τάλαντον σονετογράφου.

Τά δεκαετηρίστικ' αυτό—από τά όποια έλειπεν ή ήμια διά να οικονομηθῆ ή νεότευκτος γραμματική, ένθυμίζον την σονετογραφίαν των Γάλλων Παρνασικῶν και συμβολικῶν. Ίσως όχι διότι εν' έπηρεασμένος άπ' αυτούς ο νέος ποιητής, άλλα διότι έχει ψυχήν ανάλογον. Και ώριμμένος ή νεοελληνική ποιησις θά εκέρδιζε έναν τίτλον άκόμη, άν ο ποιητής έσυλλογίζετο περισσότερον τον ποιητήν κ' έλισμονούσε δι δλίγον καιρόν ή διά παντός τον γραμματικόν. Αυτό θά ήτον άνέβασμα του τάλαντου του. Και του το εύχόμεθα δόλονηχα.

A. K.

Γερμανική φιλολογία : Δύο νεώτερα μυθιστορήματα.

Το κοινωνικόν μυθιστόρημα εις την Γερμανίαν άποτελεί, παραλλήλως με το κοινωνικόν δράμα, την κυριώτεραν φιλολογικήν παραγωγήν των τελευταίων χρόνων. Ο λυρισμός, το φιλοσοφικόν, καθώς και το ιστορικόν μυθιστόρημα, άκόμη δέ και το άλλοτε χαρακτηριστικόν της γερμανικής φιλολογίας μυθιστόρημα των εθνικῶν τύπων εύρίσκονται εις δευτέραν μοίραν.

Τά τελευταίως περισσότερον άναγνωσθέντα εις την Γερμανίαν μυθιστορήματα είναι το « Hilligenlei » του Γουσταύου Φρένσεν και « ο κόμης Udo Bodo » του βαρώνου Σχίλι, και τά δύο περιγράφοντα κοινωνικάς πληγάς και άσχολούμενα με τά κοινωνικά ιδεώδη ή άκριβέστερον, υπερασπιζόμενα τας βλέψεις και τά δίκαια των λαϊκῶν τάξεων.

Είναι φανερόν ότι βάσεις τόσον συγκεκριμένα και συνδήκται τόσον στεναι δέν αφήνον ν' αναπτυχῆ δλη ή πλαστικότητα και ή έμπνευσις και ή δημιουργικότης, που χαρακτηρίζον τά μεγάλα έργα της τέχνης. Διότι ή έξέτασις των κοινωνικῶν προβλημάτων και ή υπεράσπισις των λαϊκῶν δικαιωμάτων φορτώνουν με συνειδησίμην κοινωνιολογικήν σκέψιν κάθε πλαστικότητα και φέρουν την έμπνευσιν εις ρητορικήν « Η τέχνη δέν πρέπει ν' αποβλήη εις τίποτε άλλο παρά εις την τέχνην » όπως έπεν ώραία ο Taine.

Το Hilligenlei (ισρά γη) είναι ο γενέθλιος τόπος και ή χώρα εις την όποιαν αποβλέπει με πόθον ο ήρως του μυθιστορηματος του Φρένσεν, ο Κάι Ζάνε, υιός ταπεινού εργάτου, διελθών την παιδικήν του ηλικίαν με στέρησιν και με άθλιότητα εις το πατρικόν του σπίτι. Παιδί ο Ζάνε ήτο έρμαιον ρεμβασιμῶν και είχε δίψαν ιδανικῶν εύτυχίας και αγαθότητος. Νέος έπειτα ήγάθησε την θάλασσαν, έγινε ναύτης· άλλα και πάλιν ή ζωή του επέρασε ταραχώδης και άνοηλής. Έως ού άποκτών σιγά—σιγά μόρφωσιν έξήτησε την πραγματοποιήσιν των ιδανικῶν του εις την πίστιν και έγινε επί τέλους θεολόγος εις το μπουργον μέχρι του θανάτου αυτού.

Από τά άλλα πρόσωπα του μυθιστορηματος μερικῶ

ἀποβλέπον μόνον εἰς τὴν ἀπόκτησιν τοῦ χρήματος, ὅπως ὁ δήμαρχος τοῦ τόπου, ὅπου ὁ Κάινς ἐγεννήθη, καὶ ὁ Τζάρη Ν τοῦξενον μεταχειριζόμενοι κάθε μέσον, ἀκόμη καὶ δολιότητα καὶ κλοπὴν, πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ των. Ἄλλα πρόσωπα πάλιν στερημένα συστηματικότητος καὶ ἰσως δυνάμει εἶναι ἐνθουσιώδεις ὑποστηρικταὶ τῆς κοινωνικῆς ἰσότητος. Ἐξ ἀντιθέτου δὲ ὑπάρχουν οἱ ἰσχυροὶ, ὡς τοὺς ἀποκαλεῖ ὁ συγγραφεύς, οἱ ὅποιοι βασιζοῦν τὰ πάντα ἐπὶ τῆς ἀτομικῆς δράσεως, καὶ τὴν ἠθικὴν αὐτὴν ἀκόμη καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἀπὸ τῆς δυνατοῦς αὐτοῦ εἶναι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ διευθυντοῦ τοῦ σχολείου, ἡ Ἄννα καὶ ἡ Χέινκε καθὼς καὶ ὁ ἀδελφὸς των Πιέτ.

Μέσα εἰς τοιοῦτον περιβάλλον πλησίον τῆς θαλάσσης, ἡ ὁποία κάποτε εἶναι ἡμέρη καὶ συνήθως κακὴ καὶ ἀγρία, ἐξελλοσεταὶ ἡ ἀνησυχία ζωῆ τοῦ Κάι Ζάνς, ἄρρωστη ἀπὸ ἐπιθυμίας καὶ ἀνεκπλήρωτα ἰδανικά. — Ἀπὸ μικρὸς ἀπιδιάζει ὁ Κάινς τὸ περιβάλλον αὐτό, ἕως οὗ ἀποκτᾷ διαταγμὸς ἐναντίον τῶν ἀνθρώπων καὶ καταφεύγει εἰς τὴν θάλασσαν — γίνεται διὰ τρία ἔτη ναυτῆς μαζί με τὸν Πιέτ, τὸν υἱὸν τοῦ διδασκάλου. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν θάλασσαν τὸν καταδιώκει ἀμείλικτα ἡ ἀθλιότης ἢ μᾶλλον ἀνευρίσκει αὐτὸς τὴν ἀθλιότητα μέσα εἰς τὴν μικρὰν κοινωνίαν, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὸ πλήρωμα τοῦ πλοίου. — Ἐπὶ τέλους ἐπιστρέφει καὶ πάλιν εἰς τὴν γῆν, ἀνάπηρος μάλιστα — ἀπὸ ἐν δυστύχημα ἔχασεν ὡς ναυτῆς τὸ χερὶ του — καὶ γίνεται ἀποδαστής τῆς θεολογίας. Ἀλλ' ὁ ἀγὼν τῆς ψυχῆς δὲν τὸν ἐγκαταλείπει. Ἐἴναι ἀπὸ τὰς ὑπάρξεις, αἱ ὅποια φέρουν εἰς τὰ μύχια τῆς ὑποστάσεώς των τὴν πάλην καὶ τὴν διάστασιν πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ πρὸς τὰς πεζότητας τῆς ζωῆς. Ὁ πόνθος του πρὸς εὐτυχίαν τῆς ἀνθρωπότητος αὐξάνει δλονὲν καὶ εἰς ἐπιτέτριον ἄλλος πόνθος — ἡ ἀγάπη του διὰ τὴν Χέινκε — γεννᾶται εἰς τὴν ψυχὴν του. Ἡ ἀγάπη του αὐτῆ, μικρὰ καὶ ἀπροσδιόριστη εἰς τὴν ἀρχὴν, μεγαλώνει βαθμῆδὸν μυστηριωδῶς ὥστε νὰ καταλάβῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ὑπάρξεώς του. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δὲν φθάνει ἡ ἀγάπη του αὐτῆ νὰ δώσῃ σκοπὸν εἰς τὴν ζωὴν του καὶ ν' ἀποκρινῆται ἀπὸ τῶν βλεμμάτων τὰς κοινωνικὰς ἀθλιότητας. Ὀνειροπολεῖ νὰ ὑπάγῃ ἄλλου, εἰς μεγαλύτερον κῆλον δράσεως, εἰς τὸ Βερολίον, διὰ νὰ ζητήσῃ ἐκεῖ τὴν πραγματικὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ. Συντρίβεται τοιοῦτοτρόπως εἰς ψυχικὸν ἀγῶνα χωρὶς σκοπὸν πρακτικὸν καὶ χωρὶς ὠφέλειαν. Ὁ τόπος τῆς γεννήσεώς του ἔχει ὑποστῆ συμφορὰς. Ὁ Ντούξενον, ὁ χρηματολόγος, ἀφοῦ προσεῖλκε τὰ χρήματα τοῦ κόσμου με ὠραίας ὑποσχέσεις χρεωκοπεῖ. Ὅτε αὐτὸς κἀν οὐτε ὅσοι τὸν ἠκολούθησαν ἐπραγματοποιήσαν τὸ ἰδανικόν των. «Οἱ ἄνθρωποι εἶναι τρελοὶ — λέγει ὁ Κάι Ζάνς. Κανένας τους δὲν ἠμπορεῖ νὰ δηγήσῃ μόνος του χωρὶς νὰ ναυαγήσῃ».

Τότε ἡ Χέινκε ἀναλαμβάνει νὰ τὸν ἀνεγείρῃ. Τὸν παρηγορεῖ καὶ τοῦ δίδει θάρρος. Ἀλλὰ τὴν στιγμήν ποῦ ἀρχίζει αὐτὸς νὰ ἐπανερχεταὶ εἰς τὴν δύναμιν τῆς ζωῆς καὶ ἐξομολογεῖται εἰς τὴν Χέινκε τὴν ἀγάπην του, ἄλλη μεγαλύτερα δλονὲν τῶν προηγουμένων ἀπογοητεύει τὸν κολαφίζει. Ἡ Χέινκε ἀγαπᾷ ἄλλον καὶ τοῦ τὸ λέγει με ἀγαθότητα ἀλλὰ καὶ με ἀμείλικτον εὐκρίθειαν.

Μόνος μετὰ τὴν θλιβεράν ἀποκάλυψιν μέσα εἰς τὸ μικρὸν δωμάτιόν του παραδίδεται εἰς τὴν ἀπελπισίαν. Ἀλλὰ κάποια φωνὴ ἀπὸ τὰ μύχια τῆς ψυχῆς του, φωνὴ γεμάτη ἀγαθότητα τὸν συνεφέρει. «Πιστεύεις λοιπὸν — λέγει ἡ φωνὴ — ὅτι με μείδιμα εἰς τὰ χεῖρά σου ἠμποροῦσαι νὰ δηγήσῃς εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ζωὴν τοῦ ὠτιθροῦς;»

Ὁ Κάι Ζάνς ἐκλαυσε, συνήλθε καὶ ἀρχισε νὰ γράψῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰησοῦ. Καὶ μία παρένθεσις τοιοῦτοτρόπως ἀρχίζει, ποῦ ἀποτελεῖ τὸ ἐν πέμπτον τοῦ ὅλου βιβλίου. Εἶναι ἡ περιγραφή τῆς ἀνθρωπότητος πρὸ

τοῦ Ἰησοῦ, ἔπειτα ἡ γέννησις του, ἡ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ σημερινὴ κατάστασις του. Τελειώνει ἡ παρένθεσις αὐτὴ με περιλήψιν τῶν συμπερασμάτων τῆς σημερινῆς ἐλευθέρως σκέψεως, ποῦ παρουσιάζουν τὸν Ἰησοῦν ὡς ἄνθρωπον, ἀλλὰ τὸν καλῆτερον καὶ τὸν ὑπέρτερον ὄντων τῶν ἀνθρώπων. — Μετὰ τὸ ἔργον του αὐτοῦ ὁ Κάι Ζάνς ἀποθνήσκει εἰς τὴν πατρίδα του, κατόπιν ἐνὸς ταξιδίου του εἰς Ἀφρικήν. ἦτοι κατόπιν νέας ἀποπειρᾶς αὐτοῦ πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἀγαθότητος καὶ πραγματοποίησιν τῆς εὐτυχίας. Καὶ ἀποθνήσκει με ἀνεπιτυχίας τὰς δύο ἀγάπας του — τὴν ἀγάπην τῆς Χέινκε καὶ τὴν ἀγάπην τῆς ἀνθρωπότητος.

***

«Ὁ κόμης Udo Bodo» τὸ ἔργον τοῦ βαρόνου Σχίλι, ποῦ ἀνεφάρμαεν ἀνωτέρω εἶναι καὶ αὐτὸ κοινωνικὸν καὶ ρέπει περισσότερο εἰς τὴν σάτυρον παρά εἰς τὸν λυρισμὸν. Φέρει δηλαδὴ τὸν αὐτὸν χαρακτήρα με τὰ προηγουμένα ἔργα τῶν συγγραφέων ποῦ χαρακτηρίζουν καὶ σατυροῦν τὴν πλουτοκρατίαν καὶ τὸν στρατόν. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἡ σάτυρα τοῦ συγγραφέως μαστιγώνει τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. — Ὁ ἦρωας τοῦ ἔργου, ὁ Udo Bodo εἶναι μόνος ἀπόγονος πολὺ παλαιᾶς καὶ πολὺ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Ἡ μητέρα του ἀπέθανε κατὰ τὴν γέννησίν του καὶ ὁ πατέρας του, ἄνθρωπος στενοκέφαλος, σχεδὸν ἠλίθιος, παρουσιάζων ἐν τούτοις ὅλα τὰ ἐξωτερικὰ γνωρίσματα τῆς λεγομένης σοβαρότητος, καταγίνεται νὰ ἐπιστατῇ τὰ κτήματά του νὰ καπιέσῃ καλά καὶ νὰ συνεχίσῃ τὸν χρονογράφον τῆς οἰκογενείας του. Αὐτὸς προορίζει τὸν υἱὸν του δι' ὑπουργόν, ἀλλὰ δὲν νομίζει ἀναγκαῖον πρὸς τοῦτο νὰ τοῦ δώσῃ πραγματικὴν μόρφωσιν. «Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην — λέγει — τῶν νέων γνώσεως. Δὲν ἠμποροῦμεν νὰ γίνωμεν (ἡμεῖς οἱ εὐγενεῖς) περισσότερον ἀπ' ὅτι εἴμεθα. Πρέπει πρῶτον νὰ φροντίζωμεν πῶς νὰ διατηρῶμεν τὴν ἀπόστασιν, ποῦ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὸν λαόν».

Ἀλλὰ καὶ ὁ Udo Bodo καθ' ἑαυτὸν εἶναι ἀνεπίδεκτος μορφώσεως πραγματικῆς. Δὲν κατορθώνει νὰ λάβῃ τὸ ἀπολυτήριον τοῦ Γυμνασίου καὶ μὴ δυνάμενος νὰ ἐπιδοθῇ ἔνεκα τούτου εἰς ἐπιστημονικὰς σπουδὰς, καταφεύγει εἰς τὸν στρατόν. Εἰσάγεται εἰς στρατιωτικὴν Σχολήν, ὅπου συνανατρεφόμενος ἔνεκα τοῦ τίτλου του με τούτοις εὐγενεῖς γίνεται φίλος ἐνὸς πρίγκηπος συσπουδαστοῦ χάρις εἰς τὰς ἠλιθίους ἀστειολογίας του καὶ τοὺς ἐπιτηδευμένους τῶν ἡρώων του. Τὰ προσόντα αὐτὰ κἀμουν νὰ ἐκλήρῃ μεταξὺ τοῦ κύκλου τῶν ἄλλων εὐγενῶν ὡς νέος εὐφυής. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἅμα ἐγένεν ἀνθυπολοχαγὸς, διορίσθη καὶ ὑπασπιστὴς τοῦ πρίγκηπος, τοῦ φίλου του, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατρικὸν θρόνον.

Ἐν τούτοις ὁ πατὴρ του ἀποθνήσκει καὶ αὐτὸς κληρονομεῖ τὸν τίτλον τοῦ κόμητος. Νομίζει τότε ὅτι ἡ θέσις του ὡς ὑπασπιστοῦ εἶναι ταπεινωτικὴ καὶ ζητεῖ ἀπὸ τὸν πρίγκηπα προστάτην του κάποιαν προαγωγὴν. Τότε μόνον ὁ πρίγκηψ ἀνακαλύπτει τὴν κουφότητα καὶ τὴν εὐθιειάν του. Ἄλλ' ἔπειδὴ πρόκειται περὶ εὐγενοῦς τὸν ἀπομακρύνει μὲν, τὸν στέλλει ὅμως με καλὰς οἰσιάσεις εἰς ἐν σύνταγμα. Ἐκεῖ τὸν θεωροῦν ὡς εὐνοούμενον τοῦ πρίγκηπος καὶ τοιοῦτοτρόπος οἱ ἀνώτεροί του, ἀκόμη καὶ οἱ σοβαρώτεροι ἀποφεύγουν νὰ τὸν χαρακτηρίσουν κακῶς. Ἀλλὰ διὰ νὰ τὸν θέσουν κατὰ τινα τρόπον εἰς ἀδράνειαν, φροντίζουν διὰ τὴν προαγωγὴν του καὶ ἔπειτα λοχαγὸν πλέον τὸν τοποθετοῦν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον.

Ἐτελείωσεν ὅμως. Ὁ Udo Bodo ἀπέκτησε τοιοῦτοτρόπος θέσιν, ποῦ τοῦ παρέχει δικαίωμα σοβαρότητος, μορφώσεως καὶ πνευματικῆς ὑπεροχῆς. Τόσον πολὺ, ὥστε καὶ αὐτὸς ὁ πρίγκηψ ἀρχίζει νὰ πιστεύῃ ὅτι πραγματικῶς πρόκειται περὶ ἀνθρώπου ἀξίας, ἀφοῦ οἱ ἀνώτεροί του τὸν ἐκρίναν ἰκανὸν διὰ τὸ ἐπι-

τελεῖον καὶ ἐπὶ τέλους διορίζει ὑπουργόν. Καὶ τοιοῦτοτρόπος τελειώνει τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον διακρίνουν λεπτότης εἰκόνας τῆς πραγματικῆς ζωῆς καὶ τὸ ὁποῖον χάρις εἰς τὴν σάτυράν του ἔλαβε καταπληκτικὴν διάδοσιν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Z. ΠΑΔΟΣ

ΛΟΓΟΙ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΟΓΟΙ

Ἐνα θῦμα

Τὸ φῶς δὲν ἐξύπνησε μόνον τὰς ἱεράς κορυφὰς τῶν ἀσφοδέλων. Ἡ ἐφετηνὴ ἀνοιξὶς θὰ εἶναι γόνιμη, καὶ πολλαπλοῦν καὶ πλουσιοπάροχον τὸ ἀνθισμὸς τῆς. Ἐκλογαί, Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες, ἠθροικὴ ἰσως ἀφθονία, λόγοι καὶ λόγια καὶ Words, Words, Words, ποῦ λέγει ὁ Ἀμλέτος. Καὶ πρὶν ἀπ' αὐτά, ἔξ ἴσου μ' αὐτά, μία δίκη γεμάτη ἐνδιαφέρον, ἱστορίαν ἀκόμη ἂν θέλετε, γοητείαν, συγκινήσεις διὰ τοὺς πολλοὺς ὑπερέρας ἀπὸ τὰς ἐαρινὰς ὄλας.

Ὁ Κωσταγερακάρης, κατ' ὅλα ὅσα τοῦ ἐκατηγόρησαν, εἶναι μία ὑπαρξις, ἠμπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς, ἂν δὲν εἶνε φόβος νὰ παρεξηγηθῇ, εὐγενοῦς... δολοφόνου. Ὅχι διότι τὸ ἐγκλημὰ του εἶχ' ἐπίδρασιν εἰς τὴν πολιτικὴν κίνησιν τοῦ τόπου. Ὁ Κωσταγερακάρης δὲν ἠθέλησε οὔτε ἐνεργῶν τὸ ἐγκλημὰ του, οὔτε ἀπολογούμενος δι' αὐτό, νὰ τὸ ἀναγάγῃ εἰς ὕψος ἐγκλήματος πολιτικοῦ Πιθανὸν εἶται νὰ ἔσωζε καὶ τὴν κεφαλὴν του, τίς οἶδε! Τοῦλάχιστον τὴν ὑπόληψιν του. Ἡ κομμουνιστὴ ἐμπάθεια κἀμιν θανάτου περισσότερα ἀπ' ὅλα τὰ θανατοῦργα ἄγρια λείψανα τῶν καλογῆρων, ἐκείνων ποῦ ὁ Ἀνδρέας Δασκαράτος, ὁ μόνος νεοῦλην σατυρικὸς εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ὑψηλοῦ θυμοῦ του ἀνόμασε θρησκευτόρους. Ἰσως νὰ ἔσωζε τὴν κεφαλὴν, διότι ὅλος ὁ διαφωνῶν πρὸς τὸν μακαρίτην Δηλιγιάννην Ἑλλητισμὸς θὰ ἐλάμβανεν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ταπεινὴν του ζωὴν.

Ἡδύνατο ν' ἀναγάγῃ τὸ ταπεινὸν καὶ κακόμοιον ἐγκλημὰ του εἰς ἐγκλημα πολιτικόν. Δὲν τὸ ἔκαμε. Δὲν τὸ ἔκαμε ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἀπὸ ἀδεξιότητα... ἀπὸ εὐλαχρίειαν... Ὁ Κωσταγερακάρης ἀπολογούμενος εἶπεν ὅτι γνωρίζει ἐκ τῶν προτέρων τὴν καταδίκεν του, ὅπως ἕνας φθιστικὸς εἰς τὸ τελευταῖον στάδιον τῆς φθίσεως ὑπολογίζει περὶ τὸν καιρὸν ποῦ θὰ κοινηνῆσῃ με τὸν θάνατον, ἐπροσπάθησε μάλιστα νὰ βιάσῃ τοὺς δικαστὰς νὰ κἀμουν ὅτι ἔχουν νὰ κἀμουν μία ὦρ' ἀρχύτερα. Δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ περιμῆν τὸν θάνατον εἰς τὴν ὥραν ποῦ θὰ τοῦ ἤρχετο, θὰ τοῦ τὸν ἔσταλναν δηλαδὴ. Καὶ ὑπὸ τὴν ἐποψίαν αὐτὴν ὁ Κωσταγερακάρης εἶνε μὲν φύσις ἀνθρωπίνη, πάρα πολὺ ἀνθρωπίνη, ἀλλ' ἀντισωκρατικὴ καὶ ἀφιλόσοφος.

Ὁ δυστυχὴς αὐτός, ποῦ εἶνε σπάνιον καὶ ὑπέρροχον παράδειγμα δυστυχίας ἕως εἰς τὰ ἔσχατα, ἠμποροῦσε νὰ εἶνε ὁπαδὸς τοῦ Λεοπάρδη καὶ τοῦ Σοπενάουερ καὶ τοῦ ἀρχαίου Ἠγησία τοῦ πεισιδανάτου, ἂν τοὺς ἤξευρε. Καὶ ἰσως, ἂν τοὺς ἐγνώριζε, νὰ ἐμάνθανε ὅτι ἡ αὐτοκτονία εἶνε κάποτε ἡ μόνη λύσις. Ἡ δολοφονία τὸν ἀτεχνώσε ἀπὸ κάθε συμπάθειαν. Συμπάθειαν ποῦ κανεὶς δὲν θὰ τοῦ ἠγορεῖτο, ἂν αὐτοκτονοῦσε, ὅταν «ἐνόμιζε πῶς εἶχε μία δεκάρα στὴν σέση του νὰ πάρῃ γάλα γιὰ τὸ ἄρρωστο παιδί του καὶ εἶδε κἀμιν ὅτι δὲν εἶχε».

Πόσον εἶνε ἀνθρώπινα τὰ τελευταῖα αὐτὰ λόγια! Σχεδὸν με συγκινοῦν ὅπως μία ὑψηλὴ τραγωδία μεγάλου διδασκάλου. Ἄλλ' ἰσως ἡ τέχνη δὲν γίνεται, οὔτε πρέπει νὰ γίνεται ἀνθρωπίνη τόσο πολὺ ποτὲ. Ἰδοὺ λοιπὸν μία ὑψηλὴ συγκίνησις ἀπὸ τὴν ἀπολογία δολοφόνου, ὃν ὁποῖον ἡ μοῖρα ἐμοῖρανε κακὰ, πολὺ κακὰ, με ὄλας τὰς δυστυχίας καὶ με ἀσχημίαν περισσῆν. Καὶ νὰ μὲ ἀφορημὴ διὰ τὴν συμπάθειάν μου. Συμπάθομεν τόσο τοὺς δυστυχεῖς, καὶ ἰσως εἶν' ἐ-

Ὁ Κωσταγερακάρης.

κεῖνοι μόνου ποῦ ἀξίζουν ἢ χρειάζονται τὴν συμπάθειάν μας.

Δὲν ἤξεύρω τί θὰ ποῦν οἱ ἐγκληματολόγοι τῆς νέας σχολῆς καὶ τῶν νέων ἰδεωδῶν, οἱ καταδικάζοντες τὴν εἰς θάνατον καταδίκεν.

Ὅσοι νομίζουν ἀναγκαῖαν τὴν θανατικὴν ποινήν, ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴν ἰδέαν ὅτι ἡ δικαιοσύνη εἶν' ἐκδικησις ἐναντίον τοῦ ἀδικούντος. Καὶ ἡ ἐκδικησις κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναβιβάζεται εἰς τὸ σημεῖον τῆς ὑψηλῆς δικαιοσύνης. Ἀλλὰ δὲν εἶνε πλέον ἡ ἠθικὴ μας εἰδωλολόγος. Καὶ ἡ θρησκεία μας εἶνε μία θρησκεία οἴκτου ἀνευ ὀρίων. Καὶ ἰδοὺ διὰ ποῖον λόγον εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ὁ Κωσταγερακάρης, θῦμα μῆς ἐποχῆς κ' ἐνὸς καθεστώτος διὰ τὸ ὁποῖον ὁ κ. Εἰσαγγελεὺς ἔβρονοντοφώνησε «καταλυθῆτω» καὶ θῦμα ἀπὸ τὰ μᾶλλον ἀκούσια, ἀπὸ τὰ μᾶλλον ταπεινά, θῦμα ὅμως, χάνει τὴν κεφαλὴν. Τί νὰ σας πῶ! Τὸ θῦμα εἶτε Ἰαγίγεια εἶνε, εἶτε Κωσταγερακάρης, με συγκινεῖ, τὸ συμπάθει καὶ μοῦ φαίνεται πάντοτε μὴ ἔστερημένον μῆς εὐγενείας ὁποιασδήποτε, τῆς εὐγενείας τῶν θυσιαζομένων. Ὁ Κωσταγερακάρης χάνει τὴν κεφαλὴν του. Καὶ βέβαια τὴν στιγμήν αὐτὴν δὲν ἐνθυμείται δν καθόλου τὸν Μάρκον Λύρηλιον «μὲνησο καὶ ἀποθνήσκων ὅτι βιωτικὴν πράξιν ἐπιτελεῖς».

Τὸ θῦμα - θῦμα εἶνε

Ὁ Κωσταγερακάρης εἶνε θῦμα καὶ πολλὰς φορὰς θῦμα.

ΜΟΥΚΙΟΣ ΣΚΑΙΟΛΑΣ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ἘΝ τῷ τελευταίῳ τεύχει τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τοῦ 1905, ὅπου ἐκλείσθη τὴν 15ην Ἰανουαρίου 1906, ἐδημοσίευσεν κομμὸν τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου δν ἀναγνωρίζω ὡς ἔξ ἀντιγράφου τοῦ περιφήμου Σαυροκτόνου Ἀπόλλωνος τοῦ Πραξιτέλους προερχόμενον καὶ μοναδικὸν ἐν Ἑλλάδι.

Ἐκεῖ προσεπάθησα νὰ σχετίσω παραδοσὴν τινα λαϊκὴν τῆς Ἀρχαίας πρὸς ἐρμηναίαν τοῦ Ἀπόλλωνος τούτου, ὅστις παρίσταται ἐντελῶς ὑπὸ τύπον αἰνιγ-

ματώδη: δὲν κατορθώθη δὴλ. νὰ ἐξηγηθῆ διὰ τὴν παρεστάθην τὸσον νεανικός, ὡς παιδίον δωδεκαετές, ὁ θεὸς καὶ τίνα σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν παράστασιν αὐτοῦ ἢ σαύρα, ἢν προφανῶς πρόκειται νὰ φανεύσῃ.

Σήμερον ἐν Ἀρκαδίᾳ τὰ παιδία πιστεύουσιν ὅτι, ἂν τις φανεύσῃ ἀσκαλαβώτην, κοινῶς πολυτήρη, δι' ἐνὸς κτυπήματος τῆς χειρὸς καὶ χωρὶς μετ' αὐτὸ νὰ δώσῃ τὸ ζωῆφιον σημεῖον τι ζωῆς, ἀπαλλάσσεται παντὸς ἀμαρτημάτων, ὅπερ προξενήσῃ εἰς φίλον αὐτοῦ. Ἀκριβῶς ὁ Ἀπόλλων, ὅταν ἦτο παιδίον, ἐφόνευσεν ἀκουσίως τὸν ἀγαπητὸν αὐτοῦ φίλον Ὑάκινθον ἴσως λοιπὸν κατὰ τινὰ τοπικὴν παράδοσιν. σχετικὴν πρὸς τὴν λατρείαν Ἀπόλλωνος—Ὑάκινθου, ὁ νεαρὸς θεὸς ἐδοκίμαζε νὰ καθαρῆθῃ διὰ τοῦ φόνου τῆς σαύρας ἀπὸ τοῦ ἀμαρτημάτων ἐκείνου, ὁ δὲ Πραξιτέλης διειτήρησε τὴν παράστασιν αὐτοῦ οὕτω κατ' ἀπαίτησιν τῶν παραγγελλάντων τὸ ἄγαλμα, ὅπως ὁ Σκόπας εἰς τὸν Ἀπόλλωνα Σμυνθεῖα (ἐξολοθρευτὴν τῶν ποντικῶν) καὶ ἄλλοι καλλιτέχναι εἰς ἄλλα ὅμοια ἔργα ἐπραξαν τὸ αὐτὸ.

Εἰς ὅσα γράφα ἐκεῖ περὶ τοῦ ζητήματος δύναται νὰ προστεθῆ καὶ ἡ χρῆσις τῆς σαύρας εἰς τὰ φίλτρα καὶ τὰς ἐν γένει ἐροτικῆς μαγείας, ὡς ἐξάγεται π. χ. ἐκ τοῦ στίχου τοῦ Θεοκρίτου (2, 58):

σαύραν τοι τρήσασα κακὸν ποτὸν αἶθρον οἰῶ,

ἐκ τοῦ Πλινίου (Φυσικ. Ἱστορ. 30, 15, 49), ἐκ τοῦ Σχολιαστοῦ τοῦ Θεοκρίτου, ἐκ τοῦ Εὐσεβίου (Εὐαγγελ. Προσαρ. V 12).

ῥῥοῖσιν λεπτοῖσι κατοικίδιοις σκαλαβώταις
..... μίγματα τρήσας κτλ.

Ἐπίσης ἐκτὸς τῶν παραστάσεων ἐπὶ ἀρχαίων ἀγγείων τῆς σαύρας, μεθ' ἧς παίζουσιν τὰ παιδία, μνημονεύομεν καὶ τινὰ παραστάσιν αὐτῆς ἐπὶ κορινθιακοῦ ἀγγείου τοῦ Ἰθνηκοῦ ἡμῶν Μουσείου (ἀριθμ 521) φέρουσαν ἐπιγραφὴν «ἀσκαλαβος» πλησίον παρίστανται δύο μορφῆαι ἀνδρῶν.

A. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ

16 Ἰανουαρίου 1906.

++

Ο συνεργάτης μας κ. Παῦλος Νιρβάνας μᾶς στέλλει τὴν ἐπομένην ἐπιστολήν.

Φρεατὸς 20 Φεβρουαρίου

Ἀγαπητὴ Διευθυντά,

Ὁ Μούκιος Σκαϊόλας ζητεῖ νὰ ἐκβιάσῃ τὴν οἰωπὴν μου ἐπὶ τοῦ «Μυστικοῦ τῆς Ζωῆς». Τὴν θεωρεῖ μάλιστα ὡς θλιβερὸν φαινόμενον. Ἡ προσοχὴ του εἰς τὴν ψυχολογικὴν μου εἰδικότητα μὲ τιμῆ καὶ τὸν εὐχαριστῶ. Αὐποδομαί μόνον ὅτι δὲν θὰ τὸν εὐχαριστήσω. Τὸ «Μυστικὸν τῆς Ζωῆς» εἶνε ἀτυχῶς τὸ χειρότερον μυθιστόρημα τοῦ εὐφροσεστάτου αὐτοῦ λογογράφου καὶ καλοῦ μου φίλου κ. Πολυβίου Δημητράκοπουλου. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ ὁ πασίγνωστος Βέρν καὶ ὁ Ἀγγλος Οὐέλς μὲ τὴν «Μηχανὴν πρὸς Ἐξερεύνησιν τοῦ Χρόνου» καὶ τὸν «Πόλεμον τῶν Κόσμων» εἶνε διδάσκαλοι τῶν ὁποίων τὴν μελέτην συνιστῶ εἰς τὸν κ. Δημητράκοπουλον, ἐὰν θέλῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸ εἶδος. Αὐτὰ θὰ εἶχα νὰ εἰπῶ ὡς λογοτέχνης. Ὡς ψυχολόγος δὲν θὰ εἶχα νὰ εἰπῶ τίποτε. Τὸ σύστημα τοῦ κ. Δημητράκοπουλου, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ συζητηθῆ μὲ τὰ δεδομένα καὶ τὰς μεθόδους καμμίας ἀπὸ τὰς γνωστὰς ἐπιστήμας. Μόλις παιδίον κανεὶς νὰ τὸ ἀντιμετωπίξῃ ὡς ἔργον φαντασίας, ἀπογυμνῶνεται ἀπὸ κάθε τὸν ὄρατο. Τὸ ἔργον μὲν παιδαριώδες. Κυριολεκτικῶς παιδαριώδες, γεμάτον ἀντινομίας, παρεξη-

γήσεις καὶ ἰσὰρὰ ἀπρόοπτα. Περίον συζητήσεως ἐπιστημονικῆς δὲν ὑπάρχει. Οὔτε κἂν συνεννοήσεως ὁποιασδήποτε. Ἡ γνώμη μου εἶνε αὐτή, καὶ μένει κατόπιν ἀκόμη τῶν ἀσφῶν διθυράμβων τοῦ σοφοῦ διδασκάλου μου κ. Μ. Κατσαρά καὶ τῶν συναδέλφων μου κ. κ. Βλαβιανοῦ καὶ Μιταυτοῦ. Ἄν εἰμποροῦσε τοῦλάχιστον τὸ «Μυστικὸν» νὰ ὑπαχθῆ εἰς τὰς Ἀποκρύφους Ἐπιστήμας, τὰς Sciences Occultes! Ἐκεῖ ἐπὶ τέλους θὰ εἰμποροῦσε νὰ πιστεύσῃ κανεὶς κατὰ βούλησιν, διότι ὅσον μαρὸν εἶνε νὰ πιστεύῃ κανεὶς εἰς αὐτάς, ἄλλο τόσον εἶνε καὶ νὰ μὴ πιστεύῃ. Ἡ ἐπιστημονικὸφάνεια ἡμῶς τοῦ «Μυστικοῦ τῆς Ζωῆς» τὸ ἀποστερεῖ καὶ ἀπ' αὐτὸ τὸ πλεονέκτημα.

Ἐν τούτοις δὲν θέλω νὰ κλονίσω καθόλου τὰς πεποιθήσεις τοῦ φίλου μου κ. Δημητράκοπουλου. Καθένας εἰμπορεῖ νὰ δημιουργῇ μίαν θεωρίαν διὰ τὴν ἐξηγήσῃν κάθε φαινόμενον. Εἰς ὅλα τὰ δύσκολα προβλήματα τῆς φύσεως καὶ τῆς ζωῆς αἱ θεωρίαι πλημμυροῦν, ὅπως πλημμυροῦν τὰ θεραπευτικὰ μέσα εἰς τὰ μέχρι τοῦδε ἀνίατα νοσήματα. Καὶ ὅλα εἰμπορεῖ νὰ εἶνε «εὐφρεῖς», ingénieuses, ὅπως ἔγραψαν οἱ ξένοι πρὸς τὸν Paul Arcas, et très ingénieuses. Ἐνας φίλος μου λογογράφος ἔχει μίαν ἀνάλογον θεωρίαν, ἰδιωτὴν τὸν περὶ σεισμῶν. Εἶνε εὐφροσεστῆ, ἐξηγεῖ ὅλα τὰ σχετικὰ φαινόμενα, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι εἶνε ἀπλοῦστατα παιδαριώδης. Δὲν τὴν ἐδημοσίευσεν, δὲν τὴν διετύπωσεν ὑπὸ μορφῆν «ἀναγνώσιμου», δὲν τὴν μετέφρασε, δὲν τὴν ἐστειλεν εἰς τὰς ξένας ἀκαδημίας, τὴν κρατεῖ πρὸς ἀτομικὴν του χρῆσιν καὶ εὐχαρίστησιν. Ὁ κ. Δημητράκοπουλος ἐσκέφθη διαφορετικὰ. Τὸ μόνον δικαίωμα ποῦ ἔχω εἶνε νὰ ἀδιαφορήσω. Ἡ θεωρία του δὲν μοῦ χρησιμεύει εἰς τίποτε. Ἐὰν χρησιμεύῃ εἰς τὸν ἴδιον καὶ εἰς ἄλλους, τόσον τὸ καλλίτερον.

Αὐτὰ εἶχα νὰ εἰπῶ, κατόπιν τοῦ ἠθικοῦ ἐκβιασμοῦ τοῦ Σκαϊόλα. Ὁ κ. Δημητράκοπουλος καὶ ἡ θεωρία του δὲν ἔχει νὰ ζημιωθῇ τίποτε. Ἄν ἐγὼ ἔχω νὰ ζημιωθῶ ἀπέναντι τῆς ἐπιστημονικῆς συνειδήσεως τῶν συγχρόνων μου καὶ τῶν μεταγενεστέρων, αὐτὸ μένει ἔντελὸς à mes risques et périls. Ἐνα μόνον θέλω νὰ δηλώσω. Ἐξακολουθῶ νὰ πιστεύω μὲ ὅλ' αὐτὰ εἰς τὴν ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν τοῦ κ. Δημητράκοπουλου, ἐν μέσῳ τῶσων ἄλλων ἀπογοητεύσεων καὶ ἐκπλήξεων σχετικῶν μὲ τὴν ἐφροσύνην του. Ἴσως μάλιστα περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε. Ὁ δικαίωτος φίλος μου ἐδημοσίευσεν ἀπὸ τὴν σύγχρονον σκέψιν ἕνα σκοτεινὸν φῶτον, τὸ ὁποῖον ἐξάγει ἀκόμη περισσότερο τὸ ἰδικόν του πνεῦμα. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἐποψιν τοῦ σφίγγου ἐγκαρδίως τὸ χέρι καὶ διατελῶ, ἀγαπητὴ διευθυντά, ἐγκαρδίως ἰδικῶς σας.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

++

ΕΞΕΒΔΟΘΗ τὸ πρῶτον τεῦχος τῶν Ἠλισίων, ἕνας κομψὸς καὶ ὀγκώδης τόμος ἀπὸ 190 σελίδας. Τὰ Ἠλισία εἶνε ἡ ἐνσάρκωσις μιᾶς ὄραίας ἰδέας μὲ τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ζωντανὴν γλῶσσαν παντὸς ὅτι ἐξέχει εἰς τὴν παγκόσμιον φιλολογίαν. Εἰς τὸ πρῶτον αὐτὸ τεῦχος περιέχονται: Πλάτωνος Ἀπολογία Σωκράτους, Πασκάλ Σκέψεις περὶ ἀνθρώπου, Ἐπικτήτου Ἐγγχειρίδιον, Λεοπάρδη Διάλογος τοῦ Τορκουάτου Τάσσου μὲ τὸν δαυμόνιον του, Ἴσχακος ὁ Γάρος, Δάντη ἢ Κόλασις, μεταφρασμένα ἀπὸ τοὺς κ. Παῦλον Νιρβάναν, Α. Καμπάνην, Γ. Ζουφρέν, καὶ Ἀγ. Κωνσταντινίδην. Μία ἐργασία ἐκλεκτῆ καὶ εὐκαρινῆς μὲ τὴν ὁποίαν θὰ συμπληρωθῆ ἕνα κενὸν εἰς τὴν σημερινὴν πνευματικὴν ζωὴν μας. Μὲ τὰ Ἠλισία θὰ γνωρίσωμεν πλησιέστερα καὶ πλατύτερα κάθε μεγάλον συγγραφέα ἰδικῶν μας ἡ ξένων. Καὶ δι' αὐτὸ ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη εἰς τὸ ἔργον τῶν φίλων μας ἰδρυτῶν τῶν Ἠλισίων.

Ο συνεργάτης μας κ. Σίμος Μενάρδος, τὸν ὁποῖον ὄλοι γνωρίζομεν ὡς μεταφραστὴν τοῦ Θεοκρίτου, ἐκδίδα ἀνέκδοτον ἔως τότε «Θρηγὸν τῆς Κύπρου» ὡς τὸν ἀποκαλεῖ, μέλλοντα νὰ προστεθῆ, ὡς ὁ ἴδιος ὁ κ. Μενάρδος ἀναφέρει εἰς τὰ λιτὰ προλεγόμενά του, εἰς τοὺς γνωστὸς ἔως τότε θρηγῶν διὰ τὴν ἄλυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τοὺς ὁποίους ἐσχάτως ὁ κ. Παπαδόπουλος - Κεραμεὺς ἔχει προσθέσει νέον. Ὁ Θρηγὸς ποῦ ἐκδίδει ὁ κ. Μενάρδος ἀναφέρεται εἰς τὴν ἄλυσιν τῆς Κύπρου τοῦ 1570. Ὁ ποιητὴς τοῦ θρηγῶν λέγει ὁ κ. Σίμος Μενάρδος «πιθανώτατα ἦτο ψάλτης. ὁ δὲ στ. 454, ὅπου παραπέμπει «σ' ἄλλον χαρτίν του», μαρτυρεῖ ὅτι ἦτο ἐξ ἐπαγγέλματος στιχογράφος ἢ «ποιητῆς». Ποιητῆριδες λέγονται εἰς τὴν Κύπρον τοὺς δυναμένους νὰ ἐντείνουσιν εἰς πολιτικούς οἰτίχους οἰδιόλοτε περιστατικὸν κοινῆς περιεργίας» εἶνε δὲ τὸ ἐπάγγελμα βιοποριστικόν, καὶ πολλοὶ χωρικοὶ διδάσκονται ἀπὸ ἄλλους παλαιότερους τὸν δεκαπεντασύλλαβον καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, τὰ δύο κυριώτατα προτερήματα τῆς ποιητικῆς τῶν τέχνης. Τὸ ποίημα δὲν ἔχει, ἢμπορεῖ νὰ πῆ κανεὶς, ἀξίαν ποιητικὴν. Ἐχει εὐκολίας εἰς τὸν δεκαπεντασύλλαβον καὶ δυσκολίας εἰς τὴν ῥίμαν. Ἴδου μερικαὶ στίχοι:

Ἦτον ἡ γῆ μὲ τὸ ψηφὶ ἔμορφα ὠρδινασμένη
πράσινα, βένετα καὶ ὀξία, κίτρινα σιμπασιμένα.
Ζημία εἰς ἐκείνα τάλλακα, τὰ ἔμορφακιμωμένα
μεταξωτὰ πομάκια, ποῦτιαν χαρμουνιασμένα
Μαργαριτάρια ἦταν ἀπὸ ἀπάνω καθισμένα.
Τὰ κρίματα ἦσαν τοῦ λαοῦ καὶ τὰ δικὰ μου ἔμένα

Καθὼς βλέπομεν οἱ ἀναγνώσται, ὁ Θρηγὸς ἔχει σχεδὸν ἀξίαν ὡς μνημεῖον γλωσσικόν μόνον.

ἘΝ ἀπὸ τὰ πλέον ἐνδιαφέροντα βιβλία τοῦ «Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὀφελίμων Βιβλίων» εἶνε ἡ Γυμναστικὴ τοῦ κ. Ἰ. Χρυσάφη. Ὁ κ. Χρυσάφης ἦτο ἐνδεδειγμένος διὰ νὰ γράψῃ ἕνα τέτοιο βιβλίον. Εἶνε γυμναστής ἐπιστήμων, γνωρίζει τὰ πράγματα ἐπομένως κατὰ βάθος. Καὶ γνωρίζει νὰ ἐκθέτῃ τὰς ἰδέας του μὲ τὸ ἴδιον πρακτικὸν πνεῦμα τὸ ὁποῖον τὰς περιβάλλει. Ἐνα προσὸν τὸ ὁποῖον καθιστᾷ τὴν Γυμναστικὴν βιβλίον χρησιμώτατον.

Τὸ βιβλίον ἔχει καὶ διαφόρους εἰκόνας αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦν τὸν γυμναζόμενον εἰς τὰς διαφόρους ἀσκήσεις, καὶ ἐπὶ πλέον πέντε πίνακες ἀσκήσεων ἕκαστος τῶν ὁποίων περιλαμβάνει μίαν πλήρη καθημερινὴν ἐξάσκηση.

Διὰ τὸ ὀφελήθῃ κανεὶς ἀπὸ τὴν γυμναστικὴν πρέπει ἡ καθημερινὴ ἐξάσκηση νὰ εἶνε ἐν γυμναστικῶν σύνολον δηλ. ἕνας πλήρης καὶ καλῶς κατηρητισμένος συνδυασμὸς ἀπὸ ὅλας τὰς κατηγορίας τῆς μεθοδικῆς γυμναστικῆς· αὐτὸ λέγει ὁ συγγραφεὺς. Καὶ σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἶνε κατηρητισμένοι οἱ πίνακες τῶν ἀσκήσεων τὰς ὁποίας δίδει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου ὡς ὀδηγὸν δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δι' ὁποῖονδήποτε λόγον δὲν συχνάζουσιν εἰς τὰ γυμναστήρια.

++

ΓΕΡΜΑΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ.— Συνεδρία τῆς 26 Ἰανουαρίου. Ὁ κ. Σταίνερ ἐξήγησε τὴν παράστασιν δύο παλαιῶν ἀναγλύφων ἐνοχλοδομημένων κατὰ τὰς γωνίας τῆς οὐσιθίας πλευρῆς τοῦ Ἁγίου Ἐλευθερίου ἦτοι τῆς καλαῖς μητροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπ' ἀφορτῶν τῶν ἀναγλύφων τούτων παρίστανται στέφανοι, ψέλλια, περιδέροια, φάλαρα κοσμητικὰ τῆς σκευῆς τῶν ἱππῶν καὶ δόρατα, ταῦτα πάντα δὲ ἀπέδειξεν ὁ κ. Σταίνερ ὅτι ἦσαν δῶρα ἀπονεμόμενα εἰς διατρέψαν-

τας Ῥωμαίους στρατιωτικούς, ἰσοδυναμοῦντα πρὸς τὰ σημερινὰ παράσημα, ἐπέδειξε δὲ καὶ ἄλλα ῥωμαϊκὰ ἀνάγλυφα, ἰδίως ἐπιτιμώβιους στήλους. ἔφ' ὧν παρίστανται ὅμοια κοσμήματα. Ἀκολουθῶς διέλαβε περὶ τῆς γενέσεως τῶν κοσμημάτων τούτων, τῆς ἀναπτύξεως αὐτῶν καὶ τέλους περὶ τῆς παρακμῆς καὶ ἐγκαταλείψεως αὐτῶν προελεύσεως ἐκ τῆς συχνῆς ἀπονομῆς αὐτῶν εἰς ἀνθρώπους οὐδὲν κατορθώσαντας, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων, δι' ὧν ἐδηλοῦτο ἕκαστον εἶδος τῶν τούτων κοσμημάτων ὑπὸ τε τῶν Ῥωμαίων καὶ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Κατόπιν ὁ ὑποδιευθυντὴς τῆς σχολῆς κ. Κάρο Ὀμίλης περὶ τῶν παναρχαίων θεῶν, τῶν ἀπεικονιζόμενων ἐν τοῖς ἔργοις τῶν προϊστορικῶν κατοίκων τῆς Ἑλλάδος, κατ' ἐξοχίαν δὲ τῆς Κρήτης. Ὀμολόγησεν ὅτι ἡ ἐξακρίβωσις τῆς προϊστορικῆς μυθολογίας ἐκ μόνων τῶν ἔργων τῆς τέχνης εἶνε δύσκολος καὶ εὐκόλος δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς πλάνας, ἀλλ' ὅμως περὶ τινῶν γενικωτέρων γεγονότων δύναται νὰ συναχθῶσι συμπεράσματα ἰκανῶς πιθανά. Οἱ κυριώτατοι θεοὶ τῶν χρόνων ἐκείνων ἐθεωροῦντο ὡς ἀνθρωπομορφοί, ἀλλὰ δὲν ὑπῆρχον ἄγαλματα λατρείας καὶ μόνον σπανίως ἀπεικονίζοντο οἱ θεοὶ ἐπὶ ἔργων τέχνης. Δὲν ὑπῆρχον ὠσαύτως οὐδὲ νοοὶ, ἢ λατρεία δὲ ἐτελείτο δὲ αὐτῶν ὑπαίθρων τεμενῶν ἢ ἐντὸς σπηλαίων ἢ καὶ ἐντὸς μικρῶν δωματίων τῶν ἀνακτόρων. Ἐκ τῶν ἀπεικονιζόμενων ἐν προϊστορικοῖς ἔργοις τέχνης, τινὲς φαίνονται ὁμοιάζοντες πρὸς τὸν Κρόνον, τὴν Ῥέαν, τὸν ἠΐωνα Δία θηλάζοντα τὸ γάλα τῆς Ἀμαλθείας, τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἀσκληπιόν, ἀλλ' εἶνε ἀδύνατον ἂν ἐφεροῦν τὰ ὀνόματα ταῦτα ἢ ἄλλα, καὶ ἡ μορφή δὲ αὐτῶν διαφέρει ἀναγκαστικῶς ἀπὸ τοῦ σταθεροῦ τύπου τῶν κλασσικῶν χρόνων. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπῆρχον καὶ δαίμονες ἔχοντες σῶμα ἀνθρώπινον καὶ κεφαλὴν ζώου, ἀνάμνησις δ' αὐτῶν εἶνε ἡ ὑστερωτέρα παράδοσις περὶ τοῦ Μινωταύρου. Οὗτοι ἴσως ἦσαν κατ' ἀρχὰς θεοὶ εἰσηγμένοι ἐξ Αἰγύπτου, ἀλλὰ κατὰ τοὺς μυκηναϊκούς χρόνους εἶχον καταβιβασθῆ εἰς τὰξιν δαυμόνων.

Σ.

++

ΕΛΛΑΒΑΜΕΝ τὰ τελευταῖα τεύχη τοῦ θεολογικοῦ περιοδικοῦ τῆς Ἱερουσαλὴμ «Νέα Σιών». Εἰς τὸ τεύχος τοῦ Νοεμβρίου - Δεκεμβρίου ἀναγινώσκομεν τὰ ἐξῆς ἀπὸ μίαν ἀνταπόκρισιν ἐκ Γενεύης διὰ τὸν χωρισμὸν ἐκκλησίας καὶ κράτους τὸν ὁποῖον ἐπήφισαν μὲ καταπληκτικὴν πλειοψηφίαν τὰ νομοθετικὰ σώματα τῆς Γαλλίας: «... Ἐκ τῆς στοιχειώδους ταύτης τοῦ νόμου ἀνακεφαλαιώσεως ὁ χωρισμὸς εἶνε τέλειος καὶ ἀνταποκρίνεται εὐρύτατα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις παντὸν τῶν θρησκευτικῶν συστημάτων, ἐφ' ὅσον ἡ θρησκεία περιορίζεται ἐν τῷ ἐσωτερικῷ ἀνθρώπῳ, ἐν τῇ συνειδήσει. Τοῦ λοιποῦ ἡ θρησκεία ἐν Γαλλίᾳ καταλαμβάνει τὴν προσήκουσαν αὐτῇ θέσιν. Τοῦ λοιποῦ ἡ θρησκεία ἐν Γαλλίᾳ περιορίζεται ἐν τῷ καθαρῷ πνευματικῷ αὐτῆς ἐδάφει, δὲν θὰ προσβάλλεται ὑπὸ τῆς πολιτείας καὶ δὲν θὰ γίνεται ὄργανον πρὸς ἐξυπηρέτησιν ξένων πρὸς τὴν ἀποστολήν αὐτῆς σκοπῶν. Ὁ τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ».

Τὸ τεύχος τοῦ Ἰανουαρίου περιέχει μεταξὺ ἄλλων μελέτην περὶ τοῦ «Ἀκαθίστου Ὕμνου» τοῦ κ. Π. Θέμελη.

Ὁ συγγραφεὺς δίδει ἀπολογισμὸν τῶν ἐργασιῶν ποῦ ἐγέναν ἀπὸ διαφόρους σοφοὺς ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Ἀκαθίστον Ὕμνον καὶ δίδει εἰκόνα τῆς συγχρόνου καταστάσεως τοῦ ζητήματος διὰ τὴν προέλευσιν καὶ τὸν καιρὸν τῆς δημιουργίας τοῦ ὑψηλοῦ ποιήματος. Κορυφαῖος εἰς ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἐρευνητὰς εἶνε ὁ ἰδικὸς μας Α. Παπαδόπουλος — Κεραμεὺς τοῦ ὁποῖου τὴν μελέτην περὶ τοῦ ὕμνου — ποιήματος κατ'

αὐτὸν τοῦ θ' αἰῶνος — ἐξέδωκεν ἡ Μαράσειος βιβλιοθήκη.

Κμ.

ΤΟ «Athenaeum» ἔγραψε περὶ τοῦ βιβλίου τοῦ Γ. Δ. Παχτίου 260 Δημόδη Ἑλληνικά Ἄσματα... τὸ ὅποιον ἐξεδόθη πέραις ὑπὸ τῆς Βιβλιοθήκης Μαράσει.

«Υπάρχει μεγάλη σχέση μετὰ τῶν ἀσμάτων τῆς συλλογῆς τοῦ κ. Παχτίου, καὶ μερικῶν ἐκ τῶν ἀσμάτων τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας.

«Ἐν ἀπὸ τὰ προσφιλέστερα αὐτῶν διαστήματα τὸ ὅποιον εἶνε πολὺ σύνθητος, καὶ εἰς τὴν κινεζικὴν μουσικὴν, εἶνε τὸ φα δίεσις — μι ὄφρσις, ἡ κλίμαξ εἶνε σὸλ μεῖζον με μι ὄφρσις ἀντι μι φρασις.

→→

Η πλατεία τοῦ «Γαλλικοῦ θεάτρου» εἰς τὸ Παρίσι στολιάζεται τῶρα με τὸ μνημεῖον τοῦ Μυσσέ.

Συχνὰ εἰς τὸ τέλος μιάς τραγωδίας ὑπὸ τῆς «Ραχίλ, ὁ Οἰσσοῦ, διευθυντῆς τότε τοῦ Γαλλικοῦ θεάτρου, εἶδε μίαν κωμῆδιαν τοῦ Μυσσέ, ὅχι διότι ἐπρόσθετε τίποτε εἰς τὴν δόξαν του ἀλλὰ διὰ νὰ εὐρίσκη τρόπον νὰ λαμβάνῃ ὁ ποιητὴς 500 φράγκα.

ἐαυτὸν τοῦ ὅτι ἀπὸ τοῦς ἠθοποιούς. Μετὰ τὴν δευτέραν παράστασιν τῆς κωμῆδιαις τοῦ «Chandelier» ὁ Σκρὶμπ τὸν ἐπέλησσε, τὴν στιγμὴν ποῦ ὁ Μυσσέ διηγέτο κατὰ εἰς τὴν Ἀλλάν, ἠθοποιὸν τοῦ «Γαλλικοῦ θεάτρου» καὶ τοῦ εἶπε:

- Εἶμαι καταγοητευμένος με τὴν κωμῆδιαν σας. Ποῦ λοιπὸν εἶναι τὸ μυστικὸν τῆς ἐπιτυχίας σας;
— Καὶ τὸ δικό σας; ἐρωτᾷ ὁ Μυσσέ.
— Τὸ μυστικόν μου εἶναι τὸ ὅτι προσπαθῶ νὰ διασκεδάσω τὸ κοινόν.
— Καὶ τὸ δικό μου τὸ ὅτι προσπαθῶ νὰ διασκεδάσω τὸν ἑαυτόν μου.

ΠΡΟΤΟΜΗ ΤΟΥ ΣΟΛΩΜΟΥ ἘΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

τῆ πρωτοβουλία τῶν «Παναθηναίων»

— ἀδεία τοῦ Ὑπουργείου —

Table with 2 columns: Description of items and Amount. Includes 'Εκ προηγουμένων εισφορῶν', 'Κονιστ. Ψαρούδας', 'Ι. Χρυσάκης'.

ΟΛΙΓΟΣΤΙΧΑ

Ἀπὸ τῆς Πέμπτης 23 Μαρτίου ἤρχισεν δευτέρα σειρὰ τῶν «Ἀρχαιολογικῶν Μαθημάτων» καταλαμβάνοντα τὰ «Μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν».

Τώρα, μετὰ τὴν εὐκαιρίαν αὐτήν, μία σημείωσις ἔρχεται μόνη τῆς νὰ ζητήσῃ θέσιν εἰς τὴν στήλην αὐτήν, δικαιωματικῶς.

Ὁ φίλος μας καὶ συνεργάτης τῶν «Παναθηναίων» κ. Θεόδωρος Βελλινιάνης διορίσθη διευθυντῆς τῶν Ταχυδρομείων καὶ Τηλεγράφων τοῦ Κράτους.

Κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῶν Θηβῶν τῆς Αἰγύπτου ἀνεκαλύφθη δολιχὸν ἱερὸν με ἀκέραιον τὸ εἶδαι τῆς θεᾶς Θαχῶρ.

Οἱ Ρῶσοι αἰχμάλωτοι εἶχαν ἐξαίρετον περιποίησιν εἰς τὴν Ἰαπωνίαν. Καὶ αὐτοὶ οἱ ναοὶ εἶχαν μεταβληθῆ εἰς νοσοκομεῖα.

ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ο ΟΛΙΓΟΣ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΖΟΜΕΝΩΝ ὑπὸ Νικολάου Σαχίνη. Ἀθήναι 1906. Τυπογραφεῖον Δ. Γ. Ἐδ-στρατιῶν, σφ. 16ον σελ. 128 δρ. 3.

Η ΓΗ ὑπὸ Π. Ε. Πρωτοπαπαδάκη. Σύλλογος πρὸς διάδοσιν ὀφελίμων βιβλίων. Ἀθήναι 1906 σφ. 16ον σελ. 88, λεπτὰ 40.

ΑΜΥΝΑ ΚΑΤΑ ΦΙΛΟΝΙΚΟΥΝΤΟΣ ΘΕΣΙΘΗΡΑ ὑπὸ ἀνδρῶν Ν. Σκιά Ἀθήναι 1906. Τυπογρ. Π. Δ. Σακελλαρίου. Εἰς τοὺς ζητοῦντας δίδεται δωρεάν.

ΥΔΩΡ «ΣΑΡΙΖΑ» ΑΝΑΡΟΥ

ΚΑΪΡΗ, ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΩΝ ΞΥΝΙΔΙΟΚΤΗΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΜΠΙΣΤΗ, Ν. ΚΑΛΙΒΙΝΟΥ ΚΑΙ Α. ΜΕΝΔΡΙΝΟΥ
Δηλοῦν, ὅτι τὸ θαυμάσιον καὶ παγκοσμίου φήμης ἱαματικὸν ὕδωρ «Σάριζα»...

1831

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ, ΤΕΡΓΕΣΤΗΣ

(ASSICURAZIONI GENERALI)

ἐταιρικὸν κεφάλαιον καὶ ἀποθεματικὰ τῆ 31 Δεκεμβρίου 1904

Κορώναι 247,497,914.42

ΠΥΡΑΣΦΑΛΕΙΑΙ — ΘΑΛΑΣΣΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΖΩΗΣ

ἐπὶ διαφόρων συνδυνασῶν.

Ἡ ΕΤΑΙΡΙΑ ΣΥΝΑΠΤΕΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ ΖΩΗΣ ΕΙΣ ΔΡΑΧΜΑΣ

Διευθυντῆς τοῦ ἐν Ἀθήναις Γεν. Πρακτορείου Δ. ΒΡΥΖΑΚΗΣ

Γενικὸς Ἐπιθεωρητῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Διευθυντῆς τοῦ Εἰδικοῦ Γραφείου Κλάδου Ζωῆς Ι. ΚΟΥΖΙΝ

Γενικὸς Ἀντιπρόσωπος καὶ Τραπεζίτης ὁ Οἶκος Γ. Π. ΣΚΟΥΖΕ

Γραφεῖα: Ἀθήναι, Ὀδὸς Σταδίου καὶ Ὀφθαλμιατρείου ἀριθμὸς 10.

ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟΝ ΝΕΥΡΙΚΩΝ ΝΟΣΗΜΑΤΩΝ

EN PATHESIOIS

MAISON DE SANTÉ

Σ. Γ. ΒΛΑΒΙΑΝΟΥ Ἱατροῦ Νευρολόγου καὶ Φρενολόγου.

Ἰδρύεται εἰς μαγευτικὴν θέσιν τῶν ὀλοδρόσων Πατησίων, τοῦ ὀραιωτάτου τούτου καὶ ὑγιεινοτάτου προαστείου τῶν Ἀθηνῶν, ἐν τέταρτον μόλις ἀπέχοντος αὐτῶν καὶ συγκοινωνοῦντος δι' ὄλων τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας.

Ἐν τῇ Κλινικῇ ταύτῃ νοσηλεύονται δέξια καὶ χρόνια νοσήματα Νευρικὰ καὶ Ἐγκεφαλικά. Μολυσματικὰ δὲ καὶ ἐπικίνδυνα ἐγκεφαλικά δὲν εἰσι δεκτά.

Πρὸς θεραπείαν τῶν ἀσθενῶν ἐφαρμόζονται δλοι αἱ θεραπευτικαὶ μέθοδοι μετὰ τῶν ἰποίων ἢ Ψυχοθεραπεία, ἢ Ἡλεκτροθεραπεία, ἢ Ὑδροθεραπεία, ἢ Ἀνατριψιθεραπεία (Massage), ἢ Μουσικοθεραπεία, ἢ Ἱατρικὴ Γυμναστικὴ, ἢ διὰ κατακλισειος (alitement) καὶ ἀπομονώσεως (isolement) θεραπεία, ἢ δι' Ὑπνωτισμοῦ καὶ ὑποβολῆς ἐν ἐργηγόρσει (suggestion à l'état de vielle), αἱ ἐνέσεις ὀρρῶν (ὀρροθεραπεία) καὶ λοιπῶν φαρμάκων κλπ. κλπ.

Πᾶσαι αὐταὶ αἱ θεραπευτικαὶ μέθοδοι ἐφαρμόζονται ἀναλόγως τοῦ νοσήματος καὶ τῶν ἐνδείξεων. Νοσοκομειακὴ ὑπηρεσία πλήρης οἱ νοσοκόμοι ἐκ τῶν εἰδικῶν μόρφωσιν λαβόντων καὶ πεπειραμένοι περὶ τὴν νοσηλείαν τοιούτων ἀρρώστων.

Κλῖναι ἀπὸ δέκα δραχμῶν καὶ ἄνω δι' ἡμέρας, ἀναλόγως τοῦ δωματίου, τοῦ προσωπικοῦ ὅπερ ἀπασχολεῖται, τῆς θεραπείας, τῆς τροφῆς καὶ τῶν ἱατρικῶν ἐπισκέψεων.

Ἡ Κλινικὴ συνδέεται διὰ τηλεφώνου μετὰ τὴν οἰκίαν καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ Διευθυντοῦ. Ἀρ. τηλεφ. 314.

Οἱ βουλόμενοι νὰ εἰσέλθωμεν ἢ νὰ εἰσαγάγωσι τοὺς ἀρρώστους τῶν δέον ν' ἀπευθυνθῶσιν εἰς τὸ Γραφεῖον τοῦ Ἱατροῦ ἐν τῇ οἰκίᾳ του 16 — Ὀδὸς Ζήνωνος — 16, ἔνθα δέχεται τοὺς πάσχοντας ἐκ

ΝΕΥΡΙΚΩΝ ἢ ΦΡΕΝΙΚΩΝ

καθ' ἐκάστην 8-10 π. μ. καὶ 4-6 μ. μ. πλὴν τῆς Κυριακῆς. — Ἀριθ. τηλεφώνου 200

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΟΝ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟΝ

Ζωγραφικῆς, Γλυπτικῆς καὶ Φωτοτυπικο-
γραφίας

Α. Ρ. ΔΑΪΟΥ

Ἀριστοῦχου τοῦ Πολυτεχνείου Ἀθηνῶν

Ἀριστοῦχου τῆς Ἀκαδημίας Μονάχου

Πλατεία Συντάγματος

1 — Ὀδὸς Μουσῶν — 1

ΑΘΗΝΑΙ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἰδρυθεῖσα τῷ 1873. — Ἔδρα ἐν Ἀθήναις

ΜΕΤΟΧΙΚΟΝ ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δρ. 15,000,000 ΑΠΟΘΕΜΑΤΙΚΟΝ Δρ. 692,757.90
ΚΕΝΤΡΙΚΟΝ ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ἐν Κωνσταντινουπόλει, ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΝ ἐν Σταμπούλ,
ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ἐν Πειραιεῖ, Πάτραις, Βόλῳ.

Ἐκτελέσει παντός εἶδους Τραπεζικῶν ἐργασιῶν. — Δάνεια ἐπὶ ἐνεχυρίασει τίτλων καὶ ἐμπορευμάτων. — Ἐκδόσεις ἐπιταγῶν ἐπὶ τοῦ Ἐξωτερικοῦ καὶ Ἐσωτερικοῦ. — Πιστωτικαὶ ἐπιστολαί. — Προεξοφλήσεις. — Ἐισπραξις συναλλαγῶν φορτωτικῶν καὶ τοκομεριδιῶν. — Ἀγορὰ καὶ πώλησις χρεωγράφων εἰς ἀπάσας τὰς ἀγοράς. — Ἐκτελέσει ἐμπορικῶν ἐργασιῶν διὰ λ/σμὸν τῶν πελατῶν αὐτῆς.

ΚΑΤΑΘΕΣΕΙΣ: Εἰς πρώτην ζήτησιν 3 % μετὰ τρεῖς μῆνας 3 1/4 % μετὰ ἕξ μῆνας 3 1/2 % μετὰ ἓν ἔτος 4 % μετὰ δύο ἔτη καὶ ἐπέκεινα 5 %.

Ἡ ΤΡΑΠΕΖΑ δέχεται καταθέσεις εἰς τραπεζογραμμάτια, εἰς ἐπιταγὰς ἐπὶ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, καὶ εἰς χρυσόν. Ἐπὶ καταθέσεων ἐν ὄψει εἰς χρυσόν ἢ τραπεζογραμμάτια 100,000 καὶ ἄνω, 2 %.

ΤΑΜΙΕΥΤΗΡΙΟΝ: Γίνονται δεκταὶ καταθέσεις εἰς πρώτην ζήτησιν 4 %.

ΘΗΣΑΥΡΟΦΥΛΑΚΙΟΝ: Ἡ Τράπεζα ἔχει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ κοινου ἀντὶ ἐλαχίστου μισθώματος διαμερίσματα χρηματοκιβωτίων πρὸς φύλαξιν χρημάτων, τίτλων καὶ ἄλλων πολυτίμων ἀντικειμένων ἐντὸς τοῦ τεθωρακισμένου διὰ χάλυβος καὶ ἀδιατρήτου θησαυροφυλακίου αὐτῆς.

ΧΑΡΤΟΠΩΛΕΙΟΝ ΠΑΛΛΗ & ΚΟΤΖΙΑ

Ὀδὸς Ἐρμού Ἀθῆναι

Πλούτος γραφικῆς ὕλης. — Ἐντυπα καὶ ἐπισκεπτήρια καλλιτεχνικά. — Ἐργοστάσιον φακέλων τέλειον. — Χάρτης τυπογραφικὸς λευκὸς καὶ ἐκωφύλων παντός εἶδους καὶ ποιότητος.

Ἐύθηνα, ταχύτης, ἀκριβεία.

ΓΑΛΑΚΤΟΠΩΛΕΙΟΝ

Γ. Ι. ΓΟΥΔΙΣΑΜΟΥ & ΣΑΣ

Ὀδὸς Γ' Σεπτεμβρίου 22

ΟΛΑ ΤΑ ΓΑΛΑΚΤΕΡΑ ΕΙΔΗ
ΓΑΛΑ ΑΓΝΟΤΑΤΟΝ
ΠΡΟΣ 80 ΛΕΠΤΑ Η ΟΚΑ

ΜΙΑ ΔΟΚΙΜΗ ΑΡΚΕΙ

ΔΙΑ ΝΑ ΣΑΣ ΠΕΙΣΗ